

T.C.

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE EĞİTİM MEVZUATI
ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ:
SURİYELİLERİN EĞİTİMİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Tuncay ÇİMEN**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Zerrin ARSLAN**

Hatay-2021

T.C.

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE EĞİTİM MEVZUATI
ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ:
SURİYELİLERİN EĞİTİMİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Tuncay ÇİMEN**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Zerrin ARSLAN**

Hatay-2021

ONAY

TUNCAY ÇİMEN tarafından hazırlanan “**TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE EĞİTİM MEVZUATI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ: SURİYELİLERİN EĞİTİMİ ÖRNEĞİ**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **GÖÇ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

../ .. /2021

Jüri Üyeleri	İmza
Dr. Öğretim Üyesi Zerrin ARSLAN (Tez Danışmanı-Başkan)	
Doç. Dr. İsa KALAYCI (Üye)	
Doç. Dr. Yücel KARADAŞ (Üye)	

Tuncay ÇİMEN tarafından hazırlanan “**Türkiye’nin Göç ve Eğitim Mevzuatı Üzerine Eleştirel Bir Söylem Analizi: Suriyelilerin Eğitimi Örneği**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.../.../2021)

Tuncay ÇİMEN

ÖNSÖZ

MEB bünyesinde 2013'te başladığım çalışma hayatımda farklı okul öncesi ve ilköğretim kurumlarında Suriye uyruklu öğrenci ve öğrenci velileriyle karşılaşmaktayım. Suriye uyruklu öğrencilerin okula kayıt-kabulü, öğrenim süreçlerinde karşılaşılan tereddütler, sorunlar ve bunlara yönelik çözümler sahada deneyim kazanmamı sağlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda idari kadroda farklı pozisyonlarda bulunmam, yasal prosedürün uygulanmasıyla ilgili yaşanan tereddüt ve sorunlara yönelik yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerle birlikte çözüm üretmemi sağlamıştır. Bu da yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi konusundaki mevzuat ve uygulamaların tereddüt, sorun ve çözümlerini saha içinden takip etmeme olanak tanımış ve bu durum akademik düzeyde adım atma isteğimi güçlendirmiştir. Böylece Göç Araştırmaları yüksek lisans programında, göç ve yabancı uyruklu öğrencilerin eğitime yönelik mevzuat ve Suriyelilerin eğitimi değerlendirme üzerine olan bu çalışma şekillenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya konmasında her aşamadaki yönlendirmeleri, yolunu aydınlatan fikirleri ve sabrı nedeniyle danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zerrin Arslan'a çok teşekkür ederim. Tez savunma jüri üyeleri hocalarım Doç. Dr. İsa Kalaycı ve Doç. Dr. Yücel Karadaş'a da teşekkürü borç bilirim. İngilizce kaynakların çevirilerini yapıp tezime katkı sağlayan Mütercim Tercüman kardeşim Çağrı Çimen'e minnettarım.

Eğitim ve öğretim hayatımın her anında yanımda olan, karşıma çıkan bütün zorlukları aşmamı sağlayan ve beni güçlü kılan babam Gassan Çimen, annem Hasibe Çimen ve kardeşim İpek Çimen'e çok teşekkür ederim. Ayrıca değerli kurum amirlerime desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE EĞİTİM MEVZUATI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ: SURİYELİLERİN EĞİTİMİ ÖRNEĞİ

Tuncay ÇİMEN

Göç Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zerrin ARSLAN

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan günümüze farklı ülkelerden farklı nedenlerle kitlesel göçler kabul etmiştir. Farklı dönemlerde Türkiye’ye yönelen kitlesel göçlerin kabul koşulları, iskân kanunları, uluslararası antlaşmalar ve protokoller ile yasal mevzuata dayalı olarak düzenlenmiştir. Türkiye’nin bu yasal mevzuata göre nereden, neden ve kimlerin göçlerini kitlesel olarak kabul ettiği önemlidir. Yasal mevzuata göre gelen yabancı uyrukluların, evrensel bir hak olarak eğitime erişimleri ve okul çağındaki nüfusun eğitimi hem Türkiye hem de kitlesel olarak gelenler için belirleyici olmaktadır. Ancak değişen koşullar ve oluşan ihtiyaçlar mevzuat ve düzenlemelerin güncellenmesine neden olmaktadır. Bu tez çalışmasında Türkiye’nin aldığı kitlesel göçler, yabancı uyrukluların eğitimi ve 2011 sonrası Türkiye’deki Suriyelilerin eğitimi söylem analizi ile çözümlenmektedir.

Nitel araştırma deseni kullanılan bu çalışmada, kuruluşundan günümüze Türkiye’nin kitlesel göç, eğitim ve yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ile ilgili yasal mevzuat, düzenlendiği dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik olayları dikkate alınarak eleştirel bir söylem analizi ile çözümlenmiştir. Ayrıca Suriyelilerin eğitime erişimleri ile ilgili yapılan saha araştırması ile mevzuat ve uygulamaların pratikteki yansımaları incelenmiştir.

Söylem analizinde, Theodor van Dijk’ın söylem çözümlemelerinde yöntemsel araçlar olarak geliştirdiği söylemsel stratejiler ve söylemsel kategorilerini kullanılmıştır. Göç ve eğitim mevzuatının uygulamaları ise, “Suriye Uyruklu Öğrencilerin Eğitimi” üzerinden araştırılmıştır.

Sonuç olarak, Cumhuriyet’in kuruluş ve ulus devletleşme sürecindeki kitlesel göçleri bazı istisnalara rağmen, ulus ve ulusçuluk ideolojisi, ulusal bilinç, milli birlik ve bütünlük temelinde kabul ettiği belirlenmiştir. Türkiye’nin kuruluşundan itibaren kitlesel göç kabullerinde soydaşlık, kan birliği ya da dini referanslara göre

gerçekleştirdiği anlaşılmıştır. Göçlerin gerçekleştiği dönemin de alınan kararlara etki ettiği ve her kitlesel göç kabulünde kurulan söylemin zamanla değiştiği, kırıldığı ve hatta Suriyeliler için misafirden kalıcılığa dönüştüğü; okul çağında gelen yabancı uyrukluların eğitime yönelik mevzuat ve uygulamalarının ise Suriyelilerin eğitiminde karşılaşılan aksaklıklara göre şekillendiği tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER

Ulus-Devlet, Göç Mevzuatı, Türkiye'ye Kitlesel Göçler, Eğitim Mevzuatı ve Uygulaması, Eleştirel Söylem Analizi

DISCOURSE ANALYSIS ON TURKEY’S MIGRATION AND EDUCATIONAL LEGISLATION: A STUDY ON EDUCATION OF SYRIANS

Master’s Thesis, Tuncay ÇİMEN

Migration Department, 2021

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Zerrin ARSLAN

ABSTRACT

The Republic of Turkey has accepted mass migrations from different countries due to various reasons since its establishment. Those acceptance conditions of mass migrations to Turkey that took place in different periods have been regulated in accordance with settlement laws, international agreements and protocols based on legal legislation. According to the legal legislation, it is important from where, why and whose mass migrations Turkey has accepted.

The access of foreign nationals who migrated in compliance with the legal legislation to education as a universal right and the education of the school-age population are decisive both for Turkey and for those who mass migrated to Turkey. However, changing conditions and emerging needs lead the legislation and regulations to be updated. In this thesis, the mass migrations that Turkey has accepted, the education of foreign nationals and the education of Syrians in Turkey from 2011 and on are analyzed by discourse analysis.

In this study, in which qualitative research method was used, Turkey's legal regulations from its establishment to the present regarding mass migration, education and the education of foreign students were analyzed using critical discourse analysis while taking the social, political and economic events of the period into consideration. In addition, the field research on Syrians' access to education and the practical reflections of legislation and practices were examined.

In the discourse analysis, discursive strategies and discursive categories developed by Theodor van Dijk as methodological tools in discourse analysis were used. The practices of immigration and education legislation were studied through “Education of Syrian Students”.

Consequently, it has been determined that in the process of establishment of the Republic and becoming a nation-state, despite some exceptions, Turkey has accepted mass migrations on the basis of nation and ideology of nationalism, national consciousness, national unity and integrity. It has been understood that since its establishment, Turkey has accepted mass immigrations according to kinship, blood union or religious references. The period in which the mass migrations took place also affected the decisions taken and the discourse that was established in the acceptance of each mass migration changed over time, became invalid and even shifted to “permanent” instead of “guest” for Syrians; It has also been identified that the legislation and practices for the education of foreign nationals who migrated at a school age are shaped according to the problems encountered in the education of Syrians.

KEYWORDS

Nation-State, Migration Legislation, Mass Migrations to Turkey, Education
Legislation and Practices, Critical Discourse Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELELER	I
ABSTRACT AND KEYWORDS	III
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR	IX
1. GİRİŞ	1
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	4
2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	4
2.2. YÖNTEM VE MATERYAL.....	8
3. ULUS DEVLET ve TÜRKİYE'YE KİTLESEL GÖÇLER.....	22
3.1. ULUS ve ULUS DEVLET	22
3.1.1. Ulus, Ulusçuluk ve Ulus Devlet	22
3.1.2. Vatandaşlık, Göçmenlik ve Soydaş Göçmenler.....	30
3.2. GÖÇ MEVZUATI	32
3.2.1. Göç Mevzuatı.....	32
3.2.1.1. Lozan Antlaşması (1923)	32
3.2.1.2. 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları	32
3.2.1.3. 2510 Sayılı İskân Kanunu (1934).....	33
3.2.1.4. 3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun (1992)	34
3.2.1.5. 5543 Sayılı İskan Kanunu (2006).....	34
3.2.1.6. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (2013).....	35
3.2.1.7. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi) ve Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü	36
3.2.1.8. Geri Kabul Anlaşmaları	37
3.2.1.9. 1994 Tarihli İltica Yönetmeliği	37
3.2.1.10. Geçici Koruma Yönetmeliği (2014)	38
3.3. GÖÇ KURUMLARININ BÜROKRATİK YAPILANMASI	39
3.3.1. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2010).....	39
3.3.2. Göç Kurulu (2013).....	40
3.3.3. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013)	40

3.3.4. Geri Gönderme Merkezleri (2014)	41
3.4. TÜRKİYE'YE YÖNELEN KİTLESEL GÖÇLER.....	41
3.4.1. Cumhuriyet Öncesi/Osmanlı Dönemi Göçler	41
3.4.2. Cumhuriyet Dönemi Göçler	44
3.4.2.1. Büyük Mübadele (1923-1925)	44
3.4.2.2. Balkanlardan ve Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Göçler	45
3.4.2.3.Orta Doğu ve Asya Ülkelerinden Gelen Göçler	47
3.5. SURİYE'DEN ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ (2011-2021)	48
4. TÜRKİYE'DEKİ YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ	
MEVZUATI.....	52
4.1. YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİ EĞİTİM MEVZUATI	54
4.1.1. 2011 Yılı Öncesi Mevzuat	54
4.1.1.1.Temel Eğitim ve Öğretim Mevzuatı	54
4.1.1.2.Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun (14 Ekim 1983)	56
4.1.1.3. Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik (15 Nisan 1985).....	57
4.1.1.4. 2003/03 Sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi.....	58
(27 Ocak 2003)	58
4.1.1.5. 2010/48 Sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi.....	58
(16 Ağustos 2010)	58
4.1.2. 2011 Yılı ve Sonrası Mevzuat: Suriyelilerin Eğitimi.....	60
4.1.2.1. Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi (26 Eylül 2013)	60
4.1.2.2. Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi (23 Eylül 2014)	61
4.1.2.3. Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (06 Eylül 2019)	62
4.1.2.4. Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (22 Ekim 2020)	63
4.2. EĞİTİM POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI: 2011 ÖNCESİ	64
4.2.1. 2011 Öncesi Eğitim Politikaları ve Uygulamaları.....	64
4.2.1.1. Öğrenci Kayıt Kabul Şartları ve Uygulama	64
4.2.1.2. Büyük Öğrenci Projesi (1992-2011).....	64
4.2.2. 2011 Sonrası Eğitim Politikaları ve Uygulamaları: Suriyeli Öğrencilerin Eğitimi	65
4.2.1.1. Eğitim Mevzuatının Kapsamının Değerlendirmesi.....	65

4.2.1.2. Kayıt Kabul Şartları	66
4.2.1.3. Geçici Eğitim Merkezleri (2012-2020).....	67
4.2.1.4. Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilerin Eğitime Erişimi İle İlgili Çalışmalar (2013-2021).....	68
4.2.1.5. Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) (2016)	69
4.2.1.6. Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı (2016).....	69
4.2.1.7. Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Bireylere Yönelik Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri.....	70
5. TÜRKİYE CUMHURİYETİ GÖÇ VE EĞİTİM MEVZUATININ SURİYELİLERİN EĞİTİMİ ÜZERİNDEN ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ.....	72
5.1. GÖÇ MEVZUATININ ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ.....	72
5.1.1. Ulus, Ulusalçılık, Ulusal Bilinç ve Millî Bütünlük.....	72
5.1.2. Vatandaş ve Vatandaşlık	74
5.1.3. Biz ve Onlar/Öteki, Ev Sahibi ve Misafir	74
5.1.4. Millî ve Ulusal Güvenlik ve Risk	76
5.2. YABANCI UYRUKLULARIN EĞİTİMİ MEVZUATININ ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ	79
5.2.1. Uluslararası Tanınırlık ve Kabul Görme.....	80
5.2.2. Eğitimde Milli ve Ulusal Övünç.....	80
5.2.3. Eğitimde Millî Güvenlik	82
5.2.4. Kültürleme ile Bilinç ve Aidiyet.....	83
5.3. SURİYELİLERİN EĞİTİMİ: POLİTİKA, MEVZUAT VE UYGULAMALARIN SÖYLEMSEL ANALİZİ.....	84
5.3.1. Suriyelilerin Eğitimi: Toplumsal İşbirliği.....	85
5.3.2. Suriyelilerin Eğitimi ile Övünme	87
5.3.3. Suriyelilere Türkçe Öğretimi	88
5.3.4. Ulusal Güvenlik ve Risk	89
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	91
KAYNAKÇA	93

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'nin Göç Mevzuatı

Tablo 2: Türkiye'ye Yönelen Göçler

Tablo 3: Türkiye'nin Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitim Mevzuatı

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BEKAM	: Bilim Eğitim Kültür Araştırmaları Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
BÖP	: Büyük Öğrenci Projesi
ERG	: Eğitim Reformu Giriřimi
GEM	: Geçici Eğitim Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IOM	: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
PİKTES	: Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (Promoting Integration of Syrian Kids into the Turkish Education System)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan günümüze farklı ülkelerden farklı nedenlerle kitlesel göçler kabul etmiştir. Farklı dönemlerde Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerin kabul koşulları, iskân kanunları, uluslararası antlaşmalar ve protokoller ile yasal mevzuata dayalı olarak düzenlenmiştir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün Göç Terimler Sözlüğü'ne göre göç: *“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.”* olarak tanımlanmıştır (IOM, 2009: 35). Akademik açıdan göç genel olarak yarı kalıcı ve kalıcı yer değiştirmeler olarak tanımlanmaktadır (Lee, 1966: 49). Castles ve Miller'a (2008: 30) göre, göç toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreç olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle, göç toplumlarda her dönemde farklı nedenlerle var olmuş ve var olmaya devam edecek bir olgudur.

İlk çağlardan itibaren iklim, savaş ya da açlık, kıtlık gibi felaketler nedeniyle oluşan göç hareketleri, zaman içerisinde sosyo-ekonomik, kültürel, politik ve/veya eğitim gibi nedenlerle de gerçekleşmeye başlamıştır. Neden ve sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde göç, durağan bir olgu değildir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249-250). Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı Devleti ve kuruluşundan itibaren de Türkiye Cumhuriyeti göç ve sonrasındaki süreçleri kontrol etme ve düzenleme amaçlı politikalar uygulamış ve uygulamaktadır.

Ulus-devletlerin sınırlarının belirlenmeye başladığı ve zorunlu “dış göç” ya da “dış iskan” (Erder, 2018) kavramının kullanıldığı Büyük Mübadele yıllarında, ilgili çalışma ve yazında henüz mülteciler, uluslararası göçmenler, vatandaşlık, hatta “yurttaşlık”, “yurttaş”, “azınlık” ve “yabancı” kavramları ilgili hukuki olarak tanımlı değildi. Bu dönemde bu kavramlar yeni hukuki anlamda kullanılmaya başlandı (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 100-101).

Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında benimsenen ulus-devlet anlayışı çerçevesinde Türk soyundan ve Müslüman olanların göçü kabul edilmiştir. İlk kitlesel göçler Lozan Barış Antlaşması (1923) ile İskân yasalarına göre kabul edilerek yasal zemine bağlanmıştır. Ancak sonradan devlet planlaması dışında kaynak ülkelerdeki karışıklıklar sebebiyle de kitlesel göçler alınmıştır ve bu göçler zamanla uygulamaların

değişmesine neden olmuştur. Süreç içerisinde mevzuat dönemin özelliklerine göre değiştirilmiş, uluslararası antlaşmalara da katılım gösterilmiştir.

Kitlesel göçler göç edenler ve ev sahibi olanlar için toplumsal değişim ve dönüşüme sebep olmaktadır. Bu değişimler devlet politikalarına doğrudan etki etmektedir. Bahsi geçen politikalar sadece göçmen kabul ya da iskân özelinde değildir. Aynı zamanda yabancı uyruklulara yönelik eğitim, sağlık, güvenlik gibi sosyal hak ve hizmetler de düzenlenmesi, takip edilmesi ve güncel tutulması gereken politikalar. Bu kapsamda, göçün en hassas olan grubu olmaları sebebiyle çocuklar ve çocukların eğitim hakkı oldukça önem taşımaktadır. Dolayısıyla 2011 yılından itibaren Türkiye'ye gelen ve halen burada olan Suriyeli çocukların eğitimi bu çalışmanın temel odak noktası olmuştur. Suriyelilerin eğitimine yönelik bütün mevzuat, politika ve uygulamalar incelenmiş ve eleştirel bir söylem analizi ile çözümlenmiştir.

Bu araştırma Giriş başlığı dahil altı (6) bölümden oluşmaktadır. Giriş'ten sonra tezin ikinci başlığı Araştırmanın Yöntemi'dir. Bu başlığın altında araştırmanın amacı ve önemi ile yöntem ve materyal açıklanmaktadır. Burada araştırmanın neden yapıldığı, problemi, ne tür katkıları olacağı gibi konulara değinilmiş ardından da kullanılan nitel araştırma yöntemleri ve söylem analizi tekniği detaylı olarak anlatılmıştır.

Ulus Devlet ve Türkiye'ye Kitlesel Göç, tezin üçüncü başlığıdır. Bu başlık altında öncelikle ulus, ulusçuluk ve ulus-devlet kavramları tanımlanmış, açıklanmış ve tarihsel süreçleri anlatılmıştır. Sonrasında Türkiye'nin göç mevzuatı hiyerarşik düzene uygun ve kronolojik olarak sıralanarak incelenmiştir. Bir sonraki alt başlıkta bürokratik olarak göç kurumlarının örgütlenmesi açıklanmaktadır. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında gerçekleşme tarihlerine göre Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler ve son olarak da 2011 sonrası Suriye'den kitlesel göçler açıklanmıştır. Eğitim konusu ile ilgili açıklanan tüm mevzuat ve uygulamaların yer aldığı Türkiye'de Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitimi Mevzuatı başlıklı dördüncü bölümde Türkiye'nin temel eğitim ile ilgili kanunları analiz edilmiş, bu kanunlara dayanarak oluşturulan yabancı uyruklu öğrencilere yönelik mevzuat ve uygulamalar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Tezin beşinci bölümü olan Türkiye Cumhuriyeti Göç ve Eğitim Mevzuatının Suriyelilerin Eğitimi Üzerinden Eleştirel Bir Söylem Analizi başlığı altında Suriyelilerin eğitimi ile ilgili mevzuat içeriğindeki söylem aygıtları, iktidar söylemleri ve sahada yapılan görüşmeler eleştirel bir söylem analizi ile çözümlenmiştir. Bu çözümleme yapılırken, önceki bütün bölümlerde açıklanan kavram, göç ve eğitim

mevzuatı ve kitlesel göçler bir bütün olarak incelenerek yasal, politik ve yönetsel söylemler kapsamında analize dahil edilmişlerdir.

Son olarak altıncı başlık olan Sonuç bölümünde, araştırmada yapılan söylem çözümlemesinin bulgu ve sonuçları tartışılmış ve daha sonra yapılacak çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkiye kuruluşundan itibaren göç alan ve göç veren bir ülke olarak göze çarpmaktadır. Özellikle Cumhuriyet'in ilanıyla göç alan bir ülke olması farklı kültürleri bir arada barındırdığı anlamına gelmektedir. Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı Devleti ve kuruluşundan itibaren Türkiye göç ve sonrasındaki süreçleri kontrol etme ve düzenleme amaçlı politikalar uygulamış ve halen uygulamaktadır. Bununla birlikte, okul çağındaki çocukların eğitimi ve eğitim hizmetlerine erişimi, Türkiye Anayasası'nda evrensel bir sosyal hak olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle, gelenlerin Türkçe eğitimi düzenleyen mevzuat, politika ve uygulamalar oluşturulmuştur. Bu çalışmada, Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler ve gelenlerin eğitime erişimini düzenleyen mevzuat eleştirel bir söylem analizi ile çözümlenmiştir. Ayrıca, kitlesel göç, gelenlerin eğitimi ve eğitim hizmetlerine erişimleri, 2011 sonrası Türkiye'ye kitlesel olarak gelen ve Hatay'da ikamet eden okul çağındaki çocuğu olan geçici koruma statüsündeki Suriyeliler örneği üzerinden araştırılmıştır.

Kitlesel göç kavramı, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) Göç Terimleri Sözlüğü'nde: *“Yüksek sayılarda ani insan hareketi”* şeklinde tanımlanmıştır. Türkiye'nin yasal olarak tanımladığı kitlesel göç kavramı ise 13 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 3. maddesinde: *“Aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları”* olarak ifade edilmiştir. Bu çalışmada ise kitlesel göç kavramı, iki tanımın birleşimiyle ele alınmakta ve ülkelerinde ya da yaşadıkları yerlerde gerçekleşen savaş, iç savaş ya da siyasi, toplumsal, ekonomik, kültürel ya da sosyal çatışma kaynaklı; dini inanç, etnik köken ya da siyasi görüşleri sebebiyle başka bir ülkeye göç eden ya da göçe zorlanan ve/veya mecbur bırakılan topluluklar anlamında kullanılmıştır. Bu tanımdan hareketle Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerle ilgili göç mevzuatı, ülkeye kabuller ve kapsam dışında bırakılanlar ile ilgili uygulanan yasal mevzuat ve gelenlerin eğitimi incelenerek açıklanmıştır.

Kitlesel göçlerin gerçekleşmesiyle, yeni gelenler ve ev sahipleri arasında kültürel süreçler başlar. En genel anlamıyla kültür, insanın yaşayarak var ettiği, önce öğrendiği sonra öğrettiği ve aktardığı, geliştirdiği, yenilediği, değiştirdiği maddi

manevi anlamda her şeydir (Güvenç, 2019: 101). Bu anlamda kültürel süreçler iki farklı kültüre sahip grubun birbirini tanınması, uyum sağlanması, benimsemesi ya da reddetmesi gibi aşamalarla devam eder. Bu tezde kültürlerin etkileşimi ile ilgili “kültürlenme” kavramı kullanılmıştır. Güvenç’in (1979: 85) tanımıyla kültürleme, *“toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak, kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru sağlama sürecidir.”* Çalışmanın 5. bölümünde kültürlenme kavramı bu tanıma atıf yapılarak kullanılacaktır.

Türkiye’ye yönelen kitlesel göçler, eski Osmanlı topraklarından Cumhuriyet öncesinde Balkanlar, Kırım, Kafkasya ve Orta Doğu’dan soydaş ve Müslüman tebaaya ait etno-dinsel göçler bu politikalar sonucudur. Bu yaklaşım Cumhuriyet döneminde de Türkiye’ye kitlesel göç yaklaşımının temelini oluşturur. Bir yandan Avrupa’da yeni ulus-devletin kuruluş süreci, diğer yandan Türkiye’nin Avrupa ve Asya arasındaki jeopolitik konumu farklı göç politikaları uygulamasına neden olmuştur. Ulus devletlerin sınırlarının belirlenmeye başladığı ve zorunlu “dış göç” kavramının kullanıldığı Büyük Mübadele yıllarında, ilgili çalışma ve yazında henüz mülteciler, uluslararası göçmenler, vatandaşlık, hatta “yurttaşlık”, “yurttaş”, “azınlık” ve “yabancı” kavramları hukuki olarak tanımlı değildir. Bu dönemde bu kavramların yeni yeni hukuki anlamda kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 100-101). Türkiye’ye yönelen kitlesel göçleri, dönemleri, kaynak bölge ve ülkeleri itibari ile belirtmek gerekir.

Türkiye’nin kuruluşundan itibaren Büyük Mübadele ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında, Doğu Bloku ve Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında Balkanlar’dan, 1980’lerde İran İslam Cumhuriyet’in kurulmasıyla İran’dan, 1980’lerde Sovyetler Birliği’nin müdahalesinden sonra Afganistan’dan, 1988-1991 arasında Saddam’ın Kürt nüfusa yönelik politikaları nedeniyle Irak’tan ve son olarak da 2011’den Suriye’den etno-dinsel ve soydaşlık temelli kitlesel göçler kabul etmiştir. Bunun dışında Türkiye’ye yönelen ya da Türkiye’den geçen pek çok göç vardır. Örneğin, Doğu Bloku ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, Türkiye’ye gelen önemli bir göç vardır, hatta Antalya, İstanbul gibi bazı kentlerde bazı eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen ve Rusça konuşanların kurduğu Rus mahalleleri vardır. Ancak bu şekilde gelip yerleşen göçmenler kitlesel göç ile değil, ekonomik nedenlerle ve ağ kuramları ile açıklanabilecek göç ile gelip bir “yığılma” (Tekeli, 2016) ile bir mahalle

ya da topluluk haline gelmişlerdir. Bir başka örnek de, Irak, İran, Sri Lanka ve Afganistan gibi Orta ve Uzak Doğu'dan ya da Gana, Etiyopya, Sudan, Nijerya ve Somali gibi Afrika ülkelerinden, Avrupa Birliği, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelere geçiş yapmak için yasal ya da insan kaçakçılığı ile Türkiye'ye gelen "transit göçmen"ler vardır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 266). 20. Özellikle son 10-12 yılda bu şekilde gelen transit göçmenlerin kayıtsız duruma düşüp (Akiş, 2018; Atasü-Topçuoğlu, 2018; Coşkun, 2017; 2019; İçduygu, 1996) Türkiye'de kaldıktan sonra yine akrabalık, etno-dinsel ve dinsel networkler aracılığı ile kalıcı olarak "yığılma"lar oluşturarak İzmir, İstanbul gibi kentlerde zamanla oluşan mahalle ve topluluklar vardır. Ancak, bu tür bireysel hal ve durumlar sonucu Türkiye'ye gelen bu çalışmada tartışıldığı anlamdaki göçlerin, aşağıda açıkça yazılan ve kitlesel göç mevzuatına dahil edilmedikleri ya da mevzuat oluşumuna etki etmediklerinden, bir bu tür göçler, kitlesel göç olarak çalışmaya da dahil edilmemiştir. Bir başka ifade ile söylenecek olursa; bu çalışmada Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler ve bu göçler ile gelenlerin ilk ve orta öğretim çağındaki çocuklarının eğitime dair mevzuat konu edilmektedir.

Türkiye'nin göç politikaları sonucu kitlesel göçle gelenler ve gelenlere yönelik uygulanan politikalar farklı boyutlarıyla ele alınmış ve araştırılmıştır. İlgili alan yazın taramasında Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerin, göç tarihi, göç politikaları, kitlesel göçler ve nedenleri, kitlesel göç ile gelenlerin eski ve yeni kimlik anlayışı ve aidiyeti, ana dilde eğitim ve kültürlerarası eğitim gibi farklı yönleriyle araştırıldığı ve çalışıldığı görülmüştür. Bununla birlikte, Türkiye'nin kuruluşundan 2011'de Suriye iç savaşından kaçarak kitlesel göç akını ile Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin eğitim sorunları ortaya çıkıncaya kadar, kitlesel göç ile gelenlere yönelik bir eğitim politikası ve uygulamasının olmadığı tespit edilmiştir.

Bu nedenle, bu çalışmada modern bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelen nüfus hareketleri olarak kitlesel göçlere (göç, mübadele ve iskân) dair mevzuat ve düzenlemeler ve gelenlerin eğitime yönelik mevzuat ve düzenlemeler üzerinden Türkiye'nin göç ve yabancı uyruklu ilk ve orta öğretim öğrencilerine yönelik eğitim mevzuatını eleştirel söylem analizi yöntemi ile çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla yapılan bu çalışmada öncelikle Türk ulus inşası ulusçuluk ideolojisinin temellendiği 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ve Türkiye'ye topraklarına yönelen göç ve eğitim mevzuatı ve politikalarını inceleyerek, uygulanan politikaların toplumsal, kültürel,

politik ve ekonomik sonuçlarını sosyolojik olarak açıklanması ve bunların eleştirel söylem analizi ile çözümlenmesi yapılmıştır. Eğitim ve kitlesel göç ile gelenlerin eğitimi konusunun bu çalışmaya konu olmasının en önemli nedenlerinden biri eğitim kurumlarının, bir toplumun ulusal bilinç ve bütünlüğünü, yani kimliğinin inşasında aldığı yerdir. Okullar, aile ortamının ardından en önemli toplumsallaşma kurumlarıdır. Bireyler, yönetmeliklerde belirtilen yaş şartlarına ulaştıktan sonra okul hayatına başlayıp toplumun diğer üyeleriyle iletişime girmeye, paylaşımlar yapmaya başlayacaklardır. Bu sebeple okulların bütünleştirici, kapsayıcı, anlaşılabilir eğitimin verildiği yapılardır. Bir başka deyişle, Althusser'e göre de okullar devletin en önemli ideolojik aygıtıdır (Althusser, 2000; Aydoğdu, 2020; Sancar, 2005; 2020; Yeğen, 2015).

Tezin odaklandığı konu, başlıkta da belirtildiği üzere Suriyelilerin Türkiye'deki eğitimleri ile ilgilidir. Örnekleme dahil edilen Suriyeliler, Geçici Koruma Kimlik Belgesi'ne sahip olanlardır. İlk defa 4 Nisan 2013 tarihindeki YUKK'te tanımlanan geçici koruma kavramı, bu kanunun 91. maddesinde: *“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara koruma sağlanması”* şeklinde açıklanmıştır. Buradan hareketle Türkiye'de bu kanuna uygun şekilde bulunan ve kimlik belgesi alan Suriyelilere yönelik eğitim mevzuatı ve uygulamaları analiz edilmiştir.

Tezin öncelikli amacı, genel anlamda Türkiye'ye kitlesel göç ve kitlesel göç ile gelenlere, özel anlamda ise 2011 sonrası Türkiye'ye kitlesel olarak gelen Suriyelilere yönelik eğitim politikalarını ve ilgili mevzuatı inceleyerek eleştirel bir çözümlemesini yapmaktır. Tezin konusu belirlenirken konuyla ilgili daha önce bir çalışma yapıp yapılmadığı araştırılmıştır. Ancak yapılan araştırmada Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi boyunca oluşan göç ve yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi mevzuatını ve uygulamaların bütünlüklü bir şekilde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye'de yaşayan okul çağındaki Suriyelilere yönelik yapılan çalışmalarda, eğitim kurumlarında ve sınıflarda daha çok öğrencilerin ve öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara ve karşılaşılan sorunlara çözüm önerilerine odaklanıldığı görülmektedir. Ayrıca, Suriyelilerin Türkiye'de kendilerine yeni yaşamlar kurmalarına rağmen, önemli bir aidiyet ve entegrasyon aracı olan eğitimleri

alanında düzenli ve devamlı bir uygulamaya geçilemediği tespit edildiğinden bu çalışmada bu boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Bu nedenle, bu çalışmanın temel amacı da kitlesel göç ve gelenlerin eğitim haklarını ve eğitime erişimlerini düzenleyen mevzuatın söylem analizi ve bunların güncel göç ve eğitim politikaları ile uygulamalarını Suriyelilerin eğitimi örneği üzerinden araştırmaktır. Buna ek olarak bu çalışma, yukarıda da ifade edildiği gibi, hem göç ve eğitim mevzuatı ilgili alan yazındaki bütünlüklü bir çalışmanın eksikliğini hem bu mevzuat ve uygulanmasına dair söylem analizinin yokluğundan doğan boşluğu doldurmuş hem de uygulamada yaşanan sorunların birbiriyle ilişkili olarak değerlendiren ilk örnek olarak alanyazına çok önemli bir katkı sağlamıştır.

2.2. YÖNTEM VE MATERYAL

Bu çalışmada, en temel amaç şu sorulara yanıt vermektir: Modern bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelen nüfus hareketleri olarak kitlesel göçlere (göç, mübadele ve iskân) dair bir politik söylem var mıdır? Kitlesel göç ile gelenlerin eğitime yönelik mevzuat ve düzenlemelerin bir politik söylemi var mıdır? Bu politik söylem, eleştirel bir söylem analizi ile çözümlenebilir mi? Son olarak, Türkiye'nin göç ve yabancı uyrukluların eğitimi, 2011 sonrası kitlesel göç ile Türkiye'ye gelen Suriyelilerin göçü ve eğitimi aracılığıyla çözümlenebilir mi? Bu soruları yanıtlamak amacıyla bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır.

Bu çalışmada, modern bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlere ve gelenlerin eğitime yönelik mevzuat ve düzenlemeler üzerinden Türkiye'nin göç ve yabancı uyruklu ilk ve orta öğretim öğrencilerine yönelik eğitim mevzuatının söylem analizi yöntemi ile çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'ye yönelen kitlesel göç ve gelenlerin eğitimini düzenleyen mevzuatın politik söylem analizi yapmaktır. Cumhuriyet Döneminde Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerin toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik düşünsel temelleri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kaybedilen topraklardan gelen göçler ile Avrupa'da yükselen ulus ve ulusçuluk akımlarının 19. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı aydınları arasında yayılmaya başlamasına dayanmaktadır (Akçura, 2018; 2019; Akşin, 2017; Gökalp, 2006; Mardin, 2018). Bununla birlikte, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk ulus inşası ve ulusçuluk ilkesi ile ilişkilendirilen mübadele ve kitlesel göç (Dündar, 2000; Oran, 2018; Tekeli, 2008) ve 2011'de Suriye iç savaşı sonrası kitlesel

olarak Türkiye'ye Suriyelilerin göçü, farklı toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik temeller ve amaçlarla gerçekleşmiştir. Bu nedenle, 2010'a kadar neredeyse Türkçe bilmeyen ya da anlamayanların kitlesel göçü ile gelen yabancı uyrukluların eğitime dair yasal düzenleme olmadığı dikkat çekmektedir. Ancak, 2011'de kitlesel göç ile gelen ve genelde Türkçe bilmeyen Suriyelilerin eğitimi söz konusu olunca önce eğitim uygulamaları, sonra da ilgili mevzuat hazırlanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ve Türkiye'ye topraklarına yönelen kitlesel göç ve eğitim mevzuatı ve politikalarını incelemek, uygulanan politikaların toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik sonuçlarını sosyolojik olarak açıklamak ve hem kitlesel göç hem de yabancı uyrukluların eğitime yönelik mevzuatın söylem çözümlemesini yapmak önemlidir. Bu çalışmada genel anlamda Türkiye'ye kitlesel göç ile gelenlere, özel anlamda ise Suriyelilere yönelik eğitim politikalarını ve ilgili mevzuatı inceleyerek eleştirel bir söylem analizi yapılmıştır. Ayrıca kitlesel göç ve yabancı uyrukluların eğitime dair mevzuatın eleştirel bir söylem analizinden elde edilen bulguları, ilk ve orta eğitim çağında çocuğu bulunan Suriyeli geçici koruma statüsüne sahip velilerin deneyimleri üzerinden değerlendirilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu çalışma ile Türkiye'nin kitlesel göç ve eğitim politikalarını düzenleyen mevzuata yönelik doküman çözümlemesi yapılmak için nitel araştırma yöntemi uygun yöntemsel araçlar ve olanaklar sağlamaktadır. Çalışmada kullanılan yöntem, yöntemsel araçlar, materyal ve söylem analizi aşağıda açıklanmıştır.

Bilimsel çalışmalarda, yapılan çalışmanın genelleme yapma amacı ya da anlama ve açıklama amacına yönelik olarak araştırma soruları ve kullanacağı yöntem belirlenmektedir. Bu araştırmacının çalışmasını dayandırdığı genelde sosyal bilimlerde özelden ise sosyolojide kabul edilen geleneklerce belirlenir (Collins, 2015). Bu amaçla da biri araştırma evreni ve örneklemine göre genelleme yapmaya olanak sağlayan nicel yöntem iken diğeri bir toplumsal olay, olgu ya da eylemin arka planını anlama, açıklama ve/veya yorumsamaya olanak sağlayan nitel yöntemdir. Nicel yöntemlerde hipotez ya da hipotezler belirlenerek, istatistiksel verilerle doğrulanmaya ve genellenebilir bilgiye ulaşmaya çalışılır yani tümdengelim uygulanır. Nitel yöntemlerde ise araştırma tümevarım ilkesiyle başlatılır ve elde edilen bulgu ya da sonucu açıklamak, anlamak ya da neden bu sonucun-bulgunun ortaya koyulduğuna dair yorumlar yapılır. Bir başka ifadeyle nitel araştırmada sorulan soruya verilen yanıtın arka planı açıklanır ve buna dair yorumsama yapılır. İki araştırma yöntemi, bilim insanları tarafından ayrı ayrı kullanılabildiği gibi ikisini birlikte kullanan karma

yöntemlerin tercih edildiği çalışmalar da vardır (Kümbetoğlu, 2019: 15-32, 2020: 17-18, 19-24). Nicel ve nitel yöntemi bir çalışmada farklı ya da aşamalı çalışmalar için kullanan karma yöntem, çalışmanın amacına uygun olarak karma yöntem desenleri kullanılır (Creswell, 2014, 2015; 2017a; 2021: 2; Creswell & Clark, 2011; 2014). Nitel yöntemlerde ise araştırmanın tasarımına başlarken tümevarım ilkesi benimsenir. Öncelikle araştırmanın problemi belirlenir, problemi açıklamak için ya da diğer bir deyişle merak edilen konuları anlamak için sorular hazırlanır. Hazırlanan ve sorulan bu soruların yanıtları, verilen yanıtların nasıl verildiği ya da neden ve niçin başka şekilde değil de bu şekilde yanıtladığını anlamaya, açıklamaya ve/veya yorumlamaya olanak sağlayacak veriler toplanmaya başlanır. Bu yöntemde amaç, araştırmaya konu olan olgu ve olayları anlamak ve açıklamak, betimlemek ve yorumlamaktır (Creswell, 2009, 2012: Kümbetoğlu, 2019; 2021). Araştırma konusuyla ilgili metinlerin/materyallerin çözümlenmesi, yani nitel içerik çözümlemesi daha çok gözlem veya görüşmenin mümkün olmadığı çalışmalar için önerilmekle birlikte, diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte de kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 188-189). Bir başka şekilde ifade edilirse, bir belli bir durum ya da koşul için hazırlanan ve uygulamaya geçilen yasa ya da hukuki düzenlemeler bir metin olarak okunur. Ancak ilgili mevzuatın içeriği bir metin olarak okunup çözümlenirken yapılan gözlem ya da görüşmelerle de yasanın ya da düzenlemenin hazırlanmasına neden olan toplumsal, ekonomik, siyasal koşullar dönemi ile ilişkilendirilerek böylesi bir çalışmanın nitel bir araştırma tasarımı ile yorumlanabilecektir.

Yazılı metin ya da belgelerin çözümlenmesine en uygun teknikler niteliksel içerik analizi ve/veya eleştirel söylem analizidir. Bununla birlikte, bu yöntemler sadece yazılı belgelerin incelenmesinde değil görüşme, film, görüntü ve benzeri materyalin içeriğinin çözümlenmesinde de kullanılır. Yazılı dokümanların içerik analizinde, metinlerde belirli sözcüklerin kaç kez tekrarlandığının sayılması, gazetelerde sütunlara ya da haberlere ayrılan alanın kaç santimetrekare olduğunun ölçülmesi, radyo ve televizyonda araştırılan konuya kaç dakika/saat ayrıldığının hesaplanması gibi nicel veri toplama teknikleri kullanılır. Araştırmacılar bu verilere dayanarak iletişimin (metin, görüntü vs.) ve iletişimde bulunanların (örneğin yazarlar) özellikleri hakkında çıkarsamalar yapabilirler. Nitel İçerik Analizi olarak da adlandırılan (Pickering, 2004: 889) Eleştirel Söylem Analizi ise metinde açıkça belirtilen anlamın içinde gizli olan veya ilk anda ima edilen anlamların ötesindeki anlamların ortaya çıkarılmaya çalışılmasıdır. Başka bir deyişle Eleştirel Söylem

Analizi çalışmalarında, verilerin içinde ilk bakışta görülmeyen, saklı olabilecek gerçeklerin ortaya konması amaçlanır (Gönç Savran, 2009: 89-90). Nitel İçerik Analizi çalışmalarında birbiriyle bağlantılı olarak kullanılan iki farklı teknik vardır. Bunlar açık içerik analizi ve örtük içerik analizidir (Berg ve Lune, 2016: 353). Açık analiz, somut diyebileceğimiz fiziksel olarak görülebilen, sayılabilen, kategorize edilebilen yani en genel bilgiyi elde etmek için kullanılan tekniktir. Örtük içerik analizi ise açık analizle elde edilen bilginin yorumlanması ve nitelendirilmesiyle bilgi elde etme çabasıdır. Bu şekilde arka plandaki bilgi ve sembollere ulaşma amacı vardır. Her iki tekniğin de kullanılacağı bu tezde öncelikle açık analiz tekniğiyle dokümanlardaki kelimeler, temalar, karakterler, paragraflar, maddeler, kavramlar ve anlamlar üzerindeki fiziki çalışmalar yapıldıktan sonra, metinlerde saklı bulunan tüm fikir ve anlamlar açığa çıkarılmaya çalışılacaktır (Berg ve Lune, 2016: 358-359). Bu nedenle de araştırmada nitel yöntemi tercih etmek ya da çalışmaya nitel desenle başlamak, araştırma sorusu ya da sorularının yanıtlarını açıklamaya, anlamaya ve yorumsamaya olanak sağlamakta ve bir şeyin hangi dönemde neden, nasıl, niçin ve kim için yapıldığını, gerçekleştiğini ya da sonuçlandığını açıklamaya, anlamaya ve yorumlamaya imkân verir.

Kümbetoğlu'na (2005) göre, belgelerden oluşan verilerinin analizinde üç farklı yaklaşımdan söz edilebilir:

- a. *“Verilerin orijinal formuna sadık kalınarak, bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntı yaparak betimsel bir yaklaşımla veri sunmak,*
- b. *Bazı nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak amacı ile sistematik analiz yapmak, yani verilerin betimsel olarak sunulmasının yanı sıra bazı kavramlar ve temalar arası ilişkileri belirlemek,*
- c. *Her iki yaklaşımı temel almak ve ek olarak araştırmacının veri analizi sürecine kendi yorumlarını dâhil etmesini sağlayan bir analiz yapmayı kapsamaktadır (2005: 146-147)”.*

Söylem, zihindeki sembollerle üretilen düşüncelerin söz ya da yazıyla ifade edildiği anlamlar bütünüdür. Söylem analizi, ifadeler ve ifadelerde kullanılan her türlü argümanın arka planındaki zihinsel süreçleri, ideolojik ya da politik anlamları ortaya çıkarma olanağı sağlar (van Dijk, 2003). Bu aynı zamanda, iktidarın egemen politik söylemini ve mücadele alanlarını da kurar ve yeniden kurar (Oskay, 2015). Bu doğrultuda, van Dijk, söylem yapılarının ideolojik olduğunu ve bu yapıların kullanılan dil, tümceler ve tümce kuruluşları, sözcükler, konular, imalar ve bunların bütünü ile oluşan anlamla kurulduğunu belirtir. Bir bütün olarak söylem yapılarının ideolojik çözümlemesinde “anlam, geleneksel temalar, resmi yapılar, tümce dizimi, söylem biçimleri, usamlama, retorik ve eylem ve etkileşim” olmak üzere sekiz (8) genel

strateji belirtir (2015: 52-69). Bu bağlamda, söylem çözümlemesi için örnek kategoriler oluşturur. Bu kategorileri ve çözümleme kullanılan stratejileri şu şekilde örnekler: otorite (uslamlama), yük (geleneksel tema), sınıflandırma (anlam), karşılaştırma (anlam, uslamlama), kanı birliği (politik strateji), karşı gerçeklik (anlam, uslamlama) yadsıma ifadeleri (anlam), mesafe koyma (anlam, sözlük), dramatikleştirme (retorik), empati (anlam), örtmece (retorik, anlam), kanıtsallık (anlam, uslamlama), örnek/örneklerle açıklama (uslamlama), açıklama (anlam, uslamlama), mantıksızlıklar (uslamlama), genelle(şti)me (anlam, uslamlama), ders olarak tarih (geleneksel tema), insancılık (tema, makro strateji), abartma (retorik), örtüklük/ima (anlam), yasadışılık (uslamlama), etkileşim ve bağlam (anlam, uslamlama, retorik), ironi (retorik), ulusal övünç (anlam), olumsuz ötekini-sunma (anlam, uslamlama), kural ifadesi (uslamlama), sayı oyunu (retorik, uslamlama) açıklık ve dürüstlük (uslamlama), kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması (anlam, retorik, uslamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, uslamlama), popülizm (politik strateji), (ön)varsayım (anlam), sözde bilgisizlik (anlam, uslamlama), mantıklı olma (uslamlama girişimi), yinleme (retorik), durum tanımlaması (anlam), belirsizlik (anlam) ve kurbanlaştırma (anlam) (2015: 70-95).

Bu çalışmada van Dijk'ın sekiz (8) stratejisi içerisinde politik strateji, uslamlama, anlam, retorik ve eylem ve etkileşim kullanılacaktır. Bu çalışmada politik strateji, siyasal iktidarın kullandığı siyasal stratejiler bütünü olarak kullanılmıştır. Uslamlama, belirli bir düşüncüyü akla ve mantığa dayandırma, gerçeğe uygun ifadeler içermesi anlamında kullanılmıştır. Anlam ise: bir görüş, kişi, olay vb. ile ilgili net biçimde ifade edilen söylemler olarak alınmıştır. Retorik: özellikle biz ve onlar tanımlamalarında, ironi, metafor ve abartılarda, bizim iyi onların kötü olduğu anlamında alınmıştır. Eylem ve etkileşim: karşılıklı iletişim- bağlantı kurma olarak kullanılır. Kategorilerden ise otorite: gücü, karar alıcıyı ifade eder, yük: istenmeyen, özellikle ekonomik anlamda maliyeti olan, kanı birliği: aynı fikirde ortak tavır sergileme, insancılık: insani değerlere bağlı kalarak hareket etme, örneğin yardımseverlik. Dramatikleştirme: herhangi bir kesimin özelliğini ya da yaşadığı olayı vicdani yönden olumsuzluk ve abartı ile ifade etme, Yasadışılık: yasalara ya da kurallara aykırı davranma, kapsam dışı olma. Ulusal övünç: millet ve ulusu öne çıkan nitelikleriyle yüceltmek. Olumsuz ötekini sunma ile kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması. Biz ve bizim dışındaki- öteki ile ilgili söylemlerde kullanılmıştır.

Olumsal kendini sunma: gerçek ya da tüzel kişilerin temsil ettikleri kesimin özelliklerini övmesi anlamında kullanılır.

Güncel söylem çalışmaları; söylemi, bir iletişim aracı olarak sadece dil ve anlambilim ekseninde sınırlı olmayan, bununla birlikte sosyal, kültürel ve politik bir etkileşim içinde değişen ve dönüşen, aynı zamanda değiştiren ve dönüştüren biçim ve süreçler olarak ele almaktadır. Söylem stratejilerini ve analiz kategorilerini yukarıdaki şekilde tanımlayan van Dijk, bu söylemsel oluşuma dayalı olarak ayrıca bir göç söylemi ve göç söylemi türlerini tanımlar. Bu bağlamda van Dijk'a göre, içinde bulunduğumuz dönemde göç dinamikleri dikkate alınmalı ve göç söylemi farklı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal boyutları ile değerlendirilmelidir (2018: 269-270). Bu çerçevede düşünüldüğünde, göç söylemi, sadece göç ve göçün boyutları ve konularıyla ilgili değil ayrıca göç-göçmen, mübadele-mübadil-muhacir, yabancı-yerlilerin öykülerinden göç ve göçmen politikalarına, uluslararası sözleşme ve söylemlerden her tür medya ve habercilik anlayışına, devlet söylemlerinden yönetsel karar alıcı ve yönetişimsel süreçlere kadar pek çok alanda farklı boyutların yer aldığı gibi bir olgu olarak göçün *kurucu parçası*¹ da olabilir. Böylece Van Dijk'ın göç söylemi ile ilişkilendirdiği diğer birçok söylem türünü şu şekilde ifade edilmektedir:

- “Medya söylemi: haber bültenleri (medya, televizyon, radyo, internet); baş makaleler; görüşmeler, röportajlar; karikatürler; editöre mektuplar.
- Politik söylem: Parlamento tartışmaları, yasa tasarıları, siyaset belgeleri, parti programları, siyasetçilerin konuşmaları
- Yasal söylem: Yasa tasarıları/kanunlar; uluslararası anlaşmalar; sözleşmeler; polis söylemleri; suç raporları; sorgulamalar; duruşmalar.
- Eğitimsel söylem: Okul kitapları/dersler; sınıf içi etkileşimler; öğretmen öğrenci etkileşimleri.
- Yönetimsel söylem: Memurlarla etkileşimler; formlar; başvurular.
- Sosyal hareket söylemi: Resmî açıklamalar; toplantılar; protestolar; sloganlar; üyeler arası konuşmalar.
- İnternet söylemi: Web siteleri; bloglar.
- Sanatsal söylem: Romanlar; şiir; tiyatro; TV şovları ve pembe diziler
- Kişisel söylem: Günlük yüz yüze konuşmalar; mektuplar; e-postalar; internet (2018: 270)”.

Yukarıda göç ve eğitim mevzuatı üzerinden eleştirel bir söylem analizi yapıldığı belirtilen bu çalışmada kastedilen de Oskay (2015) ve van Dijk'ın (2003, 2015; 2018a; 2018b) da belirttiği gibi iktidarın göç ve eğitim üzerine politik söylemidir ve bir mücadele alanını tanımlar. Bu bağlamda, van Dijk'a atıfla belirtilen söylem analizinde kullanılan strateji ve kategoriler, bu çalışmanın ilk amacı olan bir ulus devletin ulusal dayanağını oluşturan Türk ulusu ve ulusçuluk ideolojisinin

¹ Vurgu yazara aittir (van Dijk, 2018: 269).

Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemi'ndeki nüfus hareketlerini (kitlesel göç, mübadele ve iskân) yönelik mevzuat ve düzenlemelerin eleştirel söylem analizinin yapılmasında önemli kavramsal ve yöntemsel araçlar sağlamaktadır. Buna ek olarak, bu söylemsel strateji ve kategoriler, 2011'den itibaren Suriye İç Savaşı sonrası Türkiye'ye kitlesel giriş-göç eden Suriyelilere (göç, göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici koruma statüsü, vb.) yönelik mevzuat ve düzenlemelerin göç söylemi üzerinden eleştirel söylem analizinin yapılmasında da önemli kavramsal ve yöntemsel araçları oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmamızda, göç ile ilgili mevzuatı kapsamına ek olarak Cumhuriyet Dönemi göç, mübadele ve iskân ile yasal mevzuat ve düzenlemeler ile ülkeye gelen göçmen, mübadil-muhacir ve yabancı uyrukluların eğitimi ile ilgili mevzuat, yani kanun, uluslararası sözleşme, yönetmelik, genelge ve yönergeler gibi düzenlemelere, yönelik eleştirel söylem analizinin kavramsal ve yöntemsel araçlarını kurmaktadır. Başka bir deyişle, van Dijk'in söylem stratejisi ve kategorileri ve göç söylemini oluşturan göç türleri, bu çalışmada yapılacak olan eleştirel söylem analizinin kavramsal ve yöntemsel temellerini ve dayanaklarını sağlamıştır ve eleştirel söylem analizi de bu araçlar kullanılarak yapılmıştır.

Bu doğrultuda, bu çalışmada kullanılan kavramsal ve yöntemsel araçlar, van Dijk'in (2015) söylem yapılarının ideolojik çözümlemesindeki tanımladığı kategori ve genel stratejilere göre oluşturulmuştur. Bu nedenle, 5. bölümde yapılan söylem analizinde kullanılan kavramsal ve yöntemsel araçlar başlık ve alt başlıklara göre tanımlanması gerekmiş ve 5. bölümde yapılan söylem analizi sırasıyla şöyle sıralanmıştır: İlk alt başlıkta göç mevzuatı, ikinci alt başlıkta eğitim mevzuatı ve üçüncü alt başlıkta Suriyelilerin eğitimi üzerinden yapılan söylem analizi olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Buna göre 5.1. Göç Mevzuatının Söylem Analizi, 5.2. Yabancı Uyrukluların Eğitimi Mevzuatının Söylem Analizi ve 5.3. Suriyelilerin Eğitiminin Söylem Analizi'dir. "Göç Mevzuatının Söylem Analizi" alt başlığı oluşturan göç mevzuatını etkileyen ve belirleyen bu stratejiler şu şekildedir: Ulus ve Ulusalçılık, Ulusal Birlik ve Bütünlük, Milli ve Ulusal Övünç, Biz ve Onlar/Öteki, Ev Sahibi ve Misafir, Vatandaş ve "Makbul Vatandaş", Milli ve Ulusal Güvenlik ve Risktir. "Yabancı Uyrukluların Eğitimi Mevzuatının Söylem Analizi" alt başlığı oluşturan eğitim mevzuatını etkileyen ve belirleyen bu stratejiler şu şekildedir: Uluslararası Tanınırlık ve Kabul Görme, Eğitimde Millî ve Ulusal Övünç, Millî Güvenlik, Kültürleme ile Bilinç ve Aidiyet'tir. Üçüncü ve son alt başlığı oluşturan Suriyelilerin eğitimi üzerinden göç ve eğitim mevzuatını ve uygulamalarına yönelik söylem

analizinin bu stratejileri de şu şekildedir: Suriyeliler: Hoşgörü, Konukseverlik ve Misafirlik, Suriyelilerin Eğitimi ile Övünme, Türkçe Öğretimi ile Kimlik ve Uyraklık, Ulusal Güvenlik ve Risktir. 5. bölümde yapılan söylem analizi sırasıyla şöyle sıralanmıştır: Bu stratejiler, sırasıyla van Dijk'ın söylem analizi için önerdiği ve kullanıldığı kategoriler ve şu kavramsal ve yöntemsel analiz araçları ile yapılmıştır. Buna göre;

5.1. Göç Mevzuatının Söylem Analizinde alt başlıkları ve kullanılan söylemsel araçlar şu şekildedir: **Ulus ve Ulusalcılık**- Otorite (usamlama), kanı birliği (politik strateji), ders olarak tarih (geleneksel tema), abartma (retorik), etkileşim ve bağlam (anlam, usamlama, retorik), ironi (retorik), ulusal övünç (anlam), açıklık ve dürüstlük (usamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama); **Ulusal Birlik ve Bütünlük** - otorite (usamlama), kanı birliği (politik strateji), ders olarak tarih (geleneksel tema), abartma (retorik), etkileşim ve bağlam (anlam, usamlama, retorik), ironi (retorik), ulusal övünç (anlam), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama); **Millî ve Ulusal Övünç** - otorite (usamlama), kanı birliği (politik strateji), ulusal övünç (anlam), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama), durum tanımlaması (anlam); **Biz ve Onlar/Öteki** – sınıflandırma (anlam), karşılaştırma (anlam, usamlama), mesafe koyma (anlam, sözlük), örtüklük/ima (anlam), ulusal övünç (anlam), olumsuz ötekini sunma (anlam, usamlama), kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması (anlam, retorik, usamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama); **Ev Sahibi ve Misafir** – sınıflandırma (anlam), karşılaştırma (anlam, usamlama), mesafe koyma (anlam, sözlük), örtüklük/ima (anlam), ulusal övünç (anlam), olumsuz ötekini sunma (anlam, usamlama), kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması (anlam, retorik, usamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama); **Vatandaş ve “Makbul Vatandaş”** – otorite (usamlama), sınıflandırma (anlam), karşılaştırma (anlam usamlama), kanı birliği (politik strateji), karşı gerçeklik (anlam, usamlama), mesafe koyma (anlam, sözlük), örnek-örneklerle açıklama (usamlama), açıklama (anlam, usamlama), genelle(ş tir)me (anlam, usamlama), örtüklük/ima (anlam), ulusal övünç (anlam), olumsuz ötekini sunma (anlam usamlama), kural ifadesi (usamlama); **Milli ve Ulusal Güvenlik ve Risk** - Otorite (usamlama), yük (geleneksel tema), kanı birliği (politik strateji), yadsıma ifadeleri (anlam), mesafe koyma (anlam, sözlük), örtüklük/ima (anlam), yasadışılık (usamlama), olumsuz ötekini-sunma (anlam, usamlama), kural ifadesi (usamlama), sayı oyunu (retorik, usamlama), kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması (anlam,

retorik, usamlama), durum tanımlaması (anlam), belirsizlik (anlam) ve kurbanlaştırma ‘dır (anlam).

5.2. Yabancı Uyrukluların Eğitimi Mevzuatının Söylem Analizinin alt başlıkları ve

kullanılan söylemsel araçlar şu şekildedir: **Uluslararası Tanınırlık ve Kabul Görme**

- kanı birliği (politik strateji), kanıtsallık (anlam, usamlama), örnek/örneklerle açıklama (usamlama), açıklama (anlam, usamlama), etkileşim ve bağlam (anlam, usamlama, retorik), ulusal övünç (anlam), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama), popülizm (politik strateji), durum tanımlaması (anlam); **Eğitimde Millî ve Ulusal Övünç** - kanı birliği (politik strateji), kanıtsallık (anlam, usamlama), örnek/örneklerle açıklama (usamlama), açıklama (anlam, usamlama), etkileşim ve bağlam (anlam, usamlama, retorik), ironi (retorik), ulusal övünç (anlam), sayı oyunu (retorik, usamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama), popülizm (politik strateji); **Millî Güvenlik** - Otorite (usamlama), kanı birliği (politik strateji), yadsıma ifadeleri (anlam), mesafe koyma (anlam, sözlük), örtüklük/ima (anlam), yasadışı (usamlama), olumsuz ötekini-sunma (anlam, usamlama), kural ifadesi (usamlama), sayı oyunu (retorik, usamlama), kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması (anlam, retorik, usamlama), durum tanımlaması (anlam), belirsizlik (anlam) ve kurbanlaştırma (anlam); **Kültürleme ile Aidiyet Kurma** - kanı birliği (politik strateji), kanıtsallık (anlam, usamlama), örnek/örneklerle açıklama (usamlama), açıklama (anlam, usamlama), ders olarak tarih (geleneksel tema), insancılık (tema, makro strateji), abartma (retorik), örtüklük/İma (anlam), etkileşim ve bağlam (anlam, usamlama, retorik), ironi (retorik), ulusal övünç (anlam),sayı oyunu (retorik, usamlama) açıklık ve dürüstlük (usamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama), popülizm (politik strateji), durum tanımlaması (anlam)dır. 5.3.

Suriyelilerin Eğitiminin Söylem Analizinin alt başlıkları ve kullanılan söylemsel araçlar şu şekildedir: **Suriyeliler: Hoşgörü, Konukseverlik ve Misafirlik** - empati (anlam), örnek/örneklerle açıklama (usamlama), insancılık (tema, makro strateji), ulusal övünç (anlam), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama), dramatikleştirme (retorik); **Suriyelilerin Eğitimi ile Övünme** - karşılaştırma (anlam, usamlama), kanı birliği (politik strateji), örnek/örneklerle açıklama (usamlama), açıklama (anlam, usamlama), insancılık (tema, makro strateji), abartma (retorik), ulusal övünç (anlam), sayı oyunu (retorik, usamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama), durum tanımlaması (anlam), dramatikleştirme (retorik); **Türkçe Öğretimi ile Kimlik ve Uyrukluk** - kanı birliği (politik strateji), örtüklük/ima

(anlam), etkileşim ve bağlam (anlam, usamlama, retorik), kural ifadesi (usamlama), popülizm (politik strateji), durum tanımlaması (anlam), kurbanlaştırma (anlam); **Ulusal Güvenlik ve Risk** - Otorite (usamlama), yük (geleneksel tema), kanı birliği (politik strateji), yadsıma ifadeleri (anlam), mesafe koyma (anlam, sözlük), örtüklük/İma (anlam), yasadışılık (usamlama), olumsuz ötekini-sunma (anlam, usamlama), kural ifadesi (usamlama), sayı oyunu (retorik, usamlama), kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması (anlam, retorik, usamlama), durum tanımlaması (anlam), belirsizlik (anlam), dramatikleştirme (retorik) ve kurbanlaştırma'dır (anlam).

Göç söylemini farklı boyutlarıyla vurgulayan van Dijk'ın (2018) "göç söylemi" özellikle 2000'li yıllardaki yeni küreselleşme çağı olarak ifade edilen dönemdeki göç söyleminin boyutlarını ve türlerini ifade etmektedir. Bu bağlamda, 2011'den itibaren Türkiye'deki Suriyelilerin yasal statüsü ve eğitimlerine yönelik mevzuatın analizinde kullanılan söylem türleri, yasal, politik, yönetsel, medya, internet ve son olarak da kişisel söylemlerdir. Bu nedenle de, Suriyelilere yönelik kullanılan göç, göçmen, mülteci ya da geçici koruma statüsünü ve eğitim uygulamalarının eleştirel söylem analizinde bu türlerin kurulduğu alanlardan da yararlanılmıştır.

Tezde kullanılacak materyaller, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye'nin göç ve yabancı uyruklu öğrencilerin eğitime yönelik, Anayasa, kanun, uluslararası antlaşma, yönetmelik, genelge, yönerge ve uygulamaya yönelik açıklama ve görüş yazıları içermektedir. Çalışmada kullanılan mevzuat ve yazıların, düzenlendiği dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşulları dikkate alınarak eleştirel bir söylem analiz ile çözümlenmiştir. Belirtilen göç ve yabancı uyruklu öğrencilerin eğitime yönelik ilgili mevzuatın uygulama örneği olarak Suriyeli öğrencilerin eğitimi için politikaları oluşturmak amacıyla, devletin merkez ve taşra teşkilatları tarafından oluşturulup yürürlüğe konulan kanun, yönetmelik, genelge ve bunların uygulanması için açıklama ve görüş belirten resmi belgelerdir.

Bu anlamda açık olarak belirtmek gerekirse çalışmada söylem analizi uygulanacak mevzuat, doküman ve belgeleri, yani çalışmanın materyali, şunlardan oluşmaktadır: 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları, Tevhidi Tedrisat Kanunu (1924), 885 Sayılı İskân Kanunu (1926), 1331 Sayılı Kanun (1928), 2510 Sayılı İskân Kanunu (1934), Millî Eğitim Temel Kanunu (1973), 2922 sayılı "Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun (1983), 5543 Sayılı İskân Kanunu (2006), 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK, 2013), uluslararası antlaşmalar olarak Lozan Barış Antlaşması (1923) Mültecilerin Hukuki Statüsüne

İlişkin Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi, 1951), Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, farklı ülkelerle ve Avrupa Birliği gibi Uluslararası kurumlarla imzalanan Geri Kabul Anlaşmaları (Suriye (10 Eylül 2001), Yunanistan (2001), Kırgızistan (2003), Romanya (2004) ve Ukrayna (2005), Pakistan (2010), Rusya (2011), Moldova (2012), Bosna-Hersek (2012), AB (2013), Kosova (2015) ve Norveç (2016)), Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik (1985), Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (1994), MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (2014), Geçici Koruma Yönetmeliği (2014), Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi (2003), Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi (2010), Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi (2013), Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi (2014), Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (2019), Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (2020) ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), T. C. İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlıkları, İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri, Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (Promoting Integration of Syrian Kids into the Turkish Education System) (PIKTES), T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı ve İl Göç İdaresi Müdürlükleri'nin ve T.C. Resmî Gazete kurumsal web siteleri.

Tüm bu mevzuata ek olarak kitlesel göçle gelenlere yönelik olmamakla birlikte, Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklulara yönelik eğitim politikalarına yön veren ilk düzenlemenin, 14 Ekim 1983 tarihli 2922 sayılı “Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun” olması önemlidir. Ancak bu Kanun Yüksek Öğrenim gören öğrencileri kapsamakta olup kitlesel göç ile gelenlerin okul öncesi, ilk ve orta eğitim seviyesindeki öğrencilerini kapsamamaktadır. Bu anlamda doğrudan yabancı uyrukluların öğrencilik durumlarına dair ikinci mevzuat, Milli Eğitim Bakanlığının 16 Ağustos 2010 tarihli 2010/48 sayılı “Yabancı Uyruklu Öğrenciler Konulu Genelge”sidir. Ancak bu genelgenin de kitlesel göç ile gelenlere yönelik değil daha çok ülkede bulunan farklı yasal konumlara sahip yabancı uyrukluların okul çağındaki çocuklarına yönelik olduğu görülmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığının 23 Eylül 2013 tarihli “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri”

Genelgesi'dir. Bunun ardından çıkarılan, 23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 sayılı "Yabancılar Yönelik Eğitim- Öğretim Hizmetleri" Genelgesi ve 06 Eylül 2019 tarihli 2019/15 sayılı "Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları" Konulu Genelge, bugün Türkiye'de yaşayan okul çağındaki Suriyelilerin eğitimini belirleyen temel mevzuatı oluşturmaktadır.

Yukarıda göç ve göçmen eğitime yönelik mevzuat incelendiğinde, Türkiye'nin kitlesel göç ile gelen ilk ve ortaöğretim çağındaki çocukların Türkçe eğitim yapan kurumlarda eğitim ve öğretimine devamına yönelik bir mevzuatın olmadığı görülmektedir. Kitlesel göçle gelenlerin okul çağındaki çocuklarının eğitimlerini ve uygulanacak eğitim politikalarını etkileyen ve düzenleyen ilk uygulama ve mevzuat, 2011 yılında Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye kitlesel olarak giren Suriyelilere yönelik olmuştur. Suriye iç savaşında nedeniyle Türkiye'ye doğru kitlesel göç, 29 Nisan 2011 tarihi itibarıyla başlamıştır. Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü ve sayısı farklı kaynaklarda farklı şekilde verilmektedir. Bu konuda çok fazla araştırma, istatistik, uygulama vs. bulunmaktadır. Bu çalışmada, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığından alınan bilgilere göre, Türkiye'de kayıtlı 3.744.139 Suriyeli bulunmaktadır. Bunların 1.772.705'ini 18 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır.²

Bu nedenle okul çağındaki çocukların eğitimi ve eğitim hizmetlerine ulaşımı Türkiye Anayasası'nda evrensel bir sosyal hak olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda da Suriye uyruklu çocukların eğitime erişimine yönelik ilk uygulama, T.C. Milli Eğitim Bakanlığının 23 Eylül 2013 tarihli "Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" Genelgesi'dir. Bunun ardından çıkarılan 23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 sayılı "Yabancılar Yönelik Eğitim- Öğretim Hizmetleri" Genelgesi ve 6 Eylül 2019 tarihli 2019/15 sayılı "Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları" Konulu Genelge'dir. Bu üç genelge, bugün Türkiye'de yaşayan okul çağındaki Suriyelilerin eğitimini belirleyen temel mevzuatı oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın konusuna ve amacına uygun olarak Türkiye'nin yabancı uyruklulara yönelik göç ve eğitim politikalarının uygulamadaki beklentileri karşılayıp karşılamadıkları, memnuniyetlerin ve eksikliklerin neler olduğunu anlamak ve açıklamak için saha çalışması planlanmış ve uygulanmıştır. Bu kapsamda, Şubat-Mart

² <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 17.12.2021.

2021 döneminde Hatay'a bağlı Antakya ilçesinin Serinyol, Narlıca ve Saraykent Mahalleleri ile Reyhanlı ilçesinin Yeni Mahalle ve Bağlar Mahallesi'nde saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu ilçe ve mahalleler, geçici koruma statüsündeki Suriye uyruklu ve geçici koruma kimlik belgesine sahip toplamda 27 görüşmeciyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır^{3,4}. Öncelikle okul çağında çocukları olup olmadığı sorulduktan sonra barınma, sağlık, eğitim gibi temel sosyal haklar ile ilgili nasıl bilgi edindikleri ve hizmetlere eriştiklerine yönelik sorular sorulmuştur. Ardından en az bir çocuğu okul çağında, yani 60 ay ve üstü yaş grubunda, olan ya da okula devam eden anne babalara çocuklarının eğitim ve öğretim hakları ve sağlanan hizmetler hakkında bilgi edinme ve hizmetlere erişim konusunda detaylı sorular sorulmuştur. Özellikle Türkiye'deki yabancıların eğitim hakları ve bununla ilgili bilgileri nasıl ve nereden edindikleriyle detaylı olarak sorulmuştur. Görüşme esnasında okula kayıt yaptıurma süreçleri, okul idaresinin tutumu, sınıf öğretmenlerinin iletişim ve eğitim konularında Suriyeli çocuklara ve onların velilerine yönelik tutum ve davranışları sorulmuştur.

Saha çalışmasında görüşülen öğrenci velilerine ek olarak kendiliğinden gerçekleşen görüşmeler ile Hatay İl Göç İdaresi, Hatay İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve muhtelif okulların idarecilerine mevzuat içeriği, uygulamada karşılaştıkları durumlar ve hedef kitleye bilgi ve hizmetin ulaşması hakkında kullandıkları yöntemler hakkında konuşulmuştur. Görüşülen yetkililerin mevzuat ve politikaların uygulayıcıları olmaları sebebiyle paylaşılan fikir ve görüşler not edilerek bu çalışmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

Göçmenlerin yerleşilen ülkenin dilini konuşabilmeleri; sosyal hayata adapte olabilmek, kamu hizmetlerini kullanabilmek ve özellikle eğitim-öğretime dahil olabilmek açısından en önemli araçlardan biridir. Bu konunun çalışmamızla bağlantılı olması sebebiyle Türkiye'ye kitlesel göçle gelenlerin Türkçe konuşabilme durumları hakkında literatür taraması ve ulaşılabilen ikinci/üçüncü kuşak göçmenlerle sohbetler yapılarak bilgi edinilmiştir. Üçüncü kuşak iki Balkan göçmeni, anılarını anlatırken ülkeye ilk geldiklerinde Türkçe bildiklerini ve yerel halkla çok rahat iletişim kurduklarını söylemişlerdir. Eraslan (2015: 16) ise Hatay'ın Ovakent Mahallesi'nde

³ Bu tez çalışmasının yapılabilmesi için Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 05.03.2020 tarih ve 16 sayılı kararıyla onay alınmıştır.

⁴ Bu araştırmanın Hatay il sınırlarında yapılması ve bu görüşme formunun kullanılması için, Hatay Valiliği tarafından 16/11/2020 tarih ve 36907 sayılı yazısı ile izin verilmiştir.

yaptığı saha çalışmasında, 1982 yılında Türkiye’ye kitlesel göçle gelen Özbeklerin “gerçek Özbekçe” olarak adlandırdıkları dili konuştuklarını, Türkçe bilmediklerini ve zaman içerisinde toplumsal etkileşimler sayesinde özellikle ikinci kuşaktan itibaren Türkçe konuşmaya başladıklarını belirtmiştir.

3. ULUS DEVLET VE TÜRKİYE'YE KİTLESEL GÖÇLER

3.1. ULUS VE ULUS DEVLET

3.1.1. Ulus, Ulusçuluk ve Ulus Devlet

Ulus devletin ortaya çıkması ve tarihsel gelişimi farklı yönleriyle açıklanmakta ve ulus ya da millet kavramlarıyla birlikte tartışılmaktadır. Modernleşme ve sanayileşme süreçleriyle paralel olarak ele alınan ulus ve ulusçuluk ya da millet ve milliyetçilik dinamik ve çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmakta ve tanımlama da farklı yönleri öne çıkarılmaktadır. Ulus ve ulusçuluk kuramlarının kurucusu olarak kabul edilen Smith (1999: 75) ulusu şu şekilde tanımlar:

“Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitleyi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak millet çok boyutlu bir kavram, somut örneklerin çeşitli düzeylerde benzerlik arz ettiği bir standart ya da mihenk taşını oluşturan ideal bir tiptir.”

Ulusun tanımında bir toprak parçası ya da ülkeyi vurgulayan Smith, “coğrafi sınırlar” ile belirlenen teritoryal sistemleri işaret eden fiziki bir sınırlılık vurgusu ile oldukça geniş bir evreni işaret etmektedir. Belli bir ülke sınırı içinde tanımlanan bu evrenin içinde yaşayan ulus olma hali, aynı tarihsel ve kültürel geçmişe ya da belleğe sahip olmak, ortak dili kullanmakla birlikte ortak ekonomi, yasal haklar ve sorumlulukları da paylaşmayı ifade eder.

Ulusun kökenlerini, toplumsal ve kültürel öğeler üzerinden “etnisite” (*ethnycity*) ile ilişkilendiren ve ortak dil, mit, kader, din, soy gibi biyolojik temelli aidiyetlerle açıklayan ve vurgulayan yaklaşımlar vardır. Toplumsal ve kültürel temelli etnisite yaklaşımlarından Clifford Geertz’in (1963) ilkçi (*primordialist*) yaklaşım, etnisitenin doğumdan ve dolayısıyla kan bağından kaynaklanan kalıtıma dayalı ve değişmez-değiştirilemez olduğunu öne sürer. Bu yaklaşımın sekiz (8) ögesi, beden yapısı ve ten rengi, isim, tarihsel köken, ulusallık ve/veya diğer gruplarla bağ, anadili, din, kültür ve coğrafyadır (Cornell ve Hartmann, 1998: 48-49). Geertz’in yaklaşımında, kan ve akrabalık bağı, sosyal varlığın din, dil, bölge ve gelenek gibi ‘doğuştan olan’ (*verili-givens*) öğeleridir (Cornell ve Hartmann, 1998: 55; Spencer, 2006: 76-78). Doğuştan olan dinî ya da kültürel topluluğun soy ve akrabalık bağı (Cornell ve Hartmann, 1998: 55), Türk ulus inşasında kullanılan soy ve akrabalık temelli de açıklamaktadır. Durumsalcı ve araçsalcı (*circumstancist and instrumentalist*) yaklaşım (Cornell ve Hartmann, 1998: 59-71) ise etnisiteyi ve etnik

aidiyeti, sosyal, kültürel, tarihî, hatta ekonomik temelli oluşan ve zamanla değişen ve dönüşüme uğrayan yapılar olarak tanımlar. Bununla birlikte, etnisite topluluk üyelerinin rasyonel eylemleriyle ilişkisel ve süreçsel olarak belirlenen araçsal kimliklerdir ve etnik toplumlar da önemli bir sosyal aktördür. Araçsal kimlik olarak etnisite, özellikle göçmenler için, belli tarihsel ve toplumsal ekonomik, politik koşullarda, belli amaca ve/veya sonuca ulaşmak için ortak çıkarları doğrultusunda kullanılır (Cornell ve Hartmann, 1998: 59). Etnisiteyi ya da sosyo-kültürel grup aidiyetini bu iki yaklaşımın farklı özelliklerini ve boyutlarını benimseyerek kullanan yaklaşımlarda bulunmaktadır. Örneğin, Barth'ın (1969) 'muamelecî'-transaksiyonalizm (*transactionalism*) yaklaşımı, etnisitenin toplumsal koşullar tarafından şekillendiğini vurgulaması ile durumsal; toplumlar arasındaki ilişkiler ve toplumsal kurallar/normlar ve kurumların sürekli değişimi ile açıklaması ise süreçseldir ki böylece etnisite statik değil, dinamik ve akışkan olarak ele alınır (Özbudun, Şafak ve Altuntek, 2005: 159, 164-169). Bununla birlikte, her etnik grup, fiziksel görünürlüğü olmayan dil, din, yemek alışkanlıkları vb. sembolik sınır koruyucular gibi sosyal sınırlarla çevrilidir (Barth, 1969: 9-37), ancak bu sınırlar zamanla bireylerce değiştirilir (Keser, 2006: 59-64). İki yaklaşımı birleştiren, yukarıda da ulus tanımını verdiğimiz etno-sembolcü (*ethno-symbolic*) yaklaşım, bir toplumsal grubun iç dünyası ve ortak eylemleri, ortak mitler, değerler, gelenekler ve semboller gibi öznel ve sembolik kaynak ve unsurlar ile açıklanabiliyorsa bir etnisiteyi oluşturmaktadır (Smith, 1988; 2009: 14, 23-41). Etnisite ya da etnik grup, ulus devletin ve ulusçuluk ideolojisinin toplumsal dayanağı olarak siyasal aidiyeti, birlik ve bütünlüğü sağlamada birleştirici bir unsur olarak araçsallaştırmakta ve tanımlamaktadır.

Gellner (1992 [1983]), Smith'in çalışmasından daha önce, 1960'larda ulusçuluk olgusunu modernleşme ve sanayileşme ile ilişkilendirmiş ve bağımlı bir değişken olarak ele almıştır. Bu bakış açısında ulusçuluk, tarihi bir ulusal kimliğin ve bilincin varlığına ya da oluşmasına indirgenen bir olgu değil, bir dizi sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi etkenin birleşmesi olarak sunulmakta ve tarihsel olarak sanayileşme döneminin şekillendirdiği bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu noktada Gellner, ulusçuluk ideolojisi yerine ulusçuluk ve uluslaşma süreci arasındaki bağlantıya odaklanırken Fransız devrimine dayalı iradi (*voluntarist*) bir ortak duygu ya da Alman romantik ulusçuluğunun tarihsel ve organik bütünlüğü üzerinden değil, bir ortak bilinç ile ulusal kimliğin varlığını ifade eder. Böylesi bir açıklama da ulusu uluslaşmanın

nedeni değil sonucu olarak ele almayı ortaya koyar. Bu da Gellner'e göre bu sürecin dayattığı dilin, kültürün ve eğitimin merkeziliği, dolayısıyla da ulus olgusunun ulus-devlet ile olan beraberliği, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkisi ortaya koyulur. Bu bağlamda, ulus olgusu kendi nesnel gerçekliğinde siyasi ve toplumsal bir örgütlenme olduğunu belirtilmiş ve ulusçuluk ideolojisinin birleştirici ve bütünleştirici unsuru, ulus devletin de dayanağı olur (Ersanlı Behar ve Özdoğan, 1992: 7-8).

Gellner'in yaklaşımını, Marksist bir dünya görüşü ve farklı yöntem ile benimseyen Hobsbawm'ın (1995 [1990]) milliyetçilik yaklaşımına göre ulus, modern çağların bir ürünüdür ve sınırları belli bir toprağa bağlı modern devletin ortaya çıkmasıyla ilişkilidir (Hobsbawm, 1990: 8-10, 14-19). Bu da bir tarihçi olarak Hobsbawm'ın 18. yüzyıl ile ortaya çıkan siyasi olarak merkezi devlet ve dönemin ekonomik gelişimini belirleyen kapitalizm, sanayileşme ve kentleşme ile ulusal ekonominin unsurunu vurgulayan bir ulus ve ulusçuluktan bahseden anlayışını ifade etmektedir. Bir anlamda modern zamanlarda toprağa bağlı ulus devletlerin temelini ifade eden milliyetçilik ve milliyetçi ideolojinin oluşmasındaki bilgi, halkın belleğindeki ya da geleneğindeki tarihin aksine, tarih uzmanları ya da yazarları ya da alanın önde gelenlerince seçilen, yazılan ve oluşturulan birikimi ifade eder. Böylece halka benimsetilen ya da popülerleştirilen ve kurumsallaştırılan bilgi, dolayısıyla tarih, millet ve milliyetçilikler geleneğin keşfi ile ilişkilendirilir. Bu modern milliyetçilik yaklaşımına göre tarih ve dolayısıyla da geçmişin, yani geleneğin, bugün ya da gelecekte yazılan, yeniden yazılan ve anlamlandırılan, hatta keşfedilen ve yeniden keşfedilen olarak açıklanır (Hobsbawm ve Ranger, 1983: 1-15). Özkırımlı (2009: 149) millet ve milliyetçiliği açıklayan bu yaklaşımın en uzak tarihi noktasının modern devletlerin kurulduğu 18. yüzyılda toprağa bağlı devletlerin ortaya çıkışına kadar gittiğini belirtir. Ancak bu görüş Balakrishnan'a, (1996: 255) göre, "Milleti millet yapan geçmiştir; bir milleti diğerleri karşısında meşru kılan geçmiştir ve tarihçiler de onu üreten insanlardır." şeklinde kendi içinde bir eleştirilir (Aktaran Özkırımlı, 2010: 166).

Bu anlamda modern ulusçuluk ideolojisi; Fransa, İngiltere ve Almanya'nın tarihsel aşamalarının etkisiyle gelişmeye başlamıştır. Gelişimine Fransa ve İngiltere'de başlayan ulus fikri, ulusal monarşilerin ortaya çıkmasıyla birlikte ülke sınırları içinde yaşayan insanların kenetlenmesini ve örgütlenmesini sağlamıştır. Batı Avrupa'da bağımsızlıklarını ilan edip sınırları çizilen ülkelerdeki halklar, yaşadıkları toprakları sahiplenmişlerdir. Ulus kavramına paralel biçimde ulusçuluk kavramının

gelişmesiyle, toplumlar diğer toplumlardan farklı olduklarını gösterecek yeni bir kimlik ihtiyacı duymaya başlamışlardır (Say, 1998: 73-74). Yeni oluşan kimlikler, tarihsel ve kültürel miraslar ile etnik benzerlikleri temel alarak şekillenmiştir. Anderson (1983) ortak geçmişe, kökene, ırka sahip olan bir toplumun etnisite, kimlik, sınırlar, haritalar, milli değerler gibi günümüzün modern toplumlarında ulus ya da milleti tanımlamada kullanılan unsurların hayali olarak oluşturulduğunu ve bir ulus ya da milleti diğer toplumlardan ayırma mekanizması olarak inşa edildiğini ifade eder. Anderson, “Hayali Cemaatler” (*Imagined Communities*, 1983) adlı çalışmasında milliyetçilik ile birlikte milliyetin de kültürel bir inşa olduğunu, bunların zaman içerisinde tarihsel varlıklarını kazanmalarını ve anlamlarının zamanla değişip dönüştüğünü belirtir.

Yukarıda ifade edilen etnisite ve etnik grup tanımından farklı olarak siyasal bir örgütlenme vurgusu ile Smith, Gellner, Hobsbawm ve Anderson’ın ulus ve millet yaklaşımlarından farklı olarak Bernard Lewis (1993: 333), millet’in kutsallık vurgusunu öne çıkarır. Bu yaklaşımında Lewis, “bir kutsal kitabı kabul eden insan topluluğu”nu ifade ettiğini söylemektedir. Lewis’in dinsel temelde daha çok aynı dine inanan insan topluluklarını ifade eden millet kavramından farklı olarak, “ulus” daha çok, toplumsal ve kültürel temellere dayanan etnik topluluğu belirtmektedir. Michel Foucault’a göre ise, tarihsel süreç içerisinde kendini anlatan ve kendisini tarihsel anlatının nesnesi olarak ön plana çıkaran şey ulustur. Milliyet, ırk, sınıf gibi kavramlar bu ulus kavramının etrafında kendisini üretecektir (Foucault, 2004: 152). Bunun yanı sıra, Leca (1998) ulusun kavramsal olarak bütünüyle siyasi ve felsefi bireyciliği merkeze alan ve kendini sadece modern demokrasilerde bulan bir anlamı olduğunu, ulus devletin ise modern döneme ait ve onunla anlam kazanan bir olgu olduğunu belirtir. Sosyolojik açıdan ulus aynı kültür ve egemenlik alanı üzerindeki kültürel, ekonomik ve siyasal sistemlerin çakışma süreçleriyle birlikte yerel kültürlerin standartlaşarak merkezi iktidar tarafından desteklenen bir üst kültür ile bağlanmasını ifade eder. Siyasal açıdan ise ulus hem bir bireyler topluluğu olarak oluşturulan bir grup hem de diğer uluslara göre siyasal bir bireyi temsil etmektedir (Leca, 1998: 11-14, aktaran Aydın, 2018: 232).

Jürgen Habermas (2012) ise, ulus devletlerin oluşum ve farklılaşma sürecinde üç noktayı vurgular. İlk nokta, bu devletlerin birbiriyle barışçı yollarla etnik grupların devletleşmesiyle değil; bu grupların, bölgelere, soylara, yerel kültürlerle, dil ve din topluluklarına nüfus ederek ortaya çıkmasıdır. İkinci nokta; yeni ulus devletlerin, var

olan etnik grupların asimile edilmesi, baskı altına alınması ya da marjinalleştirilmesi ile homojen bir ulus oluşturulmasıdır. Bu anlamda ulus, doğal olarak bir araya gelmiş homojen bir toplum değil; kültürel ve toplumsal olarak oluşturulmaya çalışılan bir toplumdur. Son nokta ise yeni ulus devletlerin etno-milliyetçi akımların etkisinde kurulması ve azınlıkları sürekli yeni baskıların altına almasıdır (2012: 50).

Ulus ve ulusçuluk ideolojisi ile ilişkilendirerek tarihsel ve sosyolojik perspektifle incelendiğinde özellikle Avrupa'daki feodalizmin çözülmesi ve kapitalizmin hakim olması ile belirginleşen ve gelişen ulus-devlet sistemi, hükümetlerin nüfus, yer değiştirme ve nüfus mübadelesi, göç ve göçmenlik antlaşmaları, protokolleri ve uygulamalarında başat belirleyici olgu haline gelmiştir. Bottomore'a (1987: 61) göre, ulus-devlet, özellikle Batı Avrupa'daki pratikleriyle merkezileşerek ülke sınırlarını denetleyen bir mekanizma haline gelmiştir. Öyle ki ülke sınırları içindeki yetkileri kendinde toplayarak, halk üzerindeki kolluk güçleri ve zor kullanma araçlarını da kontrolüne alarak haklarını sağlamlaştırmaktadır. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, merkezi bir organizasyon olan ulus-devlet, mutlak egemenliği sağlamak adına uygulanacak yöntemleri kendisi belirlemekte ve siyasi gücünü kullanarak yasalara dayandırmaktadır. Uygulanan yöntemler Bodin'e göre (1955) yasa yapma ve feshetme gücü iken Weber'e göre (1946) zor kullanımını meşrulaştırması olarak tanımlanmaktadır (Aktaran Eken, 2006: 249). Ulus ve ulusçuluk olgusunun 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da ortaya çıkmasını ve kavramların biyolojik ya da sosyo-kültürel dayanakları bu şekilde açıklanabilir. Bir başka ifade ile tarihsel olarak 18. yüzyılda sanayileşme ile birlikte gelişen kapitalizmin ekonomik yapısına uygun bir siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik bütünlüğü ortak bilinç ve geçmişi, millet ya da ulus ve ulusçuluk olgusu ile ilişkilendirilmekte ve tartışılmaktadır.

Ulusçuluk ve ulus devletleşme sürecinin 19. yüzyılda Avrupa ve özellikle Balkanlarda yayılmaya başlamasından en çok etkilenen ülkelerden biri Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Avrupa'daki sanayileşmenin ve Balkanları etkileyen ulus ve ulusçuluğun gelişimlerinden geri kalan Osmanlı Devleti, Avrupa'daki etnik grupların ulus ve uluslaşma süreci ile Avrupa'daki yeni ortaya çıkan ulus devletlerin toprak sınırlarını genişletme mücadelesinden en çok etkilenen ülkelerden biridir. Aynı zamanda bu yeni devletlerin Osmanlı Devleti sınırlarındaki Müslüman olmayan nüfusun ayrılıkçı bir siyaset ile uluslaşması; Osmanlı, İslam ve Türk millî kimliğinin de canlanmasına ve bunun üzerine politik düşüncelerin gelişmesine yol açmıştır.

Dönemin siyasal evreninde Türkçülük, Turancılık ve Pan-İslamizm gibi düşünce akımlarının ve Osmanlı topraklarındaki sosyo-kültürel ve etno-dinsel özgünlüğü koruma ve kollamaya yönelik tartışmaların yükselmesine neden olmuştur (Akçura, 2018, 2019; Gökalp, 2006). Dolayısıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarında İslamcılığın ve Türk milliyetçiliğinin gelişimi de başlamıştır (Ergil, 2000; Kadioğlu, 1995; Karpat, 2011; Mardin, 1995; Parla, 1985; Toprak, 1981). Bir başka ifadeyle, birçok etno-dinsel grup ve ulusu bünyesinde bulunduran ve heterojen bir nüfus yapısına sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda ulus, ulusçuluk ideolojisi ya da ulus-devletten ziyade, İslam dinine mensubiyet, din kardeşliği, ümmet gibi nitelikler önemsenmiştir (Lewis, 1993). Ancak 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde bir yandan dünyada ve Avrupa'da yükselen ulusçuluk ve ulus-devletleşme, diğer taraftan ağır yenilgilerle sonuçlanan savaşlar, kaybedilen topraklar ve buralarda bağımsızlığını ilan eden ulus-devletler göç ve nüfus politikalarının düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Özellikle bağımsızlığını elde eden ulus-devletlerin, ulusçuluk ideolojisini benimsemeleri, sınırları içinde bulunan Türk kökenli Müslüman grupları dışlayıcı ve caydırıcı uygulamalarla göçe zorlamaları, hatta sürgün etmeleri Osmanlı Devleti'nin göç ve nüfus stratejisini doğrudan etkilemiş ve bu nedenle Türk kökenli Müslüman grupların Osmanlı topraklarına gelmeleri ve burada yerleşmelerine imkân tanıyan ve teşvik eden politikalar izlenmiştir. Böylece Türk kökenli Müslüman grupların din kardeşliği ve soydaşlık temelinde Osmanlı topraklarında toplanması ve kültürel olarak devletle bütünleşen nüfusun arttırılması amaçlanmıştır. Bu düşünce, aşağıda da açıklandığı gibi Cumhuriyet döneminde de benimsenmiştir.

Sanayileşmenin etkisinde dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik değişimi, siyasal ideolojiler ve ulus devletler ile birlikte yeni yönetim biçimleri ortaya çıkarmıştır. Bunun yansıması özellikle sınır komşuları ve bölgesindeki ülkelerini etkisi altına alan “ulusçuluk” ideolojisi Osmanlı topraklarında da etkisini göstermiş, bunun neticesi olarak Osmanlı'daki kozmopolit “millet” sistemi ideolojisi de geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Çözölmeye başlayan millet sistemi ideolojisi iskân politikalarında etkisini göstermiştir. Değişen ideolojinin şekillendirdiği iskân politikaları, toplumsal yaşamı doğrudan etkilemiş ve bunun bir sonucu olarak zorunlu göçler yaşanmaya başlamıştır. Bu göçler de “millet” kavramını merkeze alan anlayıştan “Müslüman” çoğunluğu benimseyen homojen bir ulus-devlete geçişin ilk yansıması olarak değerlendirilmektedir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 99). Bu aynı zamanda, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde ulus inşa sürecinin, yaşam

bilimleri ve sosyal bilimler alanında da etkisini göstermiştir (Avar, 2000). Bir başka ifade ile 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk ulus inşası ve ulus devletin kurucu ideolojisi olarak ulusçuluk, doğa bilimlerinden siyasal söylemlere kadar yaygın bir gelişim ve yayılım süreci ile gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında şekillenen milliyetçilik ve uluslaşma süreci, Osmanlık Devleti'ndekine benzer şekilde Müslümanlık ile ilişkilendirilmektedir. Bu da yukarıda Lewis'in, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (1993) kitabında ifade ettiği gibi millet olgusunun kutsallık atfedilen dini temellendirmesi ile açıklanabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile beraber benimsediği sevk, iskân ve mübadele siyaseti, Cumhuriyet öncesi dönemde yaşanan süreçlerin yansımaları üzerinden temellenmiştir. Buradan hareketle, demografik yapının rakamsal olarak arttırılması, niteliksel olarak da benzeştirilmesi anlayışıyla uygulanan nüfus politikaları, iskân siyasetinin başat stratejisi olmuştur (İnan, 2016: 12). Bu anlamda, Türk ulus inşa sürecini Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki Balkanlar ve Kafkaslardan gelen etno-dinsel, yani Osmanlı tebaasının, Anadolu'ya yerleştirilmesiyle ilişkilendirilir. Tekeli'ye (2008: 156) göre;

“Ulus-Devlet anlayışı esasen Balkan Savaşları ile oluşmaya başlamış ve şekillenmiştir. Türk ulusçuluğu Balkan Savaşları sonrasında devlet politikası haline gelmiştir. Dünya Savaşı sonrasında da geniş kitlelere yayılmıştır. Savaş koşulları “Balkanlaşma” sürecinin tüm imparatorluğa yayılmasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanarak yerini ulusal devletlerin alması süreci büyük ölçüde tamamlanmış ve savaş sonrası barış antlaşmalarında her ulusun nüfus bakımından homojenleşmesini sağlayacak, insanların iradesi dışında zorunlu nüfus değişimlerine yer verilmiştir. Bunlarla zorunlu yer değişimleri dünyada ilk kez uluslararası antlaşmalarda yer almış olmaktadır.”

Kurtuluş Savaşı döneminde kimlik inşası, din temelli anlayışla oluşturulmuş, millet tanımı Müslümanlık üzerinden yapılmıştır (Yıldız, 2001: 16). Lozan Barış Antlaşması sonrasında gerçekleşen nüfus mübadeleleri, Türk kimliğinin din üzerinden kurulmuş olduğunu gösteren olaylardan biridir. Mübadeleler kapsamında Müslüman olmayan Gagavuz Türklerinin Türkiye'ye göç etmesine izin verilmemiş, Müslüman olan fakat Türk olmayan Boşnak ve Pomaklara izin verilmiştir. Cumhuriyet'in ilanına kadarki süreç incelendiğinde, ulus-devlet kuruluş ve milli kimlik inşa sürecinin yapısal unsurlarının –ülkesel ve siyasal bütünlük- olduğu görülür. Bu dönemde, milli kimlik yok sayılmamakla birlikte, en önemli amaç devleti kurmak (Bora, 2007: 20) ve yeni kurulan devletin nüfusu benzeştirmek (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 105) en önemli önceliği oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, içinden çıkılan

savaşlar, iç ve sınır ötesine göçler, genç nüfusun azalması, ölüm oranının yüksekliği, nüfus kıtlığı gibi olumsuzluklar, bu yıllardaki göç ve iskân politikaları üzerine etkili olmuş ve nüfus yapısındaki söz konusu benzeşmenin sağlanması için önce ev sahiplerinin yerleşmeleri için tasarlanmış ve uygulanmıştır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 105).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, siyasi anlamda ulus-devlet karakterinin belirginleşmesi ve millî kimliğin tanımlanıp güçlendirilmesi için birtakım devrimler yapılmıştır. Bunlar kronolojik olarak; hilafetin kaldırılması ve Osmanlıların Türkiye dışına çıkarılması, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulü, şeriat mahkemelerinin kaldırılışı, aşar vergisinin kaldırılışı, tekke ve zaviyelerin, türbelerin kapatılması, dinî kıyafetlere ilişkin düzenlemelerin getirilmesi ve şapka kanunu, milletlerarası saat ve takvimin kabulü, Medeni Kanun'un kabulü, Ceza ve Borçlar Kanunu'nun kabulü, Anayasa'dan "Devletin dini İslam'dır" ifadesinin kaldırılması, milletlerarası rakamların kabulü, millet okullarının açılması ve Latin alfabesinin kabulü olarak sıralanabilir.

Türkleştirme politikalarının daha da belirginleştiği 1930'lu yıllarda "toplumsal mühendislik" uygulamaları kapsamında idari ve yasal düzenlemeler yapılmıştır (Aktar, 2000; Yıldız, 2007). Bahsi geçen yasal düzenlemelerin başında 1934 İskân Kanunu bulunmaktadır (Kirişçi, 2003; Çağaptay, 2002; Yıldız, 2007). Bu kanun ile "Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olanların" Türkiye'ye göçmen ya da mülteci olarak gelmeleri desteklenirken kapsam dışındakilerin göçmen ya da mülteci olarak Türkiye'ye gelişlerinin önü kapatılmıştır. Aynı kanundaki başka bir madde de "Türk soyundan olmayan ya da Türk kültürüne bağlı yaşamayan" (örneğin, ana dili Türkçe olmayan) vatandaşların Türkiye'de belirli bölgelere yerleştirilerek asimile edilmelerinin yöntemleri ortaya koymuştur. 2006 yılına kadar yürürlükte kalan iskân kanunu, ulus-devletleşme ile ilgili büyük öneme sahiptir. Ayrıca yürürlükte kaldığı süre düşünüldüğünde, ulus-devlet stratejisinin 2000'li yıllara kadar çok değişmeden devam ettiği görülmektedir. Özellikle 1920'li ve 30'lu yıllar boyunca Türkiye'ye yapılan göçler ve bu göçlerle ilgili anlaşmalarda İslam dini Türkiye'ye kabulün temel belirleyici unsuru olmuştur (Çağaptay, 2002: 218-225). Bu yıllarda Kemalizm, Türk ulusunu kapsamı gittikçe belirginleşen teritoryal, dinsel ve etno-dinsel temelde üç tanımlamaya tabi tutmaktaydı. Bunlardan ilki açısından Türkiye'de yaşayan herkes Türk kabul edilirken, ikincisiyle, Osmanlı millet sisteminin mirasından kaynaklanan nedenlerle Müslüman unsurların Türklüğü kabul ediliyordu. Etno-dinsel

tanımlamada ise, ülke insanı ilkin Türk etnik kökeninden gelenler şeklinde, ikinci olarak ise gayri Türk Müslümanlar ve gayrimüslimler şeklinde hiyerarşik bir sınıflamaya tabi tutuluyordu. Bu yapılanma aynı zamanda merkeze yakınlığı da belirleyen etnik dinsel ve teritoryal bölgeleri oluşturmaktaydı (Çağaptay, 2002: 237-238). Bir başka ifade ile tanımlanan ulus kimliği dışındakiler için durum farklıdır. Bu topluluklar için dışlayıcı uygulamalar dışında asimilasyon anlayışı dikkat çekmektedir. 1960'lı yıllar sonrası nüfus artışından ötürü kaynakların azalması ve bundan sonra Türk ve Türk kökenlilere bile mesafeli durulması söz konusu olduğu dönemler olmuştur. Yukarıda ulus, ulusçuluk ve ulus devlet ilişkisi farklı yaklaşımların açıklamalarıyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda Türk ulus kimliği inşasının yukarıdaki bilgilerle bağlantılı olarak, Osmanlı Devleti dönemindeki din ve soy birliği temelinde oluştuğu görülmektedir. Modern bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber, Cumhuriyet'in altı (6) ilkesinden biri olan laiklik hem ulusalcılık ideolojisinin etkisiyle hem de ulus devletin dayanağı olan Türk ulusun tanımlanmasında dini etkilere mesafeli bir yaklaşımı benimsenmiştir. Bu dönemde ulus devlet stratejisi ortak soy ile beraber dil, kültür, vatan bütünlüğü gibi kavramlarla farklı bir anlayış üzerinden dönüşüme uğramıştır. Ülkenin nüfus, mübadele ve göç politikaları, göçmen ve yabancıların eğitimi ile ilgili mevzuatı da bu anlayışın devamı olarak dikkat çekmektedir.

3.1.2. Vatandaşlık, Göçmenlik ve Soydaş Göçmenler

Ulus devlet, ortaya çıktığı dönem açısından incelendiğinde iki temel unsur dikkat çekmektedir. Birincisi politik sadakatin yeni iktidar biçimine evrilmesi, ikincisi ise modernleşmenin yarattığı bireyin ve bir bütün olarak toplumun siyasal nitelik kazanarak yurttaş (vatandaş) olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus devlet olarak kurulması, vatandaşlık ve göçmenlik tanımlamalarının da yeniden yapılması ihtiyacını doğurmuştur.

Bir olgu olarak ulus devletin siyasi, toplumsal ve iktisadi açılardan bireylere benimsetilmeye çalışılması bazı ortak sembollerin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Yukarıda etnisiteden, ulusa, ulustan ulusçuluk ideolojine ve ulus devletin temel unsuru olarak soy birliğini ve bütünlüğünün tarihsel ve kuramsal yaklaşımlarını Türk Ulus inşası ile ilişkilendirerek açıklamıştık. Bu bağlamda, Türk ulusunun sosyo-kültürel sembolleri, vatandaşlık ve vatandaşlığın tanımlanması ile ilişkilendirilir. Yukarıda soy ve kan bağının da bu dayaklardan biri olduğu belirtilmişti. Tüm bunları birleştiren ve bütünleştiren ve tek bir ulus devletin etno-ulusal, etno-sosyal ve sosyo-politik

ortaklığını kuran ve ifade eden semboller şu şekildedir: ortak dil, tek millet, tek devlet, tek vatan ve tek bayrak.

Bu noktada, Türkiye'nin kuruluşundan itibaren uygulanan göç politikalarında vatandaşlık ifadesi ya da tanımı önemlidir. Türk Anayasa tarihini incelediğimizde vatandaşlık ibaresi ilk kez Osmanlı Dönemi'nde 1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet'in Anayasası Kanun-i Esasi'nin (1876) 8. maddesinde kullanılır⁵. Bu maddenin ifadesi şöyledir: *“Devleti Osmaniye tabiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve meshepten olur ise bila istisna Osmanlı tabir olunur ve osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izae edilir.”* Vatandaşlık, Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin ilk anayasası olarak 1924 Anayasası'nda millî kimlik ile ilgili olarak tanımlanır. 1924 Anayasası'nın 88. maddesine ek olarak 1961 Anayasası'nda vatandaşlık tanımının yapılmasında da önemli bir yer tutmaktadır. 1924 Anayasası'nın 88. maddesinin ilk fıkrasına göre, *“Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur.”* maddesi, hukuki bağlamda Türkiye'ye bağlılığı esas alarak, etnik-dinî farklılıkları Türk olabilme kriterleri arasından çıkarmakta, Türklüğü anayasal anlamıyla tanımlamaktadır. Dönemin vatandaşından beklenen de aktif bir şekilde kamusal hayata katılmak değil, iktidarın “onların iyiliği için getirdiği yeniliklere” uyum sağlamak, kanunlara itaat ederek ülkenin çağdaş medeniyetler seviyesine çıkması için hizmet etmektir (Çoban: 2021: 96). Buna ek olarak 1961 anayasasının 54. maddesinde *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.”* ifadesi yer almaktadır. 1982 Anayasası'ndaki vatandaşlık tanımı da 1961 Anayasası'ndaki ifade değiştirilmeden 66. maddede yer almaktadır. Bu tanımlamanın yapılması için meclisteki görüşmeleri inceleyen Yeğen vatandaşlık konusunda 1924 Anayasası'nın Türklüğü 3 dereceye ayırdığını belirtir. Bunlar: *“Türkler, müstakbel-Türkler ve vatandaşlık itibarıyla Türk olanlar”*dır. Buradaki Türkleri Türkçe konuşanlar, müstakbel-Türkleri Türk dili ve kültürü dairesine henüz girmemiş olan Müslümanlar, vatandaşlık itibarıyla Türk olanları ise gayrimüslimler oluşturmaktadır. Müstakbel Türklere karşı asimilasyon, gayrimüslimlere karşı ise ayrımcılık politikası uygulanmıştır (Yeğen, 2008: 60). Kanunu Esasi ile vatandaşlardan istenen siyasi ortaklık, 1924 Anayasası ile kültürel-ulusal bir ortaklığa doğru kaymıştır. Bu da dönemin devletin ideoloji ve politikalarını destekler nitelikte

⁵ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

olmuştur. 1924 Anayasası'nda soydaşlık temelli ulusçuluk ideolojisi ve Türklük ifadeleri vatandaşlığı tanımlar ve “vatandaş” ile “Türk” aynı anlama gelir.

Yukarıda millet ve ulus tartışmalarında da belirtildiği gibi, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi olarak Türklük ilk başlarda soydaşlık ve dil temelli bir unsur olarak kabul edildiğinden Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler de bu temel ile oluşturulmuştur. Bu bağlamda kitlesel göç ile gelenler göçmen, mübadil, muhacir ya da soydaş olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemi düzenleyen mevzuat ve mevzuatın oluştuğu tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik koşullar aşağıda açıklanmıştır.

3.2. GÖÇ MEVZUATI

3.2.1. Göç Mevzuatı

Bu bölümde Türkiye'nin göç mevzuatı, kronolojik olarak eskiden yeniye doğru ve hiyerarşik düzene uygun biçimde (Anayasa, kanun, uluslararası sözleşme ve protokoller, yönetmelik, genelge) sıralanarak açıklanmıştır. Kronolojik ve hiyerarşik sıralama, bize dönemin koşullarını ve söylemin analiz etmek için uygun toplumsal ve politik değerlendirme yapma olanağı sağlar.

3.2.1.1. Lozan Antlaşması (1923)

1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması, bir uluslararası sözleşme olan Lozan Antlaşması, 1923'te olması ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın uluslararası platformda sonuca bağlanması nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen kuruluşunun ilanı anlamına gelmektedir. Bu nedenle de 1924 Anayasası'ndan daha önce yer vermek yerinde olmuştur. Bu Antlaşmayla ülkede bulunan Rumlar ve Yunanistan'daki Türklerin karşılıklı değişimi konusu görüşülmüştür. Büyük Mübadele adı verilen uygulama “Cumhuriyet Dönemi Göçler” başlığı altında açıklanacaktır.

3.2.1.2. 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren 1924, 1961 ve 1982 olmak üzere üç Anayasa kabul edilmiştir. 1924 Anayasası Cumhuriyet'in ilanından sonra bir devletleşme adımı olarak hazırlanmıştır. 1961 ve 1982 Anayasaları ise siyasi darbeler sonrası askeri yönetimler tarafından ilan edilmişlerdir.

Türkiye'de uygulanan göç politikalarında anayasal vatandaşlık önemli bir yer tutmaktadır. Yukarıda kitlesel göç mevzuatının her ne kadar kronolojik bir sıra ile ifade edileceği belirtilse de hiyerarşik olarak en üst düzenleme olmaları nedeniyle ilk olarak üç anayasanın vatandaşlık ve Türklük ifadelerinin açıklanması gerekmektedir.

Bu ifadeler özellikle kitlesel göçlerin soydaşlık, dil birliği ya da din kardeşliği üzerinden söylemsel dayanağını oluşturmaya yönünden önemlidir.

3.2.1.3. 2510 Sayılı İskân Kanunu (1934)

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar Türkiye'de izlenen göç politikaları zaman içerisinde ülke içi ve ülke dışı faktörlerin de etkisiyle değişime ve dönüşüme uğramıştır. Cumhuriyet'in ilk 10 yılında başta Büyük Mübadele olmak üzere önemli kitlesel göçler yaşanmıştır. Bu göçler özel yasa ve kararnamelerle yönetilmeye çalışılmıştır ancak yeni devletin kalkınma ve sürdürülebilirlik gibi amaçları doğrultusunda kapsamlı, uygulanabilir bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada Cumhuriyet Dönemi göç politikaları açısından üzerinde durulması gereken konuların başında 2510 sayılı İskân Kanunu ve bu kapsamda izlenen iç göç politikaları gelmektedir. 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesi çerçevesinde yerleşmek amacıyla ülkeye gelen Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı kişiler belirli koşullar altında ülkeye muhacir (göçmen) olarak kabul edilmiştir.⁶ Ancak, burada eklenmesi gereken önemli iki kanun daha vardır. Bunlar 1926'daki 885 sayılı İskân Kanunu ve 1928'deki 1331 sayılı "Mübadil, Gayrimübadil, Muhacir vesaireye Kanunlarına Tefvikan Tefviz veya Adiyen Tahsis Olunan Gayri Menkul Emvalin Tapuya Raptına Dair Kanun"dur. 885 sayılı kanun 2. maddesi "Türk Harsına dahil olmayanlar" üzerinden istisnaları vererek vatandaşlık ya da uyruğa kabul edilmeyecekleri belirtir. 1331 sayılı Kanun ise, ülkeye kitlesel olarak gelen "Mübadil, Gayrimübadil ve Muhacirler"ın iş, konut ve mülkiyet haklarını tanımlamaktadır. Kalaycı'ya göre (2014), 885 ve 1331 sayılı kanunlar, kitlesel göç mevzuatında önemli yeri olan 2510 sayılı İskân Kanunu'nun öncülüdür.

2510 sayılı İskân Kanunu, göçmen kabul politikasına yönelik olarak göçmen ve mülteci tanımlamalarında Türk soy ve kültürüne mensubiyetine yaptığı vurgu sebebiyle eleştirilmektedir (Danış, 2004: 8). Kanun metnine hâkim olan kimlik vurgusuna rağmen, mülteci ve göçmen kabul pratiklerinde din de özel bir yere sahip ve etnik olarak Türk olmayan Müslüman Arnavutlar, Boşnaklar ve Pomakların, mülteci veya göçmen olarak kabul edilmesine rağmen Ortodoks Gagavuz Türkleri veya Şii Azerilerin bu ayrıcalıktan faydalanamaması şeklinde verdiği örnekleri dikkate almak gerekmektedir (Kirişçi 2000; aktaran Danış, 2004). Bu çerçevede 2510 sayılı İskân Kanunu'nun, ulus devlet idealinin gerçekleştirilmesinde soydaşlık ya da din

⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

kardeşliğini farklı gerekçelerle benimsenmesine ve uygulanmasına rağmen oldukça önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Çünkü 1990'lı yıllara kadar Büyük Mübadele haricindeki Balkanlar'dan, Doğu Bloku'ndan ve Orta Doğu'dan gelen tüm kitlesel göçlerin yasal dayanağı bu kanun olmuştur. "Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı" olduğu tespit edilen bütün göçmenler 2510 Sayılı Kanun kapsamında iskân edilmiştir.

3.2.1.4. 3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun (1992)

Sovyetler Birliği'nin dağılması aşamasında ülkeye kabul edilen Ahıska Türkleri 2510 Sayılı Kanun kapsamında iskân edilemediğinden, bu göç ve iskân projesinin uygulanabilmesi için ayrı bir kanun hazırlanmıştır. Bu doğrultuda 2 Temmuz 1992 tarih ve 3835 Sayılı "Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye Kabul ve İskânına Dair Kanun", kabul edilmiş ve 11 Temmuz 1992 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷ Bu kanunun 1. maddesinde

*"Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve "Ahıska" Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Cumhurbaşkanınca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskanlı göçmen olarak kabul olunabilirler. Bunların kabulleri ve iskanları, bu Kanun ile 2510 sayılı İskan Kanunu hükümlerine göre yapılır"*⁸ denilmektedir.

Bu maddeden anlaşılabacağı üzere, Ahıska Türkleri yıllık belirlenecek sayı kotasına bağlı kalarak en zor durumda olanlar öncelikli olacak şekilde ilgili birimler tarafından seçilerek kitlesel göç ile iskân edilmiştir. Bu kanuna 2009 yılında eklenen bir madde ile, 2009 yılından önce Türkiye'de ikamet izni almış olan Ahıska Türklerinin 3 ay içinde başvurmaları halinde millî güvenlik açısından sakıncalı bulunmayanların Türk vatandaşlığına kabul edilerek çifte vatandaş statüsü alma hakkı tanınmıştır.

3.2.1.5. 5543 Sayılı İskan Kanunu (2006)

5543 sayılı İskân Kanunu, 26 Eylül 2006 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte 2510 sayılı İskân Kanunu da yürürlükten kaldırılmıştır. Avrupa Birliği'ne üyelik ile ilgili olan 9. Uyum Paketi'nin hazırlık aşamasında yaşanan yoğun gündemin içerisine 5543 sayılı kanunun da hızlıca dahil edilmesi, AB İlerleme Raporu ile ilişkilendirilerek eleştirilmiştir (İnan, 2016: 27).

Kanunda tanımları yapılan göçmen, serbest göçmen, iskânlı göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen kavramlarının bulunduğu 3. maddenin 1. Fıkrasında "Türk

⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21281.pdf>, Erişim Tarihi: 09.11.2021.

⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3835.pdf>, Erişim Tarihi: 09.11.2021.

soyundan ve Türk kültürüne bağlı olma”⁹ şartları bulunmaktadır. Bu ifade, 1934 yılında yürürlüğe giren 2510 sayılı kanunun 3. maddesindeki ifade ile aynıdır. Bu da bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin göçmen ve mülteciler ile ilgili ana düşünce ve hedeflerden uzaklaşmadığını göstermektedir.

3.2.1.6. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (2013)

Türkiye’nin göç politikalarında, Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne rağmen görülen eksiklikler ve kurumsal yapılanmanın sağlanması, AB ile uyumlu bir mevzuat yenilemesine gidilmesi ve dağınık düzenlemeleri bir çatı altına toplamak amacıyla 11 Nisan 2013 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu yürürlüğe koymuştur. YUKK’un 91. Madde, (1) ve (2) bendinde Geçici Koruma ve ilgili kurum ve kuruluşların görev ve yetkileri şu şekilde tanımlanır:

*“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.
(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”*

Yapılan bu tanım, Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımı ile benzerlik taşımakla birlikte, belirtilen nedenlerle Türkiye’ye sınırı aşarak gelenlere mülteci statü değil, geçici koruma statüsü verilmiştir (Sariteke, Kahraman ve Aydın, 2018). Ayrıca, Türkiye’de göç ve yabancı uyruklularla ilgili eksikliği hissedilen kurumsal yapılanma, Kanun’da söz edildiği şekliyle T.C. İçişleri Bakanlığı altında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Bu Kanun öncesinde T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmeye çalışılan yabancılarla ve göçmenlerle ilgili konular, Kanun’un yürürlüğe konması ile birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Bu mevzuatın ve kurumların yapılanmasının güvenlik meselesinden bir göç meselesine doğru dönüştüğünü göstermektedir. Bu ayrıca, 5. bölümde mevzuat ve uygulamaya dair söylem analizinin alt başlıklarında ayrıca çözümlenmiştir.

⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>, Erişim Tarihi: 08.11.2021.

3.2.1.7. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi) ve Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü

2. Dünya Savaşı ve sonrasında kitlesel göç, yerinden edilme ve farklı insan hakları ihlali yaşanmış ve bunun sonucunda gerçekleşen nüfus ve göç hareketleri ile yer değiştirenlerin hukuki statüsü ve haklarının tanımlanması gerekmiştir. Bu durumun yarattığı problemleri çözmek amacıyla uluslararası düzeyde kabul görece yazılı kuralları hazırlanmıştır. Sonuç olarak 1951 yılında “Cenevre Sözleşmesi” ismiyle bilinen “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme” imzalanmıştır. Bu sözleşme ile mülteci tanımı yapılmış, mültecilerin temel hakları ve devletlerin yükümlülükleri düzenlenmiştir. Bu sözleşmede mülteci kişiler ya da kişileri şu şekilde tanımlanmıştır:

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen”¹⁰

Aynı sözleşmede, mülteci sayılabilmek için 1 Ocak 1951 tarihinden önce yaşanan olaylarda mağduriyet yaşamış olmakla birlikte, bunun Avrupa ülkelerinde gerçekleşmiş olma koşulu bulunmaktadır. Türkiye bu sözleşmeye katılmış ve taraf devletlerden biri olmuştur.

Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanmasında 1967'de New York'ta “New York Protokolü” olarak da adlandırılan “1951 Sözleşmesine Ek Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Protokol” kabul edilmiştir. Söz konusu protokolün içeriğinde uluslararası anlamda mülteci tanımlaması güncellenmiştir. “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadesi çıkarılarak mülteci statüsü için gerekli olan tarihsel sınırlama kaldırılmıştır. Aynı zamanda “*Taraf Devletler, işbu Protokolü, hiç bir coğrafi sınırlama yapılmaksızın uygulayacaklardır*”¹¹ maddesi yer almaktadır. Bu da Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci sayılma koşulu olan coğrafi şartı kaldırılmıştır. Türkiye bu protokole katılmıştır ancak coğrafi sınırların kaldırılması maddesini kabul etmemiştir. Bu

¹⁰ <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-cenevre-sozlesmesi-1.pdf>, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

¹¹ <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.PDF>, Erişim Tarihi: 08.11.2021.

sebeple, Avrupa ülkeleri dışından gelenleri “mülteci” olarak kabul etmeme uygulaması devam etmiştir.

3.2.1.8. Geri Kabul Anlaşmaları

Geri kabul, kendi ülkesi dışında bir başka devletin sınırlarına yasadışı şekilde giriş yaptığı veya o devlette yasadışı yollarla bulunduğu saptanan kişinin bir devlet tarafından geri kabul edilmesidir. Geri kabul anlaşmaları ise düzensiz durumdaki yabancıların anavatanlarına veya onları geri göndermek isteyen devlete ulaşmak için üzerinden geçtikleri devlete geri gönderilmeleri için devletlerin izlemeleri gereken usul ve prosedürleri içeren anlaşmalardır.¹²

Türkiye’nin düzensiz göç konusunda yüksek potansiyele sahip olması, bunu bir sorun olarak gören hükümetleri çözüm üretme çabası içine itmiştir. Nitekim AB ülkeleri de bu konuda Türkiye’ye baskı uygulamışlardır. Bunun sonuçlarından biri olarak 16 Aralık 2013’te AB ile geri kabul anlaşması imzalanmıştır.

Türkiye AB ile geri kabul anlaşmasını Türk vatandaşlarına sağlanacak vize serbestisi şartı ile kabul etmiştir ancak anlaşma yürürlüğe girmiş ve vize ile ilgili bir değişiklik yaşanmamıştır. Avrupa Birliği’nin vize serbestisi şartını uygulamaması halinde Türkiye Anlaşmanın 25.5. maddesi uyarınca tek taraflı olarak feshedebilir (Batır, 2017: 601).

Türkiye’de geri kabul konusu 2000’li yıllardan itibaren gündemi meşgul etmeye başlamış ve bu yıllarda Suriye (10 Eylül 2001), Yunanistan (08 Kasım 2001), Kırgızistan (06 Mayıs 2003), Romanya (19 Ocak 2004) ve Ukrayna (07 Haziran 2005), Pakistan’la (07 Aralık 2010), Rusya ile (18 Ocak 2011), Moldova ile (01 Kasım 2012), Bosna-Hersek ile (16 Şubat 2012), Kosova ile (15 Aralık 2015) ve Norveç ile (16 Nisan 2016) geri kabul anlaşmaları imzalanmıştır (Soysüren, 2018: 69).

3.2.1.9. 1994 Tarihli İltica Yönetmeliği

1994 Sığınma Yönetmeliği Türkiye’de göç ve sığınma politikalarının gelişiminde önemli bir düzenleme olmuştur. Yönetmelik, yasal veya yasal olmayan yollardan ülkemize gelerek münferiden iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek üzere izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine karşı alınacak tedbirleri, yapılacak işlemleri, müracaat, karar ve işbirliği

¹² International Organization For Migration, *Göç Terimleri Sözlüğü*, S. 35.

yapacak makamlar ile bunların görevlerini ve yabancıların tabi olacakları hakları ve yükümlülükleri tanımlar.¹³

3.2.1.10. Geçici Koruma Yönetmeliği (2014)

Geçici koruma ile ilgili çerçeve 6458 sayılı Kanun'da oluşturulmuştur. Kanun gereğince düzenleneceği vurgulanan yönetmelik 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikte geçici korumadan yararlanacak olanların en kısa sürede kayıt altına alınmaları ve alınan bilgilerin gizlilik esası göz önünde bulundurularak veri tabanına aktarılacağı belirtilmiştir. Kayıt işlemleri tamamlananlar Valiliklerce hazırlanmış geçici koruma kimlik belgesi alabilecektir. Geçici barınma merkezlerinde barındırılacak geçici koruma sahipleri kamu güvenliği ve düzeni açısından sakınca olmadığı hallerde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen illerde kalma izni kazanacaklardır.¹⁴

Geçici koruma sahiplerinin sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler, tercümanlık hizmeti gibi hizmetler alabileceği bu hizmetlerin de Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na (AFAD), eğitimleri Milli Eğitim Bakanlığına, yükseköğrenimi Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına (YÖK) verilmiştir. Geçici korumadan yararlananların çalışma izinleri ile ilgili olarak İçişleri Bakanlığının görüşüne başvurulacağı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'na belirleneceği ifade edilmiştir. Geçici koruma sahipleri belirlenecek sektörlerde ve bölgelerde çalışmak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurarak çalışma izni alabileceklerdir.

Aşağıda Tablo 1'de Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'nin kitlesel göç kabulünü düzenleyen göç mevzuatı verilmiştir.

¹³ 1994 Tarihli İltica Yönetmeliği Madde-1 ve Madde-2

¹⁴ <https://www.goc.gov.tr>

Tablo 1

Türkiye'nin Göç Mevzuatı

Anayasa, Kanunlar ve Uluslararası Anlaşmalar	Lozan Antlaşması (1923)
	1924, 1961 ve 1982 Anayasaları
	2510 Sayılı İskân Kanunu (1934)
	3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun (1992)
	5543 Sayılı İskân Kanunu (2006)
	6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (2013)
	1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü
Yönetmelikler	Geri Kabul Anlaşmaları
	1994 Tarihli İltica Yönetmeliği
	Geçici Koruma Yönetmeliği (2014)

3.3. GÖÇ KURUMLARININ BÜROKRATİK YAPILANMASI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ülkeye yönelen kitlesel göçlerin resmî kaydının yapılması ve vatandaşlık işlemlerinin yürütülmesi için ayrı bir kurum yoktur. 1923'deki Büyük Mübadele'de ülkeye gelen mübadil, muhacir ya da göçmenler ve onların menkul ve gayrimenkullerinin takibi, değeri ve kaydı için "Muhtelif Mübadele Komisyonu" adı ile bir komisyon kurulmuş ve işlemler bu komisyonca ifa edilmiştir. 1926'daki 885 sayılı Kanun'dan itibaren bu tür iş ve işlemleri yürütme görevi Dahiliye Vekaleti (İçişleri Bakanlığı) ve Bakanlığın belirlediği çerçevede valiliklerce yapılmıştır. Ancak 2010 yılından itibaren hem yurtdışı hem de ülkeye gelenlere yönelik kurumsal yapılanma ve teşkilatlanma oluşturulmaya başlanmıştır.

3.3.1. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2010)

6 Nisan 2010 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur. Kuruluş amacı yurtdışındaki T.C. vatandaşları, kardeş toplulukları ile Türkiye'de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilerine yönelik koordinasyon, hizmetler ve faaliyetleri geliştirmek şeklinde belirtilmiştir.¹⁵

¹⁵ <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2>, Erişim Tarihi: 11.09.2021.

3.3.2. Göç Kurulu (2013)

4 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 105'inci maddesiyle ihdas edilen Göç Politikaları Kurulu, İçişleri Bakanı başkanlığında; 15 Şubat, 26 Nisan, 16 Kasım ve 28 Aralık 2017 tarihleri ile 20 Şubat 2018 tarihlerinde olmak üzere beş toplantı gerçekleştirmiştir.¹⁶ Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne geçişle birlikte, 703 sayılı KHK ile kaldırılan Göç Politikaları Kurulu 13 Eylül 2018 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile "Göç Kurulu" ismiyle yeniden yapılandırılmıştır.¹⁷

3.3.3. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 4 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile kurulmuştur. Bu Kanunun 103. Maddesi Genel Müdürlüğün kuruluşunu düzenlemektedir.¹⁸ Ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Taşra Teşkilatı Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği ile taşra teşkilatı kurma yetkisi bu kuruma verilmiştir. Bu kapsamda 18 Mayıs 2015 tarihinde 81 ilin tamamında il göç idareleri kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır.¹⁹ Bu tarihe kadar İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Müdürlükleri tarafından yapılan yabancılara ait bütün işlemler, 18 Mayıs 2015'ten itibaren İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır.²⁰

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 104. maddesinde geçici koruma ile ilgili iş ve işlemler, uyum süreçleri, düzensiz göçle mücadele gibi görevler Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Ancak ülkedeki Suriyeli sayısının milyonları bulması, yeni kurulan il müdürlüklerinin kapasitesinin çok üzerinde iş yüküne sebep olmuştur. Özellikle Gaziantep, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa gibi sınır illerindeki müdürlüklerde üstesinden gelinemeyecek bir yoğunluk ve bunun etkisiyle de hizmetlerde aksaklıklar yaşanmıştır. Kapasitenin artırılması amacıyla sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılarak, çeşitli projeler kapsamında ek personellerin işe alımları yapılmıştır.²¹

¹⁶ <https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu>, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

¹⁷ <https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu>, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

¹⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

¹⁹ <https://www.goc.gov.tr/tasra-teskilati-il>, Erişim Tarihi: 17.06.2021.

²⁰ <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/goc-idaresi-genel-mudurlugu-18-mayista-tasra-teskilatini-devreye-aliyor>, Erişim Tarihi: 17.06.2021.

²¹ <https://www.goc.gov.tr/goc-projeleri56>, Erişim Tarihi: 11.11.2021.

29 Ekim 2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Genel Müdürlüğün statüsü Başkanlık olarak değiştirilmiştir.²²

3.3.4. Geri Gönderme Merkezleri (2014)

Haklarında sınır dışı etme kararı alınıp idari gözetim altında bulunan yabancılara tutulduğu merkezlerdir. Temelleri İçişleri Bakanlığının “Çıkışları Yaptırılacak Yabancılar için Misafirhane Kurulmasına” dair oluru ile oluşturulmuştur. Ancak 2005'teki oluru ile oluşturan bu misafirhanelerin ihtiyaçları karşılamaması ve insan hakları ihlalleri yaşandığı iddiaları sonrasında İçişleri Bakanlığının “Yasadışı Göçle Mücadele” konulu 2010/48 sayılı genelgesi yayınlanmıştır.²³ Bu genelgenin 2. maddesinde misafirhanelerin artık geri gönderme merkezleri olarak adlandırılacakları belirtilmiştir. Aynı maddede, geri gönderme işlemleri yapılacak düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilecekleri tarihe kadar bu merkezlerde kalacakları, şayet kapasitenin dolu olması durumunda eş değer kuruma alınmaları ama kesinlikle nezarethanelere konulmayacakları ifade edilmiştir.

En kapsamlı yasal dayanağın oluşturulduğu 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 58. maddesine göre idari gözetim altına alınan yabancılara barındırmaları ve kontrol altında tutulmaları amacıyla kurulan bu merkezler, Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından işletilebilmekte veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak işlettirilebilmektedir. Suriyelilerin yoğun kitlesel göçünün yaşanması ve bununla birlikte yasal mevzuatın da oluşturulmuş olmasına rağmen halen sadece 22 ilde 25 geri gönderme merkezi bulunmaktadır.²⁴

3.4. TÜRKİYE'YE YÖNELEN KİTLESEL GÖÇLER

3.4.1. Cumhuriyet Öncesi/Osmanlı Dönemi Göçler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan dönemde, farklı nedenlerle kitlesel ve bireysel göç deneyimleri olmuştur. Ancak, Cumhuriyet'in ilanından önce, özellikle 19. yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman tebaanın imparatorluk sınırları içine kitlesel göçler, Cumhuriyet dönemindeki göç

²² <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri>, Erişim Tarihi: 17.06.2021.

²³ <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/icisleri-bakanligi-2010-genelgesi-yasadisi-goc-ile-mucadele.pdf>, Erişim Tarihi: 18.02.2021.

²⁴ <https://www.goc.gov.tr/geri-gonderme-merkezleri33>, Erişim Tarihi: 17.06.2021.

antlaşmalarını ve politikalarının sosyo-politik zeminini ve yönetsel zihniyetini kurmaktadır. Karpat'a (2003: 120) göre, 19. yüzyıldaki nüfus hareketleri, modern Türkiye'nin de dahil olduğu birçok ulus devletin ortaya çıkmasında önemli yer tutmaktadır. Özellikle Osmanlının İslamlaştırma politikası ve soydaşları topraklarına kabul etme anlayışı, cumhuriyet dönemindeki iskân ve göç politikalarında da benimsenmiştir. Bu nedenle, bu bölümde 19. yüzyılda Kırım, Kafkasya ve Balkanlardan göçler ve Cumhuriyet Dönemi'ne etkileri açıklanacaktır.

3.4.1.1. Kırım, Kafkas ve Balkanlardan Gelen Göçler

3.4.1.1.i. Kırım'dan Göçler: Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına yapılan göçlerde, Rus politikaları etkilidir. Rusya, özellikle 1856 Kırım Savaşı'nı izleyen dönemde bölgeye yönelik sert bir siyaset izlemiştir. Ruslar, Karadeniz'in kuzeyinde kalıcı hâkimiyet kurmak için Kırım ve Kafkasya'daki Osmanlı ile dinî bağları olanları halifenin koruması altına göndermek olmuştur. 1783'ten bu yana devam eden Kırım'dan göçler 19. yüzyılın ortasından itibaren hız kazanmış, 1860–1862 yılları arasında pek çok Kırımlı Tatar, Balkanlara ve başta Romanya'ya iskân edilmiş, bazıları da Anadolu'ya yerleştirilmiştir (Kırımlı, 2006). Bununla birlikte, Kırım Savaşı neticesinde Rusya'nın, Balkanlar'a ve Anadolu'ya yayılma politikası, Asya'da Çarlık sınırlarında yaşayan Türklere ve Müslümanlara yönelik siyasi-dinî nedenlerle baskıcı niteliktedir. 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı, 1853-1856 Kırım Savaşı ve 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı göçün sürekliliğinde ve toplu bir harekete dönüşmesinde etkili olmuştur (Karpat, 2003: 15-16).

3.4.1.1.ii. Kafkasya'dan Göçler: 18. yüzyılın sonlarına doğru Ruslar, Kafkasya'ya ilerlemeyi milli bir politika haline getirmişler, ele geçirilen yerlere Ukraynalıların bir kısmını yerleştirmişlerdir. Bunu üzerine Osmanlı Devleti'nin, Kafkasya'da izlemeye başladığı politikaya göre Çerkezistan, Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarını muhafaza etmek üzere bir serhat ülkesi haline getirmeyi hedeflemiştir. Osmanlılar, Çerkezleri kendi taraflarına çekmek için siyasi, özellikle dini faaliyette bulunarak bölgeye gönderilen din adamlarının çabalarıyla Çerkezler, Çeçenler, Lezgiler ve Gürcüler arasında İslamiyet'in yayılmasına çalışmışlardır (Saydam, 1997: 37).

Çerkezlerin 1862-63 yıllarında Kafkaslardan Osmanlı topraklarına kitleler halinde zorunlu göçü, Osmanlı Devleti'nin toplumsal, etnik ve dini bileşimini derinden etkilemiş önemli bir nüfus hareketidir. 1878 yılından itibaren Çarlık hükûmeti, baskın bir çoğunluk elde etmiş olan Müslüman nüfusun ideolojik ve kültürel hedeflerine

hizmet etmeyi amaçlamış, göçmenlerden insan gücü açığını gidermeyi, yol yapımında çalıştırmayı, pamuk ekiminde ve özellikle orduda yararlanmayı planlamıştır (Karpat, 2003: 120).

3.4.1.1.iii. Balkanlardan Göçler: Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile 20. yüzyılın başlarında, en yoğun yaşanan göçler Balkanlardan kalabalık kitleler halinde gelen Osmanlı Müslümanlarının göçleridir (Bıyıklıoğlu, 1987: 5). Balkan orduları, Balkanlar'ın nüfus yapısını değiştirmek için 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kullandığı taktiğin, bölgedeki Müslüman halkı taciz etmiş, göçe zorlamış ve Osmanlı kontrol bölgesine ulaşan zor durumdaki sığınmacılar ise tifo, tifüs ve kolera salgınlarıyla karşılaşmışlardır (McCarthy, 2006: 174-176).

Rusya'nın Kafkasya'da Rus milliyetçiliğini yayma çalışmaları Balkanlarda Slavlaştırma politikası şeklinde devam etmiştir. Kurat'a (1953: 2-4) göre, Rusya'nın etkisiyle 19. yüzyılda tüm Slavları tek yönetim altında birleştirmeyi hedefleyen Panislavizm düşüncesi, Rusya'nın emperyalist çıkarlarıyla da birleşerek Balkanlarda ve Rumeli'de etkili olmuştur.

Balkanlardan gelen göçlerin bir diğer önemli kısmını 1912-1913 Balkan Savaşları oluşturmaktadır. Bu savaşlar sonrası gerçekleşen göçlerin yanı sıra, yine savaşların etkisiyle Osmanlı'da Büyük Mübadele'den önce de mübadelelerin yaşandığı görülmektedir. 1914 yılında Makedonya'da yaşayan Türklerle, Doğu Trakya ve Aydın'daki Rumlar, Osmanlı ve Yunan hükümetlerinde mübadeleye tabi tutulmuşlardır (Halaçoğlu, 1994: 20).

İlhan Tekeli, "Balkanlaşma" göçleri olarak tanımladığı bu göçlerin, modernite öncesindeki göçlerden farklı olduğunu belirtmiştir. Buna göre sanayi öncesi dönemde, bir yeri işgal eden herhangi bir imparatorluk, üretici emeğin azalacağı düşüncesiyle orada yaşayan büyük orandaki nüfusun bölgeyi terk etmesini istememiştir. Ancak Tekeli'ye göre ulusçuluk geliştikten sonra, ulusçuluk ideolojisinin gelişmesi, etnik temizliğin de gereken bir şey olmasıyla sonuçlanmıştır. Bu da Balkanlardaki Müslüman halkın göç etmesini açıklamaktadır (Tekeli, 2008: 45-46).

1912-1913 Balkan Savaşı'yla Osmanlı'nın Doğu Trakya dışındaki Avrupa topraklarını kaybetmesiyle Müslüman halkın Anadolu'ya göçü devam etmiş ve ilk kez Balkan Savaşları ile nüfus değişimi devletler arasında konu olmuş, kararlar alınıp uygulanmıştır (Babuş, 2006: 48-49). Bu konuda tecrübesi olmayan imparatorluk, ilk gelenleri "misafir" olarak kabul etmiştir. Ancak göç hareketlerinin artması ve hızlanmasından yani 1860'lı yıllardan sonra, Devlet Muhacirin Komisyonları

kurularak, gelen göçmenler Trakya ve Anadolu'ya daha sistemli olarak yerleştirilmeye çaba sarf edilmiştir (Tekeli, 2008: 46).

Kırım, Kafkas ve Balkan göçleri, yaşanan süreçler, sebep ve sonuç ilişkisi bağlamında Cumhuriyet Dönemi ve sonrasına temel oluşturur niteliktedir. Osmanlı Devleti göçleri kabul etmiş ve iskân politikası uygulamıştır. Bu özelliklerin ilerleyen yıllarda Cumhuriyet Dönemi'ndeki iskân uygulamalarına da temel oluşturacağı söylenebilir.

3.4.2. Cumhuriyet Dönemi Göçler

3.4.2.1. Büyük Mübadele (1923-1925)

Bu konu başlığı altında, Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra devam eden görüşmelerde karar verilen mübadele ele alınacaktır.

İlk olarak mübadele ve mübadil terimlerinin tanımlanmasında fayda vardır. Sepetcioğlu'na (2014: 53-8) göre, Mübadele:

“İki ya da daha çok devlet arasında imzalanan bir protokol vasıtasıyla hukuksal boyutu, coğrafyası, zaman aralığı, göç yolları ve araçları taşınmazların durumu gibi meselelerin belirli esaslara oturtulmuş şekilde uygulandığı ve bunların (nüfusları değiş-tokuş edecek devletlerden oluşan) karma ve/veya uluslararası bir komisyon aracılığıyla yürütüldüğü ve/veya denetlendiği; göç ettirilecek nüfusun ırk, din, dil gibi birtakım niteliklerinin ve göç edilen yer(ler) ile iskân birimlerinin daha evvel tespit edildiği; hatta göçmenlerin iâşe, sağlık gibi ihtiyaçları için özel birimlerin kurulduğu, sistematik ve kurallar çerçevesinde hayata geçirilen zorunlu nüfus hareketi anlamına gelir. ... Mübadil kavramı iste uluslararası terminolojide karşılığı olmayan, Türkçede anlam kazanmış bir kelimedir. Mübadele olunmuş, başkasının yerine getirilmiş, bir şeye bedel tutulmuş anlamına gelmektedir.”

Yapılan müzakereler neticesinde, 30 Ocak 1923'te imzalanan bir sözleşme ve protokol ile Türk ve Yunan nüfus değişimi yani mübadele uygulamaya konulmuş ve 1 Mayıs 1923'ten itibaren değişim başlamıştır. Bu nüfus değişimini gerçekleştirmek üzere 13 Ekim 1923'te “Mübadele İmar ve İskân Vekâleti” kurulmuş ve iki yıl aktif kalmıştır. 11 Aralık 1925'te görevler Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı “İskân Umum Müdürlüğü”ne devredilmiştir (Tekeli, 2008: 158). Buna göre, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Müslümanları bundan muaf tutulmuştur (Yönlü, 2018: 119).

Mübadeleyle yaşanan sorunlar, Türkiye ve Yunanistan'daki ulaşım imkânlarının, örgütlenmenin ve mübadeleyi yürüten kişilerin sınırlılığıdır. Mübadillerin iskânı konusunda, iskân memurlarının aile bireylerini keyfi olarak farklı

köy, mahalle, hatta farklı şehirlere yerleştirmiştir. Mübadillere yapılan toprakların dağıtımında keyfi olduğu belirtilmektedir (Yönlü, 2018: 125).

Diğer göç türlerinden farklı olarak değerlendirilen mübadele, kurulmakta olan ulus-devletlerin etnik ve dinsel homojenleştirme projelerine katkı sağlayan planlanmış bir “*etnik temizlik*” uygulaması olarak kabul edilmektedir (Yıldırım, 2006: 18; aktaran, İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 101). Bu anlayışla devletler, etnik temizliği, henüz birey ve göçmenlerle ilgili bağlayıcı mevzuatın olmadığı bu dönemde, bürokratik biçimde, devletler arası protokollerle ve göçmenleri sürecin dışında tutarak yapmışlardır.

3.4.2.2. Balkanlardan ve Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Göçler

3.3.2.2.i. Bulgaristan’dan Zorunlu Kitlesele Göçler (1951-1989): Bu bölümde, Cumhuriyet Dönemi’nde de devam eden Bulgaristan kaynaklı göçler ele alınacaktır. 1939-1949 yılları arasında Bulgaristan’da yönetim komünistlere geçmiştir. Bu dönemde Türk azınlık okulları Bulgaristan devletinin hakimiyeti altına alınmış, Türklerin tarım arazileri ellerinden alınarak kooperatifleştirme yoluna gidilmiştir. Türklere karşı asimilasyon ve ülke sınırları dışına çıkmaya zorlama amacı taşıyan bu politikalar sebebiyle çok fazla göç talebi oluşmuştur. Ancak Bulgaristan, 1949 yılına kadar göç etmek isteyenlere pasaport ve çıkış vizesi vermeyerek göçleri engellemiştir.²⁵ Bu dönemdeki Bulgaristan göçlerini 3 bölümde incelemek mümkündür. 1. dönem 1951-52 yılları, 2. dönem 1969-78 yılları, 3. dönem ise 1989 yılı olarak belirlenmiştir ki bu dönemler modern ulus-devlet inşasında önemlidir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264; Doğanay, 1997: 197-198).

3.4.2.2.ii. Yugoslavya’dan Gelen Göçler (1952-67): Yugoslavya’dan gelen kitlesele göçler, Cumhuriyet Dönemi’ndeki kitlesele göçlerinin genel ilkesi olarak ifade edilen “Türk soyundan olan veya Türk kültürüne bağlı bulunan” kriteriyle uygun olarak 1952-67 döneminde gerçekleşmiştir (Çavuşoğlu, 2014: 152). Bu göçlerin arkasında yatan en önemli etken, Yugoslavya’da yerleşik Türk çiftçilerin arazi ve çiftliklerine el koyulması, hak ve özgürlüklerine yönelik kısıtlamalar şeklinde görülen ekonomik, etnik ve sosyo-kültürel baskılardır.

3.4.2.2.iii. SSCB’den Gelen Göçler: SSCB’nin kurulmasıyla 2. Dünya Savaşı’ndan sonrasına kadar, SSCB’den Türkiye’ye kitlesele göç olmamıştır. Ancak, 2. Dünya Savaşı sonrasında SSCB toprakları içindeki Çin’in kuzeyindeki Mançurya

²⁵ https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin073/073_00_010.pdf, Erişim Tarihi: 22.03.2021.

Çin'e geçmiş ve bu bölgede yaşayan Mançurya Tatarları bulundukları bölgedeki yeni siyasi koşullara adapte olmakta sorun yaşamışlardır. Mançurya Tatarları, SSCB ve/veya Çin'de kalmak yerine Türkçe bilmeleri ve Müslüman olmaları sebebiyle Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bu göç kitlesel olarak 1949-1959 yılları arasında gerçekleşmiştir (Akış, 2020).

SSCB'nin dağılma sürecinde gelen göçler 1980'lerin sonundan itibaren başlar. Bu süreçte, ekonomik ve kültürel nedenlerle Türkiye'ye bireysel ve kitlesel göçler olmuştur. Bireysel göçler daha çok ekonomik göçler ya da serbest göçler şeklindedir. 1988 yılında Türkiye'ye SSCB'den gelenlerin sayısı 21.567 iken, 1990'lı yıllarda SSCB dağılınca göçler en üst seviyeye ulaşmış, göç eden kişi sayısı yaklaşık on kat artarak 222.000'i aşmıştır (Deniz ve Özgür, 2010: 15-17). Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerden gelen düzensiz göçler Türkiye'yi hedef ülke veya transit geçiş olarak kullanılan ülke durumuna getirmiştir (Nakhoul ve Kartal, 2014: 103). Bu dönemde, Türkiye ile herhangi bir etnik, dini ve statü bağı olmayan göçlerde de artış görülmüştür (Bulut, 2016: 71). Bu dönemdeki göçlerden sadece kitlesel göç olarak Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göçü kabul edilir.

Sovyetler Birliği sınırları içerisinde Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türkleri, özellikle 1989 yılında başlayan "Feragana Olayları"ndan sonra Türkiye'ye göç etmek ve buraya kalıcı olarak yerleşmek istediklerini ilgili makamlara iletmışlerdir. Sovyetler Birliği, Türkiye'nin kabul etmesi durumunda bu göçe onay vereceğini bildirirse de Türkiye alternatif çözümler sunarak talebi reddetmiştir. Zaman içerisinde Türkiye Hükûmeti, Ahıska Türklerinin taleplerinin artarak devam etmesi sebebiyle, aslında göç politikasına uymayan bu iskân konusuna onay vermiş ve yukarıda açıklanan 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göçünü düzenleyen özel bir iskân kanunu ile kitlesel göç ile Türkiye'ye gelmişlerdir (Alım, Doğanay ve Şimşek, 2006).

Ahıska Türkleri, Türkiye'ye toplu şekilde 3835 sayılı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" çerçevesinde 1992 yılında getirilmiştir. Bu kanuna dayanarak Bakanlar Kurulu ilk olarak 1992 yılında 150 ailenin kabul edilmesine karar vermiş ve 1994 yılında bu aileler Iğdır iline yerleştirilmişlerdir. 1993 yılında ise 350 ailenin Türkiye'ye kabulüne karar verilmiş ancak gerek bölgede ve gerekse de Türkiye'de yaşanan siyasi ve sosyo-ekonomik gelişmelerden dolayı Türkiye'ye getirilememiştir (Alım, Doğanay ve Şimşek, 2006).

3.4.2.3.Orta Doğu ve Asya Ülkelerinden Gelen Göçler

3.4.2.3.i. İran'dan Gelen Göçler: Türkiye'ye Avrupa kıtası dışından gelen ve transit göçmen olarak da görülebilecek ilk büyük mülteci akını, 1979 yılındaki İslam Devrimi'nden sonra, geçerli legal ve kaçak yollarla binlerce İranlılardır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 265). İranlıların bu dönemdeki göçleri daha çok gitmek istedikleri üçüncü ülkeye Türkiye üzerinden “transit” gitmek şeklinde olmuştur. Transit olarak Türkiye'ye geçen İranlıların yaklaşık olarak 1,5 milyon kişi civarında oldukları ve bunların arasından 150-200.000 civarı İranlının Türkiye'de kaldıkları tahmin edilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 265). Ancak, İran'dan politik baskı nedeniyle bu şekilde yapılan göçler, bir önceki başlıkta SSCB'nin dağılma sürecinde gelen ekonomik ve kültürel nedenlerle yapılan bireysel göçlerle benzerlik göstermektedir.

3.4.2.3.ii. Irak'tan Gelen Göçler: 1988 ile 1991 yılları arasındaki Irak'tan Türkiye'ye gelen kitlesel göç Irak ordusundan kaçan çoğu Kürt kökenli Iraklıların girmesiyle gerçekleşmiştir. Cenevre Sözleşmesi ile ilgili coğrafi sınırlama nedeniyle, Türkiye'ye gelen Iraklılar “sığınmacı”dan ziyade “geçici misafir” olarak kabul edilmiş ve Türkiye'den en yakın zamanda ayrılacakları öngörülmüştür (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 265). Bu dönemde gelenlerden kitlesel olarak gelenler Türkiye'de kalmayıp Kuzey Irak'a geri dönmüşlerdir.

3.4.2.3.iii. Afganistan'dan Göçler: Afgan göçü, 1980'li yılların başında gerçekleşen Sovyet-Afgan savaşı sebebiyle gerçekleşmiştir. Gelenler arasında Özbekler, Uygurlar, Kazaklar ve Kırgızlar da bulunmaktadır.²⁶ 1982'de dönemin Cumhurbaşkanı'nın Pakistan ziyaretinin ardından bu göçe onay verilmiş ve gelenler farklı bölgelere yerleştirilmişlerdir. Söz konusu kişilerin kesin iskânları yürürlükte olan 2510 ve eki 1306 sayılı iskân yasalarına dayanılarak yapılmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264).

2010 öncesi Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler en genel olarak İskân kanunları ile düzenlenir. Erder (2018), Osmanlı Dönemi'nden günümüze kadar olan kitlesel göçleri “iskân politikalarındaki değişiklik” üzerinden ele alır ve Türkiye'ye yönelen kitlesel göçü “dış iskan”, ülke içi nüfus hareketlerini ise “iç iskan” olarak adlandırır. Bu çalışmanın konusu olan Türkiye'ye yönelik kitlesel göçler, Erder'in tanımlamasıyla bir “dış iskâna örnek oluşturmaktadır.

²⁶ <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>, Erişim Tarihi: 17.06.2021.

3.5. SURIYE'DEN ZORUNLU KİTLESEL GÖÇ (2011-2021)

2010 yılında Tunus'ta başlayan toplumsal ayaklanma ve iç karışıklıklar zaman içerisinde sırasıyla Libya, Mısır, Yemen, Bahreyn, Cezayir ve son olarak Suriye'ye de sıçramıştır. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki yer alan bu ülkelerdeki politik ve toplumsal ayaklanma ve iç savaş durumu “Arap Baharı” olarak da adlandırılmaktadır. Suriye dışındaki diğer ülkelerdeki politik kargaşa ve iç savaşlar, rejim değişikliği ile sonuçlanmıştır. Suriye'de 2011'de rejim karşıtlarının ayaklanmasıyla başlayan iç savaş halen devam etmektedir Suriyeli ülke dışına kitlesel olarak göç etmiştir.²⁷

Bu süreçte, Suriye'den Türkiye'ye yönelik sığınmacı akışı Nisan 2011'de Hatay Yayladağı sınırlarından başlamıştır. Türkiye, ilk girişlerin başladığı bu göç hareketi ile ilgili “açık kapı politikası” uygulamış ve ülkeye insan ve mal giriş ve çıkışlarına onay vermiştir. Suriye'den Türkiye'ye ilk toplu nüfus hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik bir grupla olmuş, ardından Suriyelilerin Türkiye'ye göçü artarak ve aralıksız mülteci akını olarak devam etmiştir (Arslan, Can ve Wilson, 2020). Gelenlerin kısa süre sonra geri dönecekleri öngörüldüğünden, ilk etapta geçici barınma merkezlerine yerleştirilmeleri ve buradakilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması dışında herhangi bir faaliyet yapılmamıştır. Türkiye'nin o dönemdeki ulusal ve uluslararası göç mevzuatına göre Suriyeliler kapsam dışı kalmakta ve herhangi bir statü alamamaktadır. Bu sebeple gerek politik gerekse medya söylemlerinde “Suriyeli misafirler” olarak ifade edilmişlerdir. Ancak göçe sebep olan iç karışıklığın devam etmesi ve gelenlerin sayısının artması, yeni politikaların düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Ancak, 2012 yılına gelindiğinde, T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) Suriyelilere için kurduğu geçici barınma merkezlerindeki çocukların eğitim alabilmeleri için Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) açmasıdır. GEM'lerde eğitim için gerekli temel materyal ve kırtasiye ise Türk Kızılay'ı tarafından sağlanmıştır (Baloğlu, Göv ve Bağrıaçık, 2017: 51).

2013 yılına gelindiğinde ülkedeki Suriyeli sayısı 224.655 olmuştur.²⁸ İşleyişte yaşanan problemlerden kaynaklı daha uygulanabilir ve verim alınabilir kararlar alınmaya başlatılmıştır. Bu doğrultuda atılan en somut adım, Türkiye'de yaşayan Suriyeli nüfusun hukuki konumlandırması Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve 2014 yılında “Geçici Koruma Yönetmeliği”nin çıkarılmasıdır. Bu

²⁷ https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.212139613.81115626.1645940235-65757737.1645940235, Erişim Tarihi: 17.12.2021.

²⁸ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 21.06.2021.

iki düzenleme Suriyelilerin Türkiye’deki hukuki konumları açıklığa kavuşturulmuş olup “Geçici Koruma” ve “Geçici Korunan” statüleri tanımlanmıştır²⁹.

Aralık 2021 itibariyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün paylaştığı verilere göre Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı 3.744.139’dur. Suriyelilerin 51.142’si Geçici Barınma Merkezlerinde yaşarken, 3.692.997’si kampların dışında yaşamaktadır. Kampların dışında yaşayanların en çok olduğu iller İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Kilis ve Gaziantep’tir. 5 ilde toplam 7 barınma merkezi bulunmaktadır.³⁰ Geçici Koruma merkezleri dışında yaşayan 3.744.139 Suriyelilerin 433.608 kadarı Hatay’da yaşamaktadır.³¹ Bu nüfus içinde Hatay’da bulunan geçici koruma altındaki (Suriye) yabancı uyruklu öğrencilerin ilk ve ortaokul çağında olanların sayısı Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı’nın Ekim-2021 raporuna göre 71.998’dir.

Bugün Türkiye genelinde ve Hatay’da ve Geçici Koruma kampları dışında yaşayan Suriyeliler farklı çalışmalara konu edilmektedir. Bu çalışmada, Cumhuriyet döneminde Türkiye’ye yönelen kitlesel göçlerin bir örneği olarak ele alınan Türkiye’deki Suriyeliler, kitlesel göç ve yabancı uyrukluların eğitimi incelemek amacıyla ele alınmıştır. Bu nedenle, yapılan saha çalışmasında görüşülen Suriyelilerin hukuki statüsü, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre Geçici Koruma Kimlik belgesine sahip velileri kapsamaktadır. Çünkü ilk ve orta öğretimin kayıt kabul şartı, bir sonraki bölümde açıklanacağı gibi, bu Kanun ve Yönetmelik ile Geçici Koruma Kimlik belgesine sahip velilerin çocuklarını kapsamaktadır.

Tablo 2’de, bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundaki uluslaşma sürecini etkileyen Cumhuriyet öncesi-Osmanlı dönemindeki Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılan bölgelerden soydaş ya da etno-dinsel özellikleri nedeniyle gerçekleşen kitlesel göçler gösterilmiştir.

Bir sonraki “Türkiye’deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimi” başlıklı 4.bölümde, Türkiye’ye yönelen kitlesel göç ile gelen genelde yabancı uyrukluların ve özelde ise 2011 sonrasında gelen Suriyelilerin eğitimi düzenleyen mevzuat ve politikalar açıklanmaktadır.

²⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi: 17.06.2021.

³⁰ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 17.12.2021.

³¹ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi: 17.12.2021.

Tablo 2

Türkiye'ye Yönelen Kitlemel Göçler

Cumhuriyet Öncesi / Osmanlı Dönemi Göçler	Kırım'dan Göçler
	Kafkasya'dan Göçler
	Balkanlar'dan Göçler
Cumhuriyet Dönemi Göçler	Büyük Mübadele (1923-1925)
	Bulgaristan'dan Göçler
	Yugoslavya'dan Göçler
	SSCB'den Gelen Göçler
	İran'dan Göçler
	İrak'tan Göçler
	Afganistan'dan Göçler
	Suriye'den Türkiye'ye Zorunlu Kitlemel Göç (2011-2021)

Tezin Ulus Devlet ve Kitlemel Göç başlıklı bu bölümünde öncelikle ulus, ulusçuluk, ulus devlet, vatandaşlık, göçmenlik ve soydaş göçmenlik kavramları incelenerek açıklanmıştır. Sonrasında Cumhuriyet öncesi ve sonrasında Türkiye'ye yönelen kitlemel göçler, göçlerin tabi olduğu mevzuat ve bu mevzuatın yürütmesini sağlayan bürokratik yapılanma açıklanmıştır. Bu açıklamalar doğrultusunda, Cumhuriyet öncesi dönemdeki göçlerin kabulünde ümmet ya da Osmanlı Tebaasına yakınlık gibi şartların arandığı görülmüştür. Cumhuriyet döneminde de özellikle Lozan Barış Antlaşması ve Büyük Mübadele uygulanırken bu anlayışa bağlı kalarak Türk soyundan olma, Türk kültüründen olma, kan bağı ve Müslümanlık üzerinden oluşturulan şartlara uyanlar, ülkeye kabul edilmişlerdir. Türk soyu ve Türk kültüründen olma şartları dönemin göç mevzuatının kabul koşullarına yazılmıştır ve yasal dayanaklar güncellense de bu şartların günümüze kadar geçerliliği devam etmektedir. Ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde 1951 Cenevre Sözleşmesi'yle birlikte literatüre sığınmacı, mülteci, vatansız gibi kavramlar eklenmiştir. Türkiye'nin de dahil olduğu bu sözleşmeye taraf devletler, Avrupa ülkelerinden olma koşuluyla sığınmacı ve mülteci kabul etmektedir. Toparlamak gerekirse, Türkiye'nin ulusal mevzuat kapsamında göçmen kabulü Türk soyu ve kültüründen olma şartıyla, uluslararası anlaşmalar kapsamında da sığınmacı ve

mülteciler Avrupa ülkelerinin vatandaşı olma koşuluyla gerçekleşmektedir. Bu yasal prosedürlerin kapsamına ve kabul koşullarına uymadıkları halde 1982 yılında gerçekleşen Afgan göçü, 1992 Ahıska Türklerinin ve 2011 yılında başlayan Suriyelilerin göçü için özel mevzuat düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerdeki kabul şartlarının temeli de Cumhuriyet öncesi dönemdeki Müslümanlık ve ümmet anlayışına benzer biçimde dini referansla oluşturulmuştur.

4. TÜRKİYE’DEKİ YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ MEVZUATI

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşaması, ulus devlet ve güçlü Türk kimliği yaratma ideolojisi üzerinden şekillenmiştir. Bu kapsamda, Osmanlı’dan günümüze Türkiye’nin kitlesel göç kabulü, bir önceki bölümde de açıklandığı, Müslüman ve Türk kökenli olmak gibi sosyal ve kültürel ortak geçmiş ile ilişkili olarak gerçekleştirilmiştir. Bir önceki bölümde açıklandığı gibi bu Türk ulus kimliği ve Türkiye’nin bir ulus devlet olması ile ilişkilidir. Ulusal kimlik ve kimlik ile etno-sosyal ve kültürel aidiyet için eğitim ve dolayısıyla kitlesel olarak gelenlerin eğitime yönelik politikalar önemlidir. Tıpkı göç mevzuatı ve politikalarında olduğu gibi eğitim mevzuatı ve politikaları da, siyasi iktidarlar tarafından belirlenir ve uygulanır. Eğitim kurumu olarak okullar, aile ortamının ardından en önemli toplumsallaşma kurumlarıdır. Bireyler, yönetmeliklerde belirtilen yaş şartlarına ulaştıktan sonra okul hayatına başlayıp toplumun diğer üyeleriyle iletişime girmeye, paylaşımlar yapmaya başlayacaklardır. Bu sebeple okulların bütünleştirici, kapsayıcı, anlaşılabilir eğitimin verildiği yapılardır. Bu bağlamda, eğitim politikaları ve müfredatı Türk kimliği üzerinden şekillenmiştir. Her kademede eğitim ve öğretim kurumlarında ulusal bilinç oluşturmak için millî marş, millî bayrak, ulusal bayramlar, andımız gibi sembol ve değerlere yönelik anlatılar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 1926’dan itibaren ilköğretim hariç her kademede uygulamalı milli güvenlik ve askerlik dersleri ile vatandaşlık dersleri verilmiş ve verilmektedir. Bunun yanı sıra Türk ulus inşasında önemli yeri olan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kurularak ortak geçmiş, dil ve mitlerin tarihsel kökenleri araştırılmıştır.

Bu bölümde, Türkiye’nin temel eğitim ve yabancı uyruklu öğrencilere yönelik mevzuatı ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda ulus ve ulusçuluk ideolojini ve milli birlik ve bütünlüğün bir ülkü olarak benimsenmesi konusu yukarıda üçüncü bölümde açıklanmıştı. Cumhuriyet Dönemi’nde eğitimin modernleşmesi ve kurumsallaşması da bu mevzuat ile birlikte Cumhuriyet devrimleri ve ilkelerinin kabulü ile paralellik taşır. Yabancı uyruklu öğrencilere yönelik mevzuat temelde ilköğretim eğitim mevzuatı ile ilgilidir. Bu nedenle, Türkiye’de eğitim ve öğretime yönelik temel mevzuata bakmak gerekir. Türkiye’de eğitim ve öğretime yönelik ilk yasal düzenleme 430 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu’dur (1924). Buna ek olarak diğer önemli adım Harf Devrimi’dir (1928). Harf Devrimi’ne ve Latin alfabesinin okumayı

öğretmek amacıyla Millet Mektepleri Talimatnamesi (Yönetmeliği) (1928) çıkarılmıştır. Bu yönetmenlik ile yetişkinlerin yeni alfabe ile okuyup yazmayı öğretmeyi hedefler. Bununla birlikte, yeni metrik sisteme geçilmesi (26 Mart 1931) ve arşının tüm çeşitlerinin ortadan kaldırılması (1933) ile ölçü birimlerinin standartlaştırılması da eğitim ve öğretim için önemlidir.

Türkiye'nin ilk ve ortaokul çağındaki yabancı uyruklu çocuklara yönelik eğitim mevzuatı, 23 Eylül 2014 tarih ve 2014/21 sayılı Genelge ile öncelikle 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na (1961) dayanmaktadır, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (1973), MEB Açık Öğretim Ortaokulu Yönetmeliği (2001), MEB Mesleki Açık Öğretim Lisesi Yönetmeliği (2005), MEB Mesleki ve Teknik Açık Öğretim Lisesi Yönetmeliği (2005), MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği (2010), 2010/48 sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi (2010), MEB Açık Öğretim Lisesi Yönetmeliği (2011), MEB Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği (2012), MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği (2013), MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (2014), MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018), MEB Denklik Yönetmeliği (2019), MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2020), Göçmen İşçi Çocukların Eğitimine İlişkin Yönetmelik, Denklik İşlemleri Kılavuzu (2011), Halk Eğitimi Faaliyetlerinin Uygulanmasına Dair Yönerge (2020).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, Türkiye'de kayıtlı 18 yaş altı çocukların sayısı 1.772.705'dir.³² Bu nüfus içinde Hatay'da bulunan geçici koruma altındaki (Suriye) yabancı uyruklu öğrencilerin ilk ve ortaokul çağında olanların sayısı Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı'nın Ekim-2021 raporuna göre 71.998'dir. Çocukların bireysel gelişimleri, psikolojik sağlıkları ve sosyal hayata adapte olabilmelerini sağlayan kurumların başında okullar gelmektedir. Gerek çocuk sayısının yüksekliği gerekse eğitimin yasal ve evrensel bir hak oluşu düşünüldüğünde, Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim politikaları ve uygulamaları oldukça önem taşımaktadır.

Aynı zamanda eğitim, kitlesel göç ile gelenlerin geldikleri ülkelerde temel insan hakları olarak kabul edilen eğitim, sağlık, barınma ve diğer sosyal hak ve hizmetlere erişim ve ulaşım sağlamaları ve yaşam kurmaları için de önemli ve gelinen ülkenin politikalarını uygulanmasında önemli araçlardır. Ancak, Türkiye'nin

³² <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, erişim tarihi: 17.12.2021.

Suriyelilerin eğitim alanında 2014 yılına kadar düzenli ve devamlı bir uygulamaya geçilemediği belirtilmektedir (Seydi, 2014: 276; Özer, Komşuoğlu ve Ateşok, 2016: 102). Türkiye’de yaşayan okul çağındaki Suriyelilere yönelik yapılan çalışmalarda, eğitim kurumlarında ve sınıflarda daha çok öğrencilerin ve öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara ve karşılaşılan sorunlara çözüm önerilerine odaklanıldığı görülmektedir. Bu noktada belirtilmelidir ki; okul çağındaki Suriyelilerin eğitimi konusunun sadece eğitim kurumu olarak okul ya da sınıf, öğretmen ve öğrenci ile ilgili olmayıp daha bütüncül bir bakış ile toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik boyutlarıyla birlikte bir eğitim politikası boyutunda ele alınması gereklidir. Bu bölümde, yabancı uyrukluların eğitimi konusu ele alınmıştır.

4.1. YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİ EĞİTİM MEVZUATI

Bu bölümdeki alt başlıklarda yer alan mevzuat, kronolojik olarak ve hiyerarşik düzene (anayasa, kanun, uluslararası sözleşme ve protokoller, yönetmelik, genelge) uygun biçimde sıralanarak açıklanmıştır.

4.1.1. 2011 Yılı Öncesi Mevzuat

Bu bölümde temel eğitim ve öğretim ile ilgili 3 kanun, yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili ise 1 kanun, 1 yönetmelik ve 2 genelge yer almaktadır. Dönem içerisinde eğitim ile ilgili bir tüzük, yönerge vb. bulunmamaktadır. Sıralama kronolojik olarak tasarlanmıştır.

4.1.1.1. Temel Eğitim ve Öğretim Mevzuatı

Bu bölümde MEB ile ilgili mevzuatın tümünün dayanağı olan 3 temel kanun yer almaktadır. Sıralama kronolojik olarak tasarlanmıştır.

4.1.1.1.i. 430 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu (Öğretimin Birliği Yasası) (1924)

3 Mart 1924 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 430 Sayılı Tevhidi Tedrisat kanunu, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk eğitim kanunudur. Bu kanunla Şer’iye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak daha önce bu kuruma bağlı olan bütün eğitim ve öğretim kurumları, bu kanun ile Maarif Vekâletine (günümüzdeki adıyla Millî Eğitim Bakanlığı) bağlanmıştır.³³ Ayrıca hemen sonrasında medreseler de kapatılmıştır. "öğretim birliği" kavramı temelinde oluşturulan Tevhidi Tedrisat Kanunu, örgün ve yaygın eğitim alanlarında örgütsel ve kurumsal yenileşmeyi amaçlanmıştır. Ayrıca

³³ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/maarif-vekâleti/>, Erişim Tarihi: 17.06.2021.

milli ve laik eğitim anlayışı ile eğitimi çağdaşlaştırma hedefleri kapsamında yapılacak yeniliklerin de ilk adımı olmuştur (Sakaoğlu, 1992: 24).

Bu kanun ile eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ve sonraki uygulamalar eğitimin birleştirilmesi ile birlikte, eğitim kurumlarında modernleşmesi ile birlikte yaygın bir “terbiye ve tedrisat” ile ulusal bilinç açısından Cumhuriyet’in ulusçuluk ve laiklik ilkeleri, demokratikleşme olarak öne çıkmaktadır ve 1961’e kadar temel eğitim Tevhidi Tedrisat Kanununa göre devam eder.

4.1.1.1.ii. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961)

12 Ocak 1961 tarihinde yayımlanan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, okul öncesi, ilkokul ve ortaokul düzeyindeki eğitim seviyelerine yönelik bir temel eğitim kanunudur. İlköğretim kavramının tanımının yapıldığı 1. maddesinde: *“İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir.”* denmektedir. Bu maddede ilköğretim hizmetlerinin doğrudan Türklere ve Türk ulusuna yönelik hazırlandığı, hedeflerin de Türk milli kimliğinin değerlerine uygun olarak belirlendiği anlaşılmaktadır Aynı zamanda bu kanunda ilköğretimin 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsadığı, zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu belirtilmiştir.

Günümüzde halen geçerli olan bu kanun, düzenlenen eğitim mevzuatının da dayanaklarından biri olarak gösterilmektedir.

4.1.1.1.iii. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (1973)

Türk milli eğitiminin amaç ve ilkeleri, genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereklileri ile Devletin eğitim-öğretim konusundaki görev ve sorumluluklarını kapsayan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 24 Haziran 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Genel amaçların yer aldığı 2. maddenin 1. fıkrasında devlete ve milletine bağlı, sorumluluğunu bilen; 2. Fıkrasında gelişmiş karakter özellikleri olan, özgür ve bilimsel düşünen, topluma karşı sorumluluk duyan; 3. Fıkrasında da kazanacakları bilgi birikimi ve donanımla kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bireyler yetiştirmek olmak üzere genel ve temel amaçlar sıralanmıştır.

Kanunun 3. bölümünde Türk Millî Eğitimin Temel İlkeleri sıralanmıştır. Bunlar: *“Genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve imkân eşitliği, süreklilik, Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği,*

demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği, her yerde eğitim” şeklinde sıralanmıştır. Eğitim kanununun kapsamını ifade eden “genellik ve eşitlik” ilkesi “Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz” şeklinde açıklanmıştır. Bu ilkeler arasında “eğitim hakkı” ilkesi, “İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır” ifadesi ile vatandaşlık temelli bir tanımlama yapsa da, “eğitim hakkı” temel insan hakları kapsamında olduğundan yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ile ilişkilendirilebilir. Bu ilişki özellikle Suriyeli öğrencilerin eğitimi düzenleyen mevzuat ve uygulamalarda doğrudan ifade edilmiştir. Bir diğer bağlantılı ilke “fırsat ve imkân eşitliği” ile “Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır” şeklinde ifade edilmiştir.

4.1.1.2. Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun (14 Ekim 1983)

2922 sayılı Kanun, 12 Eylül 1980 tarihindeki ‘Askeri Darbe’ ile yönetime gelen askeri yönetim tarafından çıkarılmıştır. Böyle bir ortamda hazırlanan 2922 sayılı kanun, Türkiye’de yabancı öğrencilerin eğitim ve öğretimiyle ilgili yürürlüğe giren ilk kanun olma özelliğini taşımaktadır. Kanun metni dönemin bakanlar kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının onayıyla Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.³⁴

Kanunun amacı, 1. Maddede “Yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim görmek üzere Türkiye’ye gelişleri, öğretim kurumlarına kabulleri, ilgili kurum ve kuruluşların ve yabancı uyruklu öğrencilerin yükümlülükleri ile ilgili esasları düzenlemek” şeklinde açıklanmıştır. Kapsamı ise 2. Maddede “İlgili kurum ve kuruluşlar ile çeşitli anlaşmalar çerçevesinde Hükümetimizce yabancı hükümetler emrine verilen burslardan yararlanmak suretiyle veya kendi imkânlarıyla Türkiye’ye gelen yabancı uyruklu öğrenciler” olarak belirtilmiştir. Metnin devamında yabancı öğrenciler ve Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kurumların görev ve sorumlulukları sıralanmıştır.

Kanunun ilk iki maddesi incelendiğinde, amaç ve kapsamın “Yükümlülükler” çerçevesinde düzenlendiği görülmektedir. Kişi ve kurumlara sorumluluklar verilmiş ancak tanımlama yapılmamış, ifadeler en genel ve kapsayıcı biçimde kullanılmıştır. Türkiye’ye gelen yabancı uyruklu öğrenciler dense de hedef kitle ilk ve

³⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18196.pdf>, Erişim Tarihi: 25.06.2021.

ortaöğretimden çok yükseköğretim öğrencileri olmuştur. Zira öncesinde 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yayınlanmış ve yükseköğretim kurumlarına yabancı öğrencilerin kabulüne başlanmıştır.³⁵ Çerçeve niteliğindeki bu kanunun 7. maddesinde, önceki bütün maddelerinin Millî Eğitim Bakanlığınca, 6 ay içinde yeni bir yönetmelikle düzenleneceği kararı yazılmıştır.

Askeri darbe ile siyasi iktidarı eline alan yönetimin, devlet otoritesini sürdürülebilir kılmak adına politikalar ürettiği dönemde yürürlüğe konulan kanun, aynı zamanda “uluslararası düzeyde kabul görmek” adına atılmış bir adım niteliği taşımaktadır. Uluslararası öğrenci hareketleri, bürokratik süreçlerin artmasıyla ülkeler arası diplomasiyi güçlendirebilmektedir.

4.1.1.3. Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik (15 Nisan 1985)

2922 sayılı kanunun 7. maddesinde; kanun maddelerinin 6 ay içerisinde yönetmeliğe dönüştürüleceği hükmü bulunmaktaydı ancak ülkenin içinde bulunduğu yapılanma sürecinden kaynaklı bu hüküm yaklaşık 18 ay sonra uygulanabildi. 6 Kasım 1983 tarihindeki genel seçimle iktidara gelen yönetim, Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmeliği hazırlayarak 30 Nisan 1985 tarihindeki resmî gazetede yayınlamıştır.³⁶

Yönetmeliğin 1 ve 2. maddelerinde 2922 sayılı kanundaki içerik kullanılmış, 3. maddede terimlerin hukuki tanımlamalarına yer verilmiştir. Yabancı uyruklu öğrenci, “*her derece ve daldaki eğitim kurumlarında öğretim gören veya Türkçe kurslarına katılan T.C. uyruğunda bulunmayan kişi*” olarak tanımlanmıştır. Bu aynı zamanda Türkiye’nin hukuki mevzuatlarında yer alan ilk yabancı uyruklu öğrenci tanımlaması olmuştur.

Yönetmeliğin 10. maddesinde “*Yabancı uyruklu öğrenciler, öğrenimleri süresince gelir getiren herhangi bir işte çalışamazlar*” ibaresi yer almaktadır. Bu maddeye 6 Ocak 1992 tarihli bakanlar kurulu kararıyla “*Lisansüstü öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenciler, araştırma yaptıkları yükseköğretim kurumunda ücret karşılığı çalıştırılabilirler*” ifadesi eklenmiştir.

³⁵ <https://www.yok.gov.tr/documents/yayinlar/yayinlarimiz/kasim-1981-kasim-1988-doneminde-yuksekokretimdeki-gelismeler.pdf>, Erişim Tarihi: 14.05.2021.

³⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18740.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2021.

4.1.1.4. 2003/03 Sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi (27 Ocak 2003)

2003/03 Sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi (27 Ocak 2003) Girişinde, T.C. Millî Eğitim Bakanlığına ulaşan bilgilerden yabancı uyruklu öğrencilerin okullara kayıt kabullerinde ve sonrasında yapılan işlemlerdeki tereddüt düştüğü ve uygulamalarda yanlışlar yapıldığı anlaşıldığı, üzere, yaşanan tereddütleri gidermek adına bir açıklama niteliğinde çıkarıldığı ifade edilmiştir. Bu genelgede, yapılan bu açıklamanın MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün 08 Ekim 2001 tarih ve 2001/86 sayılı genelgesinde yapılmış olduğu belirtilmiş ve 2001/86 sayılı genelge dayanak olarak gösterilmiştir.

2003/03 sayılı genelgenin 1. maddesinde: *“Halen ülkemizde; sığınma ve iltica talepleri tetkik edilenler ile mülteci statüsünde ikamet izni alan yabancıların durumlarını belgelendirmeleri kaydıyla, öğrenim vizesi şartı aranmaksızın, öğrenim çağındaki çocuklarının okullara kesin kayıtları yapılacaktır”* denmektedir. Bu madde ile okullara kayıt yapma hakkı olanların, taraf olunan Cenevre Sözleşmesi gereğince Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacı ve mülteciler olduğu anlaşılmaktadır.

Genelgenin 2. maddesinde: *“Birinci maddede sayılanların dışındaki yabancı uyrukluların çocuklarının, ikamet izni istenilmeden ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına aday kayıtları yapılacak, velilerinden iki hafta içerisinde emniyet makamlarından “Bir yıl süreli oturma izni” aldıklarını belgelendirmeleri istenecektir. Bu belgeyi getiremeyen öğrencilerin, okullara devamına izin verilmeyecektir”* denmektedir. Bu genelgede kapsam genişletilmiş, yükseköğretim kurumları hariç tutularak, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı her derece okul ve kurumların yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili tüm iş ve işlemleri, özel mevzuat hükümleri saklı tutularak bu genelgeye tabi tutulmuştur. Bu Genelge, 2010/48 Sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi (16 Ağustos 2010) ile yürürlükten kaldırılmıştır.

4.1.1.5. 2010/48 Sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi (16 Ağustos 2010)

2010/48 Sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi’nin amacı, *“ülkemiz eğitim imkânlarının kaliteli ve istenilen seviyeye yükseltilmesi ve öğrenim çağında bulunanların, ilgili mevzuatı doğrultusunda bu imkânlardan yararlandırılmalarının sağlanması”* olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte, ülkede yaşanan değişim ve dönüşüm, değişen ve gelişen şartlar ile Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmalarının birçok mevzuatta değişiklik ve düzenleme yapılmasını gerekli kıldığı

ifade edilmiştir. Girişte ülkedeki değişim ve dönüşüm ile birlikte Avrupa Birliği Müktesebatına uyum çalışmaları, yabancı uyrukluların eğitim imkânlarının yükseltilmesi ve eğitim öğretim imkânlarından yararlandırılmaları olarak belirtilmiştir. Ayrıca metnin giriş kısmında, 2003/03 sayılı Genelde'de belirtildiği gibi, yabancı uyrukluların eğitim-öğretim imkânlarından yararlanmaları ve yararlandırılmaları konularında halen devam eden bazı tereddütlerin yaşandığı ve bu sebeple de açıklama yapılması ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir.

Yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili yürürlüğe giren 1983 yılındaki kanun ve 1985 yılındaki yönetmelikteki kararlar doğrultusunda, merkez teşkilatında değerlendirme kurulu oluşturulmuştur. Bununla birlikte, daha önceki mevzuatta kapsam olarak “her derece ve okuldaki yabancı uyruklu öğrenciler” ifadesi kullanılmış olsa da düzenlemeler yükseköğretim odaklı olmuştur. Genelgede giriş kısmından sonra sıralanan, numaralandırılmış 4 ayrı bölüm bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; Komisyon, Kayıt-kabuller için gerekli şartlar, Veri girişi ve belge düzenlenmesi, Diğer hususlar şeklinde yer almışlardır.

Komisyon başlığı altındaki 1. bölümde, önceki mevzuatla merkez yönetiminde oluşturulan değerlendirme kurulu yerine taşra teşkilatlarına yayılarak her il milli eğitim müdürlüğünün bünyesinde komisyonlar kurulması kararlaştırılmıştır. Komisyonun görevleri artırılmış ve genişletilmiştir. Yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili denklik, Türkçe öğretilmesi ve mesleki becerilerin kazandırılması hususlarda her türlü destekleyici eğitim-öğretim çalışmalarının planlanması ve gerçekleştirilmesi, iller bünyesinde kurulacak komisyonlara bırakılmıştır.

Kayıt-kabuller için gerekli şartlar başlığı altında, vatansız, sığınmacı/mülteci ve sığınma/iltica başvuru sahibi durumundaki yabancı uyrukluların kayıt-kabullerinde öğrenim vizesi istenmeyeceği ancak bunların emniyet makamlarınca kendilerine ve veli veya vasilerine verilen en az altı ay süreli ikamet izinlerinin bulunması şartı aranacağı belirtilmektedir. Ülkeye sadece eğitim amacıyla gelen öğrenciler için ise altı aylık ikamet izni ile birlikte usulüne uygun pasaport ve öğrenim vizesi şartı yer almaktadır.

Veri girişi ve belge düzenlemesi başlığı altında, okul ve kurumlarca yapılacak bütün veri girişlerinin yabancı kimlik numaralarıyla e-okul sistemi üzerinden gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Karne, tasdikname, diploma vb. belgelerin de T.C. uyruklu öğrencilerinki gibi e-okul sistemi üzerinden alınacağı ifade edilmiştir.

Öğrenimini yarıda bırakan yabancı uyruklulara istemeleri halinde, öğrenim süresi ve seviyesini gösteren öğrenim belgesi verilebileceği belirtilmiştir.

Diğer hususlar başlığı altında yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim gördükleri okullarda genel disiplin kurallarına uymaları gerektiği maddesi bulunmaktadır. Öncelikli olarak statüsünün belirlenmesi gereken öğrencilerin (vatansız, sığınmacı/mülteci, sığınmacı/iltica) ikamet ettikleri eğitim kurumuna kazandırılmaları, devamlarının izlenmesi ve ikamet izin sürelerinin takibi gibi işlemler bulundukları okul ile beraber il ve ilçe millî eğitim müdürlüklerinin sorumluluğu altına alınmıştır. Okuldan ayrılma, mezun olma ve nakil işlemleri emniyet makamlarının kontrolüne bırakılmıştır.

4.1.2. 2011 Yılı ve Sonrası Mevzuat: Suriyelilerin Eğitimi

Bu bölümde Suriye göçünün başlamasından itibaren yürürlüğe giren 4 ayrı genelge yer almaktadır. Dönem içerisinde eğitim ile ilgili bir kanun, tüzük ya da yönetmelik bulunmamaktadır. Sıralama kronolojik olarak tasarlanmıştır.

4.1.2.1. Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye

Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi (26 Eylül 2013)

29 Nisan 2011 tarihinde 250 kişilik grup halinde Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilerin Ağustos 2013'teki sayısı yaklaşık 550.000 civarı olmuştur.³⁷ Bu sayının öngörülenden çok yüksek olması ile birlikte temel ihtiyaçları karşılamadaki yetersizlikler, yasal çerçevenin henüz olmaması, 4 Nisan 2013'te kabul edilen ve yürürlüğe giren YUKK'a göre kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü teşkilatlanması ve kurumsal örgütlenmesinin henüz tamamlanamaması, işleyişte eksikliklere ve problemlere sebebiyet vermiştir.

Türkiye'deki Suriyelilerin eğitimi konusunda, 2013 yılında ilgili düzenlemeler hazırlanmaya başlanmıştır. Aksaklık yaşanan konuların önemli bir bölümünü eğitim-öğretim hizmetleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, "Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" Genelgesi 26 Eylül 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Genelgenin amacı, Suriye vatandaşlarının okul çağındaki çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili uygulamalarda ortak hareket edilmesi ve bir standart oluşturulması olarak açıklanmıştır.

³⁷ https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25336/xfiles/1a-turkiye_deki_suriyeli_siginmacilar_2013_1.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2021.

"Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" Genelgesi, geçici barınma merkezlerin/kampların dışında bulunan ama kamplardaki eğitim merkezleriyle aynı nitelikleri taşıyan konaklama tesislerindeki eğitim faaliyetlerini kontrol ve denetim altına alma özelliğini taşımaktadır. Genelge'nin "Giriş"inde tesislerdeki eğitim öğretim faaliyetlerinin amacı, Suriyeli öğrencilerin ülkelerinde devam etmekteyken ara vermek zorunda kaldıkları eğitimlerini telafi etmek, ülkelerine ya da üçüncü bir ülkeye gittiklerinde sene kaybı yaşamalarını engelleyecek nitelikte bir eğitim vermek şeklinde ifade edilmiştir.

Konaklama tesislerindeki planlama, koordine ve kontrol işleri ile birlikte öğretmen görevlendirme yetkisi de Millî Eğitim Bakanlığına bırakılmıştır. Uygulanacak eğitim programının içeriğinin Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde Suriye Ulusal Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonu tarafından hazırlanacağı ifade edilmiştir.

Oluşturulan tesisler dışında ikamet eden Suriyelilerden geçici oturma izni olanların, "Yabancı Uyruklu Öğrenciler" genelgesi doğrultusunda devlet okullarına kayıt yaptırabilecekleri belirtilmektedir. Ayrıca bu genelgeyle, lise mezunu olanlar veya Suriye Ulusal Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonu tarafından yapılacak bakalorya sınavında başarılı olanlar için ülkemizde üniversite eğitimi almalarının yolu açılmıştır.

4.1.2.2. Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi (23 Eylül 2014)

2014 yılında Türkiye'ye sığınan Suriyelileri artması nedeniyle yaşanan gelişmeler sistematik düzenlemeleri ve uygulanabilir yasal prosedürleri gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda MEB, ülkemizde bulunan yabancıların eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlanmaları ve yararlandırılmaları hususlarında yaşanmakta olan sorunların ve tereddütlerin giderilmesi amacıyla yol gösterici ve açıklayıcı bir düzenlemeye ihtiyaç duymuştur. Belirtilen ihtiyaçlara yönelik hazırlanan "Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" Genelgesi 23 Eylül 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu genelgede amaç Suriyelilerin eğitim öğretimi olsa da tüm yabancı uyrukluları kapsayacak şekilde ifade edilmektedir.

Öncelikle zorunlu eğitim çağındaki öğrenciler olmak üzere, yabancılarla yönelik yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin koordine edilmesi, eğitime erişim ve kaliteli hizmetlerin sunulması, alanlarında ilgili birimler ve kurumlar ile eş güdüm

içerisinde çalışmaların yürütülmesi ve acil durumlarda gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik iş ve işlemler, bu genelgenin hükümlerine bağlanmıştır.

Genelgenin 1. maddesinde Bakanlığın görevleri yer almış, 2. maddesinde ise İl Komisyonu kurulmuş ve görevleri tanımlanmıştır. Bakanlık Komisyonu, 1985 yılında yürürlüğe giren “Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik ”teki Değerlendirme Kurulu ile “merkezi” olması bakımından benzerlik göstermekle beraber, yetki olarak araştırma-geliştirme ve diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyon görevini üstlenmiştir. İl Komisyonu ise, 2010 yılında yürürlüğe giren “Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi”nde oluşturulan komisyona göre üyeleri ve yetkileri arttırılarak geliştirilmiştir. Geçici eğitim merkezleri işe ilgili tüm iş ve işlemler il komisyonunun sorumluluğuna verilmiştir. İl Göç Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl AFAD Müdürlüğü, İl Müftülüğü, İl Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü ve İl Sağlık Müdürlüğü’nden birer yetkilinin komisyonda yer alması kararlaştırılmıştır. Geçici eğitim merkezleri bu genelgeyle resmiyet kazanmıştır ancak bu konu sonraki başlık altında açıklanacaktır.

“Kayıt Kabuller İçin Gerekli Şartlar” başlığı altında, yabancı uyruklu öğrencilerin YUKK 91. maddeye tabii olmaları ya da ilgili kurumlarca “yabancı tanıtma belgesi” verilmiş olması koşullarıyla eğitim hakkından yararlanabilecekleri belirtilmiştir. Bununla birlikte önceki mevzuatın tamamında yer alan 6 aylık ikamet izin belgesi şartı ortadan kalkmıştır.

Bu genelge kapsamında yabancı öğrencilerin kayıt-kabulleri, ayrılma ve mezuniyet işlemleri işlemlerin, Türkiye vatandaşı öğrenciler gibi elektronik bilgi sistemleri üzerinden yapılabileceği belirtilmiştir.

16 Ağustos 2010 tarihli “Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi”, Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi (23 Eylül 2014) ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu genelgeden önce valiliklerce yapılan anlaşma, proje ve protokollerin yeniden gözden geçirileceği ve değerlendirileceği ifade edilmiştir.

4.1.2.3. Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (06 Eylül 2019)

Resmi okullarda eğitimlerine devam eden Suriyeli öğrencilerin Türk dilini bilmemeleri ya da çok az bilmeleri sebebiyle eğitim sistemine uyum ve entegrasyon problemleri ortaya çıkmıştır. Bu problemlerin çözülmesi ve Türk eğitim sistemine uyumlarının artırılması amacıyla 6 Eylül 2019 tarihinde “Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi” yayınlanmış ve ihtiyaç duyulan okullarda “Uyum Sınıfları” açılması kararlaştırılmıştır. Bu genelgede uyum sınıfları; “İlköğretim ve ortaöğretim

sınıflarında bulunan yabancı öğrencilerden Türkçe dil beceri düzeyleri yetersiz olanların kaydedileceği sınıf” olarak tanımlanmıştır. Bu sınıflar yabancı uyruklu öğrencilere yönelik olarak üçüncü sınıftan on ikinci sınıfa (dâhil) kadar açılabilir.

Genelge içeriğinde, eğitim öğretim yılının 1 ve 2. dönemlerinin sonunda yabancı öğrenciler için Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS) yapılacağı, bu sınavda 60 puandan az alanların uyum sınıfına aktarılacağı ifade edilmiştir. Aktarılan öğrenciler bir dönem boyunca uyum sınıfında eğitim görmektedir, dönem sonundaki sınavda başarılı olanlar normal eğitime devam etmekte, başarılı olmayanlar ise uyum sınıfında bir dönem daha devam etmektedirler.

4.1.2.4. Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (22 Ekim 2020)

Türkiye’de Mart 2020’den itibaren görülen Covid-19 salgını yaygınlaşmış ve MEB buna yönelik tedbirler almıştır. Bunun bir yansıması olarak, 22 Ekim 2020 tarihinde yürürlüğe giren Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi ile uyum sınıfları yeni bir boyut kazanmış ve bununla birlikte 6 Eylül 2019 tarihinde yayınlanan genelge yürürlükten kaldırılmıştır.

Önceki genelgede ihtiyaç duyulan her ilde ilkokul üçüncü sınıf ile lise on ikinci sınıf arasındaki her seviyede açılabilen uyum sınıfları, yeni genelgede yabancı uyruklu öğrencilerin yoğun olduğu 26 il ile sınırlandırılmış ve yalnızca ilkokul üçüncü sınıf seviyesinde açılacak şekilde güncellenmiştir. Üçüncü sınıf dışındaki seviyelerde eğitim gören yabancı öğrencilerden Türkçe dil problemi yaşayanların halk eğitim merkezleri aracılığıyla e-yaygın sistemi üzerinden açılan “Yabancılar Türkçe Öğretimi” kursuna alınacakları ifade edilmiştir. Salgın sebebiyle uyum sınıflarında uzaktan eğitim yapılabileceği maddesi de genelgede yer almaktadır.

Özetleyecek olursak, Türkiye Cumhuriyeti döneminde yabancı uyrukluların eğitimine yönelik mevzuatı 2011 Öncesi ve Sonrası olarak iki dönemde değerlendirilmiştir. İlk Dönemde yabancı uyrukluların kayıt kabul şartı ikamet iznine tabi olması dışında tüm eğitim hakları 222 sayılı İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu ve 1739 Millî Eğitim Temel Kanunu ile düzenlenmiştir. 2011 sonrası ise Türkiye’deki Suriyelilerin eğitimi 2013, 2014, 2019 ve 2020’de çıkan dört genelge ile düzenlenmektedir. Buna ek olarak, 2014’ten sonra okul öncesi ve ilköğretim çağındaki yabancı uyruklu öğrenciler 26 Temmuz 2014’te çıkan MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlk Öğretim Kurumları Yönetmeliği’ne tabidir. Aşağıda Tablo 3’de Türkiye’nin Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitim Mevzuatı verilmiştir.

Tablo 3

Türkiye'nin Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitim Mevzuatı

2011 Yılı Öncesi Mevzuat	Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun (14 Ekim 1983)
	Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik (15 Nisan 1985)
	"Yabancı Uyruklu Öğrenciler" Genelgesi (16 Ağustos 2010)
2011 Yılı ve Sonrası Mevzuat	"Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" Genelgesi (26 Eylül 2013)
	"Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" Genelgesi (23 Eylül 2014)
	Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (06 Eylül 2019)
	Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi (22 Ekim 2020)

4.2. EĞİTİM POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI: 2011 ÖNCESİ

4.2.1. 2011 Öncesi Eğitim Politikaları ve Uygulamaları

4.2.1.1. Öğrenci Kayıt Kabul Şartları ve Uygulama

2011 öncesi okul çağındaki yabancı uyrukluların ilköğretim ve eğitim kurumlarına kabulü ve kaydı, 222 sayılı İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre yapılmıştır. 2010 yılında "Yabancı Uyruklu Öğrenciler" Genelgesi'nin (16 Ağustos 2010) 2. maddesi kayıt ve kabuller için gerekli şartları düzenler. Bu maddeye göre, vatansız, sığınmacı/mülteci ve sığınma/iltica başvuru sahibi durumundaki yabancı uyrukluların kayıt-kabullerinde öğrenim vizesi istenmeyeceği ancak bunların emniyet makamlarınca kendilerine ve veli veya vasilerine verilen en az altı ay süreli ikamet izinlerinin bulunması şartı aranacağı belirtilmektedir. Ülkeye sadece eğitim amacıyla gelen öğrenciler için ise altı aylık ikamet izni ile birlikte usulüne uygun pasaport ve öğrenim vizesi şartı yer almaktadır. Bu yönetmelik dışındaki yabancı uyrukluların farklı eğitim kademesindeki eğitimlerine yönelik uygulamalar aşağıda açıklanmıştır.

4.2.1.2. Büyük Öğrenci Projesi (1992-2011)

1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra birliğe dahil olan devletler bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri de 1991 yılının sonlarına doğru bağımsızlıklarını ilan edenlerin arasına katılmışlardır. Yeni kurulan devletler Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Azerbaycan olmuştur. Türkiye, Türk soyundan olma özelliği taşıyan bu ülkeler ile sıcak diplomatik

ilişkiler kurma meselesini oldukça önemsemiştir. Nitekim bağımsızlıklarını ilan ettikten hemen sonra onları tanıdığını açıklayan ilk devlet her seferinde Türkiye olmuştur.

Ülkeler arası siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için Büyük Öğrenci Projesi (BÖP) uygulanmaya başlanmıştır.³⁸ Bu proje ile üye ülkeler arası ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinin hareketliliği başlatılmıştır. Projenin amacı şu şekilde açıklanmıştır:

“Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarının yetişmiş insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türk Dünyası ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak, Türkçeyi öğretmek ve Türk kültürünü tanıtmak, Türk Dünyası’nda yer alan ülkeleri, bu ülkelerin kendi aralarındaki ilişkileri geliştirerek büyük bir şemsiye oluşturmak”

Belirtilenlerin dışında BÖP’ün ekonomik ve stratejik önemi vardır. Gelen ve giden öğrencilerle ilgili oluşacak gelir havuzundan pay almak Türkiye tarafında fırsat olacak nitelendirilmiştir. Ayrıca Türk devletlerinin bütünleşerek dünyadaki yeni dengenin güçlü bir tarafı olmasını sağlamaya çalışan Türkiye, bu oluşumun da lider ülkesi olmayı planlamaktadır. “Yeniden Yapılanma” olarak da denilen bu dönemde, eğitim ile birlikte daha birçok alanda işbirliği anlaşmaları yapılmıştır (Kılıçlar, Sarı ve Seçilmiş, 2012: 158).

Projenin yasal çerçevesi 10 Ekim 1994 tarihli “Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrenci Temsilcilerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile İlgili Yönerge” kapsamında çizilmiştir. Projeye ilk olarak Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Azerbaycan dahil olmuş, zaman geçtikçe diğer ülkeler de katılmaya başlamıştır. 57 devlet ve topluluğu kapsayan proje, Balkan ülkeleri ve Rusya Federasyonu’nda yer alan soydaş ve akraba topluluklarını da içine almıştır.

4.2.2. 2011 Sonrası Eğitim Politikaları ve Uygulamaları: Suriyeli Öğrencilerin Eğitimi

4.2.1.1. Eğitim Mevzuatının Kapsamının Değerlendirmesi

Suriyelilerin Türkiye’ye kitlesel göçünün başladığı 2011 yılına kadar olan eğitim mevzuatı, ikamet izni olan yabancılara kayıt hakkı verecek şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, ikamet izni olmayan yabancılardan eğitim haklarından faydalanması söz konusu değildir. Suriye göçünün başladığı ilk yılda geçici koruma

³⁸ <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari>, Erişim Tarihi: 10.07.2021.

merkezleri/kamplara yerleşenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması dışında herhangi bir çalışma yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Geçici oldukları ve geri dönecekleri düşünülerek 2012 yılından itibaren kamplardaki GEM’lerde eğitim almaları uygun görülmüştür. Ancak öğrenci sayısının GEM’lerin kapasitesinin çok üzerindeki rakamlara ulaşması, devlet okullarına yönelmelerin başlamasına neden olmuştur. Suriyelilerin devlet okullarına kayıt yaptırabilmeleri için 2014 yılında oluşturulan 2014/21 sayılı genelge ile var olan mevzuatın kapsamı genişletilmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) 91. maddesine dayanarak yapılan eklemede, ikamet izni olanlarla birlikte, geçici koruma kimlik belgesi ya da yabancı tanıtma belgesi olanların resmi olarak devlet okullarına kayıt yaptırabilecekleri ifade edilmiştir.

4.2.1.2. Kayıt Kabul Şartları

Suriye’den Türkiye’ye yönelen kitlesel göçün başladığı 2011 yılında yürürlükte bulunan yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili bağlayıcı belge, 2010 yılında yayınlanan Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi’dir. Bu genelgede, vatansız, sığınmacı/mülteci ve sığınma/iltica başvuru sahibi durumundaki yabancı uyrukluların, okula kayıt yaptırabilmeleri için emniyet makamlarınca kendilerine ve veli veya vasilerine verilen en az altı ay süreli ikamet izinlerinin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Ancak Suriye’den gelenler bu maddede yer alan kapsama dahil olamamaktadır. Bunun sebebi, Türkiye’nin göç mevzuatında Avrupa dışından gelenlere vatansız, sığınmacı/mülteci ve sığınma/iltica gibi statülerin verilmemesidir. Diğer yandan, kendilerine bu statüler verilse bile o dönemde Göç İdaresi Başkanlığı henüz kurulmamış, kayıtlarını tutabilecek kurum ve personel yeterliliği bulunmamaktadır.

23 Eylül 2014 tarihinde yayınlanan Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi’ne kadar Suriyeliler, kamplarda açılan Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitim imkânlarından faydalanmışlardır. Kayıt Kabuller İçin Gerekli Şartlar başlığı altında, yabancı uyruklu öğrencilerin YUKK 91. maddeye tabii olmaları ya da ilgili kurumlarca “yabancı tanıtma belgesi” verilmiş olması koşullarıyla eğitim hakkından yararlanabilecekleri belirtilmiştir. Bununla birlikte önceki mevzuatın tamamında yer alan 6 aylık ikamet izin belgesi şartı, geçici koruma statüsü olanlar için ortadan kalkmıştır. Ancak yine de mevzuat konusunda farklı kurumların birbirinden bağımsız uygulamaları, kayıt kabuller ile ilgili mağduriyetler doğurmaktadır. Bu

mağduriyetlerin bir örneği Suriyeli 2 çocuklu, çalışmayan kadın bir görüşmeci tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Benim 2 çocuğum var. Kızım 16, oğlum 10 yaşında. 2019 yılında Suriye’den kaçıp Türkiye’nin Mürşitpınar Sınır Kapısı’ndan geçerek Şanlıurfa şehrine ulaştık. İkamet işlemlerimiz Şanlıurfa siciline kaydedildi ancak bu şehirde tanıdığımız hiç kimse olmadığı için annem, babam ve erkek kardeşimin bulunduğu Hatay şehrine gidip oraya yerleştik. Geldiğimiz günden beri oğlumu ilkokula kaydetmek için çabalıyorum ancak sonuç alamıyorum. Okul yöneticileri resmi ikametimiz Şanlıurfa’da görüldüğü için Hatay’daki hiçbir okula kayıt yapılamayacağını söylüyorlar. İl Göç İdaresi’ne gidip ikamet ilimi değiştirmek istediğimi söyledim ama onlar da Hatay ilinin bütün nakil ve yeni kayıtlara kapalı olduğunu söylediler. Oğlum şu an 10 yaşında ve hiç okula gidemedi.” (A1, Suriyeli, 32 yaşında, Kadın, Çalışmıyor, 2 çocuğu var).”

MEB İlköğretim Genel Müdürlüğünün 2009/30 sayılı genelgesinde, kayıt ve nakillerde Ulusal Adres Veri Tabanındaki adresler esas alınarak, öğrencilerin sistemde kayıtlı ikamet adreslerine en yakın okullara otomatik olarak kaydedileceği belirtilmiştir. Bu genelge 2009-2010 eğitim öğretim yılından itibaren ülke genelindeki ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanmıştır ve halen devam etmektedir. A1 kodlu görüşmecinin yaşadığı problem, MEB’in değil Göç İdaresinin uygulamasıyla ilgilidir. Konu yetkililere sorulduğunda, Hatay ilinin göç kotasını dolduğu, daha fazla kayıt almanın bölgede mağduriyetler yaratacağından ötürü yeni kayıt alımına tamamen durdurmak zorunda kalındığı bilgisi verilmiştir.

4.2.1.3. Geçici Eğitim Merkezleri (2012-2020)

Türkiye’ye 2011 yılından itibaren giriş yapmaya başlayan Suriyeliler sınır kamplarına yerleştirilmişlerdir. Bu kamplarda yaşayanların yaşamlarına devam edebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Kaldıkları sürenin uzaması ve sayılarının artması, temel ihtiyaçları dışında sosyal ihtiyaçları da gerekli kılmıştır ve bunların başında eğitim gelmektedir. İlk olarak 2012 yılında Türkiye-Suriye sınır bölgelerindeki kamplarda bu ihtiyaca yönelik adımlar Millî Eğitim Bakanlığı tarafından atılmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığının denetimindeki Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) AFAD desteğiyle açılan, kamp içi ve dışında Suriyeli çocuklara yönelik olarak Suriye müfredatıyla Arapça eğitim veren merkezlerdir. 2012 yılında hizmet vermeye başlayan merkezler, 2014 yılında yürürlüğe giren “Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi” ile yasal statü almış ve kurumsallaşmıştır. Genelgede GEM’lerin açılış amacı, ülkemize yerleşmiş yabancı uyruklu öğrencilerin ülkelerinde yarım bıraktıkları eğitimlerine devam etmelerini sağlamak ve geri döndüklerinde oluşacak sene kaybını önlemek şeklinde açıklanmıştır.

İsmindeki “geçici” kelimesine rağmen, yeni doğan eğitim ihtiyaçlarını karşılamaması sebebiyle yeni kararlar alınmıştır. 19 Temmuz 2017 tarihinde MEB’in GEM bulunan illere gönderdiği yazıda GEM’lerin kapatılması ve geçici koruma altındaki öğrencilerin resmi okullara kaydedilmesi amacıyla gereken hazırlıkların tamamlanmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, 2017-2018 eğitim öğretim yılının başından itibaren anasınıfı, ilkokul 1’inci sınıf, ortaokul 5’inci sınıf ve lise 9’uncu sınıfa başlayacak Suriyeli öğrencilerin kayıtlarının sadece resmî okullara yapılması talimatı verilmiştir. GEM’ler 2020 yılında son mezunlarını vermiş ve kapanmıştır.

4.2.1.4. Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilerin Eğitime Erişimi İle İlgili Çalışmalar (2013-2021)

2011 yılından itibaren Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin okul çağındaki çocukları içerisinde, 2010 yılında yürürlüğe giren “Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi”ne bağlı olarak, 6 aylık ikamet izni bulunanlar resmi okullara kayıt yapabilmişlerdir. Genelgedeki şartı yerine getiremeyenler ya da kamptan ayrılıp şehir içinde yaşama imkânı olmayanlar ise barınma merkezlerinde kurulan eğitim merkezlerine kayıt yaptırmışlardır. 2014 yılında yürürlüğe giren "Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" Genelgesi ile resmi okullara kayıt şartı esnetilerek “yabancı tanıtma belgesi” ibrazı yeterli görülmüştür.

Yukarıda açıklanan süreçler yaşanırken gerek yasal mevzuattaki boşluklar gerekse uygulayıcıların olumsuz yaklaşımları sebebiyle kayıt kabullerinde sorun ve tereddütler yaşanmıştır. Kalıcı çözümler üretmek ve kurumsal olarak sistematik adımlar atabilmek için 16 Mayıs 2016 tarihinde MEB Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı Kurulmuştur. Hemen ardından 19 Ağustos 2016 tarihinde 81 il valiliğine “Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilerin Eğitime Erişimi” konulu yazı gönderilmiştir. Yazı ilk maddesinde, *“Ayrım yapılmaksızın her çocuğun eğitim hakkı ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve T.C. Anayasası tarafından garanti altına alındığından göçmenlik statüsüne bakılmaksızın ülkemizde yaşayan tüm çocukların nitelikli eğitime erişimi için gerekli tedbirler alınacaktır”* ifadesi yer almaktadır. Bu madde net biçimde kayıt kabuller için daha önceki mevzuatta belirtilen bütün şartları ortadan kaldırmaktadır.

İlgili yazının devamında Suriyeli çocukların okullara kayıt ve ortama uyum sağlama süreçlerinde herhangi bir suçlama, dışlama ve ayrıma maruz kalmamaları için mevcut tüm personelin farkındalığını artırmak amacıyla hizmet içi eğitim verilmesi

talimatı verilmiştir. Anasınıfı ve ilkokul 1'inci sınıflarda MEB müfredatına geçileceği ve her aşamada Türkçe dil becerilerine önem verileceği ifade edilmiştir. Özellikle Türkçe dil becerileri zayıf olanların sınıflara dengeli biçimde yerleştirilerek akranlarıyla kaynaşmalarının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

4.2.1.5. Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) (2016)

“Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi” projesi Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile AB Türkiye Delegasyonu arasında “Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı” anlaşması (FRIT) çerçevesinde imzalanan sözleşme çerçevesinde Suriyeli çocukların Türk Eğitim Sistemine entegrasyonunda MEB’in faaliyetlerini desteklemeyi amaçlayan bir projedir. Proje süresi 2 yıl ile sınırlıdır ve faaliyetler 3 Ekim 2016 tarihi itibarıyla başlamıştır. MEB proje kapsamında doğrudan hibelendirilmiştir.³⁹

“Projenin Hedefleri:

- “Geçici Koruma altındaki Suriyeli çocukların Türkiye’deki eğitime erişimine katkı sağlamak,
- Geçici Koruma altındaki Suriyeli çocukların kaliteli eğitime erişebilmeleri için Türk Eğitim Sistemine entegrasyonundaki çabalarında Millî Eğitim Bakanlığı’nı desteklemek.

Projenin Beklenen Sonuçları/Çıktıları:

- PIKTES tarafından desteklenen illerdeki Suriyeli çocukların eğitime erişimi artmıştır.
- Suriyeli öğrencilere sunulan eğitimin kalitesi artmıştır.
- Eğitim kurumlarının ve personelinin operasyonel kalitesi iyileştirilmiştir.
- Suriyeli öğrencilerin ve ebeveynlerin sosyal entegrasyonu artmıştır.”

Özetle PIKTES Proje ile hedeflenen entegrasyon süreci; bir yandan devlet okullarında mevcut Suriyeli çocukların dil ve uyum problemlerini çözerek eğitim hayatlarını sürdürmelerine imkân oluşturmak, diğer yandan Geçici Eğitim Merkezlerindeki (GEM) öğrencilerin proje süresinin bitimiyle beraber mevcut eğitim sistemine dahil edilmelerini sağlamaktır. Sonuç olarak bu hedefin önündeki en büyük engel olan dil problemi hem GEM’lerde hem de devlet okullarında yoğunlaştırılmış Türkçe dersleri ile ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

4.2.1.6. Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı (2016)

2016 yılında MEB, yabancı uyruklu öğrencilere yönelik planlama ve stratejiler ile ilgili yeni yol haritası belirlemiştir. Bu yol haritası kapsamında, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı

³⁹ <https://piktes.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 14.04.2021.

kurulmuştur.⁴⁰ Afet ve acil durumlarda eğitim ve öğretim faaliyetlerine yönelik ihtiyaçları belirlemek, planlama, izleme, raporlama ve faaliyetlerin sekretaryasını yapmak gibi görevler bu kurumun sorumluluğuna verilmiştir.⁴¹

4.2.1.7. Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Bireylere Yönelik Özel

Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri

Eğitim çalışmaları sadece örgün eğitim süreçlerinden ibaret değildir. Bu çalışmalara aynı zamanda özel gereksinimi olan bireylerin eğitimi ve psikolojik destek aşaması da dahildir. Türkiye’de yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili özel eğitim ve rehberlik çalışmaları konusu mevzuatta ilk defa 23 Eylül 2014 tarihindeki Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi’nin 6. maddesinin (h) bendinde yer almıştır. İlgili madde ile bu konular MEB Özel Eğitim Yönetmeliği ve MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği’ne tabi tutulmuştur. Bu sayede gereksinimi olan yabancı öğrencilere özel eğitim okullarına kayıt, kaynaştırma uygulamaları, profesyonel psikolojik yardım, terapi ve destekleyici eğitim alma hakkı verilmiştir.⁴²

7-16 Ağustos 2017 tarihlerinde Hatay ilinde “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Kılavuz Kitaplar Hazırlanması Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. Çalıştayı birinci bölümünün sonunda, “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Özel Eğitim Hizmetleri Kılavuz Kitabı”, ikinci bölümün sonunda da “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuz Kitabı” hazırlanmıştır. Kılavuzların içeriğinde özel eğitim gereksinimi olan ya da travma yaşamış öğrenciler ile onların anne ve babalarına yönelik tanılama, yönlendirme ve destek çalışmaları açıklanmıştır. Bu bilgilerin öğretmen, psikolojik danışman ve eğitim yöneticilerine kılavuz olması amaçlanmıştır.⁴³

Özetlenecek olursa, Türkiye Cumhuriyeti döneminde yabancı uyrukluların eğitimine yönelik mevzuat, en genel anlamda 1983 yılındaki 2922 sayılı Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun yürürlüğe girinceye kadar, 2922 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ve 1739 Millî Eğitim Temel Kanunu ile düzenlenmiştir. 2922 sayılı Kanun temelde yükseköğretim kurumlarındaki

⁴⁰ http://reyhanli.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/30074935_19082016.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2021.

⁴¹ <https://hbogm.meb.gov.tr/www/goc-ve-acil-durumlarda-egitim-daire-baskanligi/icerik/497>, Erişim Tarihi: 14.05.2021.

⁴² <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf>, Erişim Tarihi: 14.05.2021.

⁴³ <https://orgm.meb.gov.tr/www/gecici-koruma-statusundeki-suriyelilere-yonelik-rehberlik-ve-ozel-egitim-kilavuz-kitaplari-yayimlanarak-dagitimina-baslandi/icerik/973>, Erişim Tarihi: 14.05.2021.

öğrencilerle ilgilidir. Yabancı uyruklu ilk ve ortaöğretim öğrencilerine dair uygulamalar ise 2011’de Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye’de Suriyelilerin sayısı artmaya başlayınca 2013, 2014, 2019 ve 2020’de çıkan dört genelge ile düzenlenmektedir. Ayrıca, 2014’ten sonra okul öncesi ve ilköğretim çağındaki yabancı uyruklu öğrenciler de 26 Temmuz 2014’te çıkan MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’ne tabidir. 5. bölümde “Türkiye’ye Yönelen Kitleli Göç ve Yabancı Uyrukluların Eğitimi Mevzuatının Eleştirel Bir Söylem Analizi: Suriyelilerin Eğitimi Örneği” başlığı üzerinden çözümlenmiştir.

Tezin Türkiye’deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimi başlığı altındaki bu bölümde öncelikle yabancı uyrukluların eğitiminin tarihsel gelişimi açısından Türkiye’nin temel eğitim kanunları analiz edilmiştir. Sonrasında temel eğitim kanunlarını dayanak göstererek hazırlanan yabancı uyruklu öğrencilere yönelik eğitim mevzuatı incelenerek uygulamadaki politikalarıyla birlikte analiz edilmişlerdir. Cumhuriyet’in ilanından 1983 yılına kadar yabancı uyruklu öğrencilere yönelik eğitim mevzuatı ve politikasının olmadığı görülmüştür. 1983’ten itibaren 2019 yılında Suriyeli öğrenciler için açılan uyum sınıflarına kadar düzenlenen mevzuatın da kayıt kabullerle ilgilidir. Ancak bu dönemdeki düzenlemelerin de başta dil olmak üzere karşılaşılan problemleri çözmediği belirtilmiştir. 1983 yılından günümüze kadarki süreçte yapılan düzenlemeler de uygulamada görülen sorunları giderecek mevzuat biçiminde bir reaksiyon olarak gerçekleştirilmiştir. Buna Suriyelilerin eğitimi üzerinden güncel bir örnek olarak GEM’lerin 2012 yılında açılması ama 2014 yılındaki Yabancılar Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi ile yasal prosedüre bağlanması gösterilebilir.

5. TÜRKİYE CUMHURİYETİ GÖÇ VE EĞİTİM MEVZUATININ SURIYELİLERİN EĞİTİMİ ÜZERİNDEN ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ

Bu bölümde, Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'ye yönelik kitlesel göç ve gelenlerin eğitimi mevzuatına yönelik eleştirel bir söylem analizi, van Dijk'ın (2003, 2015, 2018a ve 2018b) söylem ve göç söylemi analizinde önerdiği kategorik ve stratejik araçlar kullanılarak yapılmıştır. Söylem analizinin uygulandığı kitlesel göç ve yabancı uyrukluların eğitime yönelik mevzuatı, Türkiye'nin ulus devlet olarak kuruluşundan günümüze kadar olan mevzuat oluşturmaktadır. Söylem analizinin, her mevzuat çıkarıldığı dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik olayları ile ilişkilendirilerek yapıldığı belirtilmelidir. Üç alt anabashlıktan oluşan bu bölümün birinci alt başlığı kitlesel göç mevzuatı; ikinci alt başlığı yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin eğitim mevzuatı ve üçüncü alt başlıkta Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'deki Suriyelilerin okul öncesi ilk ve ortaöğretim çağındaki yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim mevzuatı ve uygulamaları üzerinden eleştirel bir söylem analizi yapılmıştır.

Bu başlıkta söylem analizi için kullanılan kavramsal ve yöntemsel kategori ve stratejiler "otorite (usamlama), kanı birliği (politik strateji), ders olarak tarih (geleneksel tema), abartma (retorik), etkileşim ve bağlam (anlam, usamlama, retorik), ironi (retorik), ulusal övünç (anlam), açıklık ve dürüstlük (usamlama), olumsal kendini sunma (anlam, retorik, usamlama)" söylemsel araçlar ve stratejiler olarak belirlenmiş kullanılmıştır.

5.1. GÖÇ MEVZUATININ ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ

5.1.1. Ulus, Ulusalçılık, Ulusal Bilinç ve Millî Bütünlük

Türkiye'nin ulus devlet olarak kurulmasında ulus inşası ve ulusçuluk ideolojisi en önemli söylemdir. Ulusçuluk, 3. bölümde açıklandığı gibi, Avrupa'dan yayılmaya başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren Türk ulusal bilinci de yükselmeye ve yayılmaya başlamıştır. Bu bağlamda, van Dijk'a atıfla belirtilen söylem analizinde kullanılan strateji ve kategoriler, bu çalışmanın ilk amacı olan bir ulus devletin ulusal dayanağını oluşturan Türk ulusu ve ulusçuluk ideolojisinin Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemi'ndeki nüfus hareketlerine (kitlesel göç, mübadele ve iskân) yönelik mevzuat ve düzenlemelerin eleştirel söylem analizinin yapılmasında önemli kavramsal ve yöntemsel araçlar sağlamaktadır.

Osmanlının sonlarından itibaren, eski Osmanlı topraklarından kitlesel göçlerin temel söylemi Müslümanlık ve din kardeşliği olsa da, Osmanlıcılık, Türklük, Jön Türklük gibi ulusal bilici yükseltmeye yönelik siyasal ve düşünsel akımlar da ulusal övünç söyleminin kurulmasında önemlidir. Bu dönemde en ilk ve önemli mevzuat, Kurtuluş Savaşı sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması, 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan şehrinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika ve Yugoslavya temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Lozan Antlaşması, Ankara Hükümeti'nin, dolayısıyla da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ve dünyaca tanınması anlamına gelmektedir. Lozan Barış Antlaşması'nda taraf olmak, hem usamlama ve politik strateji ile Ankara Hükümeti'nin bir "otorite" ve "kanı birliği" olarak kabulü, hem de usamlama ve anlam ile "ulusal övünç ve olumsal kendini sunma" olarak Türk ulusunun üstün özelliklerini ulusal bilinç ve milli bütünlüğün sunumu için söylemsel olumlamasıdır.

Lozan Barış Antlaşması'na bağlı olarak gerçekleşen ve Cumhuriyet tarihinin ilk büyük kitlesel göçü olan 1923-1925 tarihleri arasında gerçekleşen Büyük Mübadele'dir. Bu nüfus değişimi Balkanlardaki Müslüman Türk kökenlilerin soydaş ve dinî temellere göre kitlesel olarak Türkiye'ye gelmeleridir.

1924, 1961 ve 1982 Anayasaları özellikle vatandaşlık söylemi için önemlidir. Bu nedenle aşağıda "Vatandaşlık" başlığında açıklanmıştır.

İskân kanunları Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerin önemli dayanağıdır. Bu kapsamda değerlendirebileceğimiz, yukarıda da açıklandığı gibi 885, 1331 ve 2510 sayılı İskân Kanunları'na istinaden özellikle Balkanlardan çoğunlukta olmak üzere SSCB, Orta Doğu ve Asya'dan Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler olmuştur. Bu Kanunlara göre gelen kitlesel göçlerin tümü hem soydaş ve kan bağı ile etno-ulusal ve hem de Lewis'in (1993) ortak din vurgusu ile etno-dinsel olarak oluşan Müslüman Türk olma şartı bir "ulusal övünç, kanı birliği, ortak tarih ve olumsal kendini sunma" söylemiyle kurulur.

Ulus, ulusculuk, ulusal bilinç ve millî bütünlük söyleminde, yukarıda betimlenen söylemsel araçların yanı sıra, özellikle İstiklâl Marşı'nın (1921), 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı (1924), 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı (1924), 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı (1926) da kutlanmaya başlayan ulusal bayramların, aynı zamanda Etibank, Sümerbank gibi önemli kurumlara tarihsel

kökenleri hatırlatan isimlerin kullanılması, “ulusal övünç, tarih olarak ders, olumsal kendini sunma” söylemi ile ilişkilendirilebilir.

5.1.2. Vatandaş ve Vatandaşlık

1924 Anayasası’nda vatandaşlığın soy üzerinden Türklük ile tanımlanması ve vatandaş ile Türk’ün eş anlamlı kullanımı açıklama ve genele(ştir)me stratejilerinin usamlama ve anlam kategorileri ile söylemsel sunumudur. 1961 ve 1982 Anayasalarında, 1924 Anayasasındaki Türk kökenlilik, kan bağı ve soy üzerinden yapılan vatandaşlık tanımından farklı olarak, vatandaşlık yani uyrukluğ üzerinden bir Türklük tanımı vardır ki bu da sosyo-kültürel anlamda bir etno-ulusal ve siyasal strateji, usamlama, anlam olarak kullanılan söylemsel kategoriler üzerinden analiz edilebilir. Anayasalarda vatandaş tanımı kural koyma ile kimleri kapsadığını belirterek kimin vatandaş olduğuna dair , “otorite, kanı birliği, kural ifadesi, ulusal övünç ve olumsal kendini sunma” ile olumlu olarak kurulur. Üstel (2005) Türkiye’de devletin istediği vatandaş tipinin oluşumunu ve “vatandaşlık terbiyesi”nin nasıl verildiğini, “Makbul Vatandaş”ın nasıl tarif edildiğini açıklar. Ancak bununla birlikte zaman zaman Türkiye ve dünyadaki siyasi olaylara bağılı olarak gelişen siyasi söylem anlam ve usamlama yoluyla “mesafe koyma, örtüklük/ima, olumsuz ötekini sunma” söylemsel olarak öne çıkar. Bu söylemin kurulduğu ifade 1928’lerde başlayan “Vatandaş Türkçe konuş!” kampanyasıdır. Bu slogan özellikle Türkiye’de dil birliğini kurmak için önemlidir. Galanti’ye (2000) göre, “tek dil, tek ülkü, tek hars”ın kurulmasının önemli bir dayanağı olduğunu söyler. Çağaptay (2003) ise, bunu Türk milliyetçiliğinin kurulmasındaki önemini belirtir.

Vatandaş ve vatandaşlık üzerinden kurulan söylem, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren soydaşlık ve Türkçe konuşmak üzerinden iskan kanunları ile kitlesel göç kabullerinin temelini oluşturmaktadır.

5.1.3. Biz ve Onlar/Öteki, Ev Sahibi ve Misafir

Büyük Mübadele ile Türkiye’ye gelenler genel olarak mübadil, muhacir ya da göçmen olarak adlandırılmış ve söylemsel anlamda “biz” söylemine dahil edilmişlerdir. Büyük Mübadele’de “biz” söyleminin “öteki”sini ve istisnasını SSCB topraklarındaki Ortodoks Hristiyan Gagavuz Türkleri oluşturmaktadır. Türkçe konuşmalarına rağmen Gagavuz Türkleri, Büyük Mübadele ile Türkiye’ye kitlesel olarak kabul edilmemişlerdir. Bu dönemde, kullanılan bu olumsal kendini sunmanın iki istisnasını belirtmek gerekmektedir. Bunlardan ilki 1982’de SSCB’nin Afganistan’a müdahalesi sonrası Türkiye’ye gelen Türkçe bilmeyen Afgan kökenli

Müslüman Tacik, Özbek ve Kırgız Türklerinden olanların kitlesel olarak ülkeye kabul edilmesidir. Diğeri de 1992’de 3835 sayılı Kanun ile SSCB’den gelen Ahıska Türkleridir. Bu iki grubun bir ulusal bütünlük ve millî birlik temelinde Türkiye’ye kabullerinde hem “olumsal kendini sunma” hem de “biz” söylemsel stratejilerinin geçerli olduğu görülmektedir. Bu kanunların uygulanmasında, Gagavuz Türklerine benzer bir istisna 1988-1991 yıllarında Saddam’ın politikalarından dolayı Kuzey Irak’tan Türkiye’ye kitlesel olarak gelen Iraklı Müslüman Kürtlerdir. Kuzey Iraklı Kürtler, Türkiye’de kalıcı olmayacağı için, “biz-öteki” ile değil, “biz-misafir” söylemi ile ülkeye kabul edilmişlerdir. Misafir söylemi, Türkiye’nin kuruluşundan itibaren en büyük kitlesel göç akımı, 2011’de Suriye’deki iç savaş nedeniyle Türkiye’ye kitlesel olarak gelen Suriyeliler için de kullanılmıştır. 2011 öncesinde ülkeye yönelen kitlesel göçlerin belli bir hukuki temeli vardır ve soydaşlık, dil ve din birliği ile sağladığı söylenebilir. Ancak 2011’de gelen Suriyelilerin hukuki statüsünü ve durumlarını tanımlayan ya da açıklayan bir mevzuat yoktur. İskân kanunları Türk soyundan ve kültüründen olmadıkları için uygulanamamakta, Avrupa kökenli mülteci ya da sığınmacı sayılamayacakları için de Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamına alınamamışlar, bu sebeple de Suriyelilere yönelik “biz-misafir” söylemi inşa edilmiştir.

Suriyeliler için misafir söylemi, 2013 YUKK çıkıncaya kadar neredeyse göç söyleminin bileşenleri olarak yasal, politik, yönetsel, medya, internet ve son olarak da kişisel söylemlerin tümünde hukuki geçerliği olan bir statü gibi kullanılmıştır. Öyle ki misafirlik söylemi Türk milletinin Osmanlı’ya da referansla diğer millet ve dini cemaatlere gösterdiği hoşgörü politika ve uygulamaları ile birleştirilerek Türk misafirperverliği ve konukseverliği ile bütünleştirilmiştir. Misafirliğin en önemli kurucu söyleminin bileşenleri ulusal övünç ve olumsal kendini sunma olarak Türk hoşgörüsü, konukseverliği ve misafirperverliği ile, empati, insancılık ve kurbanlaştırma üzerinden “savaş mağdurları”na kucak açılması üzerinden popülizm stratejisinin de söylemsel bir araç olarak kullanılmasıdır.

Ancak Suriyelilerin Türkiye’ye gelişinin ikinci yılında çıkarılan bu kanunun hazırlık dönemleri ile aynı dönemlerde “misafir” söyleminin bir geçicilik vurgusu olduğu ve bunun giderek kalıcılığa döndüğü, bu nedenle de bir çözüm ve Suriyelilere bir hukuki statü verilmesi gerektiği hem yasal, siyasal ve yönetsel söylemde hem de medya ve kişisel söylemlerde konu edilmeye başlanmıştır. 2013’te YUKK’un çıkması ile Suriyelilerin hukuki statüsü kanunun 91. maddesinde açıkça “geçici koruma

statüsü” olarak tanımlanmıştır. Bu tarihten itibaren bir taraftan ülkedeki Suriyelilerin sayısının artması, diğer taraftan ekonomik, sosyal ve akrabalık ilişkileri nedeniyle Türkiye’nin farklı kentlerinde geçici koruma merkezleri/kampları dışında yaşamayı tercih etmeleri Suriyelilere yönelik misafir söyleminde değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm göç söyleminin yasal ve yönetsel söylemsel ifadesinde değil, özellikle medya, internet ve kişisel söyleminde görülmeye başlar. Aynı zamanda otorite, kural ifadesi ve kanı birliği, politik strateji yoluyla yerini kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması, yadsıma ifadeleri, mesafe koyma, örtüklük/ima, yasadışılık, olumsuz ötekini-sunma ve hatta yük kategorileri ile durum tanımlaması ve belirsizlik kategorilerinin kullanılmasını da beraberinde getirir. Örneğin, son olarak Türkiye’de, nüfusun demografik yapısını korumaya yönelik olarak gündeme gelen “Mekânsal Yoğunlaşma ile Mücadele” planı ile geçici statüdeki sığınmacıların bir kent ya da mahalle nüfusunun yüzde 25’ini aşması durumunda 2 yöntemin izleneceği belirtilmektedir. Bu plana göre, ya bu yerleşim yerleri yabancılar için kayda kapatılacak ya da yoğunluğun bulunduğu bölgelerdeki sığınmacılar gönüllülük esasıyla farklı il ve ilçelere yerleştirilecektir, denilmektedir. Türkiye’de 3,7 milyon geçici koruma altında olan Suriyeli bulunduğu ve bu sayı diğer ülkelerden gelen farklı statüdeki sığınmacılarla birlikte 5,4 milyonu bulduğu belirtilmektedir. Böylece, “Mekânsal Yoğunlaşma ile Mücadele” planı ile yabancıların yoğun olduğu 16 ilde bazı mahalle veya ilçelerde gettolaşma önlenmeye çalışılacaktır.⁴⁴

Özetle söylenecek olursa, özellikle Suriyeliler için göç söyleminde misafirlikten yüke dönüşüm hem yasal, politik, yönetsel söylem kategorilerinde hem de medya, internet ve kişisel söylem düzeylerinde görülmektedir.

5.1.4. Millî ve Ulusal Güvenlik ve Risk

Cumhuriyet döneminde gerçekleşen kitlesel göçlerin ilk kurucu söylemi ulus, ulusçuluk, ulusal bilinç ve millî bütünlük üzerinden gerçekleşmiştir. Bu dönemde yaşanan kitlesel göçlere yönelik en olumsuz söylem ise millî ve ulusal güvenlik ve risk ile ifade edilebilir. Bu olumsuz söylemin ilk örneği 885 sayılı İskân Kanunu’dur. Bu kanunun 2. maddesinde “*Türk harsına dahil olmıyanlarla sirayet devrindeki firengililer, cüzzama müptela eşhas ve aileleri, ceraimi siyasiye ve askeriye müstesna olmak üzere cinayete mahkum olanlar, anarşistler, casuslar, çingeneler ve memleket haricine çıkarılmış olanlar kabul edilmezler*” denmektedir. Yasal ve yönetsel bir

⁴⁴ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/siginmacilarin-yerli-nufusa-orani-yuzde-25i-gecmeyecek-657342.html>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

söylemin kullanıldığı bu kanun maddesinde, siyasi iktidarın usamlama ve politik strateji ile oluşturduğu otorite, kanı birliği, kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması, olumsuz ötekini-sunma, yük gibi kategoriler yer almaktadır. Otoritenin, yasa ile koyduğu kural(lar)ın ifadesi, kanı birliği oluşturarak yasal, siyasi, askeri ve toplumsal olarak cinayete mahkum olanları, anarşistleri, casusları ve bir ülkenin vatandaşlığından çıkarılanları yasallık-yasadışılık ile, Türk harsına-kültürüne dahil olmayanlar çingeneleri biz-onlar ile, bulaşıcı hastalıkları olanları hasta-sağlıklı ile kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırmasıyla ülkeye alınması istenmeyen “onlar” olarak tanımlar. Bu nedenle de hem yasal, siyasi, toplumsal, kültürel ve sağlık açısından risk ve olumsuz ötekini-sunma kategorilerini kullanarak sunar, hem de kanı birliği ile tüm “onlar”ı her anlamda ama en önemlisi ekonomik anlamda yük olarak ifade eder. 2510 sayılı İskân Kanunu’nda ülkeye alınmayacakların listelendiği 4. maddenin içeriği bulaşıcı hastalıklar ile ilgili istisna hariç aynıdır. Bu maddede bulaşıcı hastalığı olanların doğrudan doğruya hükûmet hastanelerine gönderilip tedavi ettirilecekleri ifade edilmiştir. Bulaşıcı hastalığı olanların ülkeye kabul edilseler de risk olarak görüldükleri için anlam ve usamlama yoluyla olumsuz ötekini-sunma şeklinde bir kural ifadesine bağlı oldukları görülür. Bu iki iskân kanununda da görüleceği üzere, bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ortak soy ve kültüre sahip homojen bir toplum oluşturduktan sonra, yasal, siyasi, toplumsal, kültürel ve sağlık açısından “biz-onlar” kutuplarını kullanarak millî ve ulusal güvenlik ve risk söylemi oluşturmuş ve bunu bir göç stratejisi belirlemiştir. Bu strateji doğrultusunda risk olarak görülenler ülkeye kabul edilmemiştir.

1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu 2006 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Ancak yürürlükte kaldığı süre içerisinde ulusal ve uluslararası düzeyde yeni mevzuatlar da uygulanmaya başlanmıştır. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası düzeyde imzalanan 1951 Cenevre Sözleşmesi bunların başında gelir. Türkiye ile birlikte sözleşmeye taraf olan ülkeler otorite ve kanı birliği oluşturarak, “Avrupa ülkeleri dışından gelenleri” kapsam dışı bırakarak bir kural ifadesi eklemiştir. Burada Avrupa ülkelerinden olma-olmama ifadesiyle kutuplaşma ve biz-onlar sınıflandırması yapılmıştır. Bahsi geçen coğrafi sınır yine bir uluslararası sözleşme olan 1967 protokolü ile kaldırılmıştır. Ancak Türkiye bu maddeyi reddederek aynı usamlama ve politik stratejiyle kutuplaşma ve sınıflandırma yaparak göç politikasını devam ettirmiştir. Burada oluşan tutumun sınır komşusu konumundaki Orta Doğu ülkelerinin siyasi durumlarından kaynaklandığı görülmektedir. 1979 yılındaki İran

Devrimi ve 1988-1991 yılları arasında Irak'ta yaşanan toplumsal olaylar sonrasında Türkiye'ye yönelen göçler buna örnektir. Bu belirsizlik bir risk olarak değerlendirilmiş, bunun sonucunda da 1994 yılında İltica Yönetmeliği hazırlanmıştır. Bu yönetmeliğin 9. maddesi iltica edenlerin kimlik tespiti ve silahtan arındırılmaları gibi tedbirler sonrasında polis ve jandarma nezaretinde sevk edileceği gibi talimatları içermektedir. Burada iltica edenlerin risk grubunda sayılmaları sebebiyle otorite, kural ifadesi ve yasadışılık söylemsel kategorileri üzerinden alınan güvenlik önlemleri, her türlü riski önleyip, milli ve ulusal güvenliği korumak amaçlıdır.

Yukarıda açıklanan 2510 sayılı İskân Kanunu, 1961 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve 1994 İltica Yönetmeliği halen uygulanmakta iken 2006 yılında hazırlanan 5543 sayılı İskân Kanunu ile 2510 sayılı İskân Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 5543 sayılı İskân Kanununun içeriği, hem Ulus, Ulusalcılık, Ulusal Bilinç ve Millî Bütünlük başlığı altında yer alan çözümleme ile hem de bu alt başlıkta yapılan çözümleme ile paralellik taşıyan bir içeriğe sahiptir.

Suriyelilerin kitlesel göçünün başladığı 2011 yılı sonrasında Türkiye'nin göç politikalarında bir değişim başlamıştır. Bu değişim 2013 yılında yayınlanan YUKK'a göre kapsama alınmayacak yabancıları ifade ettiği madde şu şekildedir:

YUKK Madde 7 – (1) Aşağıdaki yabancılar, Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyerek geri çevrilir:

a) Pasaportu, pasaport yerine geçen belgesi, vizesi veya ikamet ya da çalışma izni olmayanlar ile bu belgeleri veya izinleri hileli yollarla edindiği veya sahte olduğu anlaşılanlar

b) Vize, vize muaftiyeti veya ikamet izin süresinin bitiminden itibaren en az altmış gün süreli pasaport veya pasaport yerine geçen belgesi olmayanlar

c) 15 inci maddenin ikinci fıkrası saklı kalmak kaydıyla, vize muaftiyeti kapsamında olsalar dahi, 15 inci maddenin birinci fıkrasında sayılan yabancılar

(2) Bu maddeyle ilgili olarak yapılan işlemler, geri çevrilen yabancılar tebliğ edilir. Tebligatta, yabancıların karara karşı itiraz haklarını etkin şekilde nasıl kullanabilecekleri ve bu süreçteki diğer yasal hak ve yükümlülükleri de yer alır.

YUKK kapsamında 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği'nde şu şekilde görülmektedir:

Geçici Koruma Yönetmeliği Madde 8- (1) Aşağıdaki hallerde, yabancı geçici korumadan yararlandırılmaz, yararlandırılmışsa geçici koruması iptal edilir.

a) Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28/7/1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar.

b) Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar.

c) Bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik edenler.

ç) Ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar.

d) Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler.

e) Ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler.

f) Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler.

g) Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler.

Bu 2 düzenlemenin kapsama alınmayacak yabancıları ifade ettiği maddeleri başka bir ifadeyle, terör suçlarına karışan ya da adli vakalara dahil olanların Geçici Koruma kapsamına girmeyecekleri ifade edilmektedir. Uslamlama ve politik strateji kapsamında düzenlenen bu madde, otorite, kanı birliği, yasadışılık ve kural ifadesi temalarını içermektedir.

Özetle, kitlesel göç kapsamına millî-ulusal güvenlik nedeniyle alınmayacakların belirlenmesi yasallık-yasadışılık, biz-onlar/öteki ve olumsuz ötekini sunma söylemsel kategorileri üzerinden belirlenir ve böylece “onlar-öteki” ülkeye alınmayarak yasal, siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve toplum sağlığı risk(ler)e karşı korunur.

5.2. YABANCI UYRUKLULARIN EĞİTİMİ MEVZUATININ ELEŞTİREL BİR SÖYLEM ANALİZİ

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, yukarıda eğitim mevzuatının değerlendirildiği 4. bölümde açıklandığı gibi, eğitim Türkiye’deki vatandaş ve yabancı uyruklu ayrımı gözetilmeksizin tüm nüfusun erişmesi gereken bir hizmettir. 1924 tarihli 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu eğitimin birleştirilmesi ve laikleşmesini, 1961 tarihli 222 sayılı İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu kız ve erkek çocukların mecburi eğitimini, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (1973) ise dil, ırk, cinsiyet, engellik, din, zümre ya da toplumsal sınıf ayrımı gözetilmeksizin herkesin eğitim hakkının olduğunu belirtir. Eğitimi bir hak olarak tanımlama, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 22. maddesinde belirtilen “*Taraf devletler, mültecilere temel eğitim konusunda vatandaşlıklarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.*” kuralı ile de uyumludur. Temel insan haklarından biri olan ve evrensel olarak kabul edilen temel eğitim hakkına erişim parasız bir devlet hizmetidir. Eğitimin tüm topluma yayılması

ilkesi, Türkiye'nin bir ulus devlet olarak kurulması ve uluslararası düzeyde kabulü temelinde ulus ve ulusçuluk ideolojisi ile paralellik gösterir.

5.2.1. Uluslararası Tanınırlık ve Kabul Görme

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten günümüze kadar uyguladığı göç mevzuatı ve politikaları incendiğinde, uluslararası düzeyde kabul görme odaklı hazırlanan maddeler ve ifadeler, 5.1.4. alt başlığında açıklandığı gibi, ülkeye kitlesel ve bireysel göçler ve kabuller için önemli bir otoritenin önemli bir kural koyma ve ifade etme kategorisidir. Yabancı uyruklu öğrencilere yönelik düzenlenen politikalar da bu anlayışa paralel biçimde hazırlanmıştır. Otorite, kural koyma, politik strateji, usamlama, anlam ve sözlük anlamı ve temalarıyla oluşturulan bu söylemler, her kademe yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim-öğretimini düzenleyen ilk kanun olarak 1983 yılında, 2922 sayılı “Yürkiye’de öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun”un 1. maddesinde “Amaç” ve 2. maddesinde “Kapsam”ın ifadesinde kurulmaktadır. Türkiye uluslararası öğrenci hareketi ile ilgili ilk adımı 1983 yılında atmıştır. Bu kapsamda hazırlanan 2922 sayılı Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun, Türkiye’de yabancı öğrencilerin eğitim ve öğretimiyle ilgili yürürlüğe giren ilk kanun olma özelliğini taşımaktadır. Bu Kanunla Türkiye uluslararası öğrenci hareketliliğinin yer alma çabaları usamlama, politik strateji, anlam ve retorik kategorileriyle açıklanır. Burada yasal, politik ve yönetsel söylemler üreten otorite, uluslararası alanda da meşru bir konuma sahip olmak otorite, politik strateji, kanı birliği ve olumsal kendini sunma şeklinde çözümlenir.

5.2.2. Eğitimde Milli ve Ulusal Övünç

Yukarıdaki analizlerde de görüldüğü üzere, bir ulus-devlet olarak kurulan ve bu yapıyı devam ettiren Türkiye, politikalarını da bu anlayışla şekillendirmiştir. Ulus bilincinin oluşturulduğu ve pekiştirildiği en etkili ortam eğitim kurumlarıdır. Bu sebeple Cumhuriyet kurulduktan sonraki süreçte eğitim kurumlarının örgütlenmesi ve eğitim müfredatının içeriğiyle erken Cumhuriyet Dönemi’nde özellikle ilgilenilmiş ve işleyiş takip edilmiştir.

Usamlama ve politik strateji ile düzenlenen Tevhidi Tedrisat Kanunu, otorite ile kural ifadesi içeren yeni eğitim düzenlemelerinin ilki olmuştur. Bu kanun ile eğitim kurumları dini yönetimlerden ayrılarak Maarif Vekaleti’ne bağlanmış ve laik eğitim anlayışı ile ilgili kanı birliği oluşturulmuştur. Bu dönemdeki ders kitaplarının içeriği yasal ve eğitsel söylem araçları kullanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca ders kitaplarının konuları ağırlıklı olarak tarih bilgisi, vatandaşlık bilinci ve Cumhuriyet’in

inkılapları ile ilgili olmuştur. Söylem aygıtlarından anlam, uslamlama, politik strateji ve retorik kullanılarak tanımlanan Türk milletinin üstün özellikleri ve kahramanlıkları, özellikle Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele döneminde, ulusal övünç kategorisi olarak sık sık kullanılmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndaki kahramanlıklar, İstiklâl Marşı, 10. Yıl Marşı, ulusal bayramlar ulusal övünç için önemli ve coşkulu örneklerdir. Bu tür ulusal kahramanlık ve övünç kaynakları, ulus ve ulusçuluk ideolojisi ve ulusal bilinç, birlik ve bütünlük sağlamada kullanılmıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nden sonra, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen Büyük Mücadele ve sonra 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu'na göre ülkeye kabul edilenlere geçmişten günümüze muzaffer Türk milletinin kahramanlık öyküleri ve üstün özellikleri, tarihsel kökenleri ve tarihteki Türk devletleri, düşmanların saldırıları, büyük savaşlar ve galibiyetler, iyi bir vatandaşın vatanını ve milletini sevmesi ve koruması gibi konular üzerinden anlatılmıştır (Erder, 2018; Milas, 2000; Yuval-Davis, 2003). Bu anlatılar ile Güvenç'in (1979, 2019) kültürleme olarak tanımladığı bu dönemlerde, söylemsel açıdan kanı birliği, açıklama, örnek/örneklerle açıklama, olumsal kendini sunma ve ulusal övünç kategorileri kullanılmıştır.

2011'de Suriyelilerin gelişi ile ulusal övünç üzerine söylemsel strateji ve kategoriler için farklı unsurlar kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, 2014 yılındaki 2014/21 sayılı Genelge'nin "Giriş"inde *"son döneme kadar göç hareketleri açısından Türkiye daha çok "geçiş ülkesi" konumunda iken yabancılar tarafından ülkemizin artan ekonomik gücü ve istikrarıyla giderek bir "hedef ülke" olarak görüldüğü ve bu bağlamda ülkemize yönelik göçün artarak devam ettiği de bir gerçektir"* şeklinde belirtilen Türkiye'nin göçmenler için bir çekim unsuru ve hedef ülke olarak ifade edilmesi açıkça söylemsel olarak olumsal kendini sunma ve ulusal övünç kategorileri olarak dikkat çekmektedir. Suriyelilerin eğitime erişiminde karşılaşılan aksaklıklar üzerine, 2016'da başlanılan uygulama ile Suriyelilerin eğitimi ile ilgili yeni bir yol haritası belirlenmiş ve eğitime erişim, eğitimin içeriği, rehberlik hizmetleri gibi alanlarda yeni kararlar alınarak kurumsallaşma anlamında yeni başkanlık kurulmuştur. Bu yeniliklerin sebebi olarak standart uygulamalardan daha üstün bir hizmet anlayışı sergilenmiş olmasından kaynaklı uluslararası standart uygulamaların ve ilkelerin yeniden değerlendirilmesi ihtiyacı olarak ifade edilmiştir. Suriyelilerin evrensel insan hakkı olan eğitime erişimi ve eriştikleri hizmetin niteliğinin dünya standartlarının üzerinde bir seviyeye ulaştırılmış olması ile övünç duyulduğu ifade edilmektedir.

5.2.3. Eğitimde Millî Güvenlik

Cumhuriyet Dönemi'ndeki özellikle ilk ve orta öğretimde vatandaşlık temelli dersler, Millî Güvenlik ve Askerlik konulu uygulamalı dersler olarak okutulduğu yukarıda ulusal bilinç yönünden açıklanmıştı. Burada da yabancı uyruklu öğrencilere yönelik ayrı bir ders olarak koyulmasa da Türk vatandaşı ile aynı müfredata tabi olarak bu dersleri almışlar, Ulusal Bayramlarda ve okulun çılış ve kapanış Bayrak Törenlerine katılarak İstiklâl Marşı'na eşlik etmişler.

15 Nisan 1985'te Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe giren ve tüm kademedede Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik'te yer almaktaydı. Yönetmeliğin 6. madde (4) bendinde ve 7. madde (5) bendinde ülkeye eğitim amaçlı gelmek isteyenler için “öğrenim meşruhatlı vize (sadece öğrenim amaçlı ve öğrenim süresi boyunca geçerli olacak vize)” şartı ve öğrencilerin ikamet sürelerini yasal süresi içinde emniyet makamlarınca yenilemeleri gerekirdi. Böylece, yönetmeliğe göre otorite, kural ifadesi içeren bu maddelerle bir taraftan vize uygulaması ile ülkeye kimin girip giremeyeceği, diğer taraftan girdikten sonra ikametinin belli ve kayıt altında olması, öğrenci olma halinin de bir millî güvenlik unsuru olarak söylemsel kategorilere tabi tutulduğunu gösterir.

1985 yılındaki yönetmelikten sonra yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili hazırlanan ilk resmî belge 27 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi'dir. Bu genelge, 1985 yılındaki yönetmeliğin uygulanmasında tereddüte düşülmesi ve yanlış uygulamalar yapılması sebebiyle çıkarılmıştır. Bu Genelge, Yönetmelikten farklı olarak yüksek öğrenim kademesini kapsamaz ve söylemsel olarak uslamlama, politik strateji, anlam ve retorik stratejilerini içeren bu ifadeler, otorite, kural(lar)ı ifade ederek kurala riayet etmeyenlerin “okula devam etmelerine izin verilmeyeceği” yasallık-yasadışılık kategorisini kurmaktaydı. 2003 yılındaki Genelge 2010 yılında kayıt kabullerde yaşanan aksaklıklar sebebiyle 2010/48 sayılı yeni bir Genelge ile güncellenmiştir. İncelendiğinde, söylemsel strateji ve kategorilerin önceki belgelerdeki otorite, kural ifadesi ile ilişkili yasallık-yasadışılık kategorisiyle söylemsel olarak paraleldir. 1985 yılından başlayarak 2010 yılına kadar taranan eğitim mevzuatı ve söylemleri yasal, politik ve yönetsel söylem türleridir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten günümüze kadar uyguladığı göç mevzuatı ve politikaları incelendiğinde güvenlik odaklı hazırlanan maddeler ve ifadeler dikkat çekmektedir. Yabancı uyruklu öğrencilere yönelik düzenlenen politikalar da bu anlayışa paralel biçimde hazırlanmıştır. Uslamlama, geleneksel tema, politik strateji,

anlam ve sözlük temalarıyla oluşturulan bu söylemler, ilk olarak 1985 yılında yürürlüğe giren Türkiye'de öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik'te yer almıştır. Ülkeye eğitim amaçlı gelmek isteyenler için “öğrenim meşruhatlı vize (sadece öğrenim amaçlı ve öğrenim süresi boyunca geçerli olacak vize)” şartı bulunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin ikamet sürelerini yasal süresi içinde emniyet makamlarınca yeniletmeleri istenir. Otorite ve kural ifadesi içeren bu maddelerde ayrıca örtüklük/ima'da kullanılarak yasadışı göçü önlemek ve öğrenimini tamamlayan ya da ilişkisi kesilen öğrencilerin ülkede kalıp düzensiz göçmen durumuna gelmemeleri hedeflenir.

2003/03 sayılı ve 2010/48 sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgelerinin 2. maddelerinde emniyet makamlarından alınacak ikamet izni şartı ile ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin kayıt-kabul şartlarına yeni ve ek evraklar eklenmiştir. Böylece, daha katı güvenlik önlemleri, her kademe öğrenciye yönelik güvenlik önlemleri yasallık-yasadışılık ile söylemsel olarak ifade edilmektedir.

5.2.4. Kültürleme ile Bilinç ve Aidiyet

Kitlesel göçler yeni gelenlerin ve yerleşik olanların arasındaki kültürel süreçleri başlatır ve insanın deneyimleriyle öğrendiği, öğrettiği ve aktardığı, ürettiği ve yeniden ürettiği, geliştirdiği, yenilediği ve değiştirdiği maddi manevi anlamda her şey de kültür olarak tanımlanır (Güvenç, 2019: 101). İki ya da daha fazla grubun birbirini tanıması, uyum sağlaması, benimsemesi ya da reddetmesi gibi aşamalarla devam eden kültürlerin etkileşimine “kültürleme” (Güvenç, 1979: 85) denildiği yukarıda açıklanmıştı.

Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlere bakıldığında özellikle Müslüman kökenli soydaş ve Türkçe konuşan Türk kökenlilerin Lozan Barış Antlaşması ya da 1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanununa bağlı olarak kabullerin hem erken Cumhuriyet hem de Cumhuriyetin bir ulus devlet olarak kuruluşu sürecinde, özellikle Balkanlarda kitlesel göçler olmuştur. Balkanlardan ya da başka coğrafyalardan gelen mübadil ya da muhacirler, Müslüman Türk soyundan olsa da farklı kültürlerle sahiptir. Bu nedenle, gelenlere yönelik ulus ve ulusçuluk ideolojisi ya da ulusal bilinç, birlik ve bütünlük gerçekleştiği ifade edilmektedir (Erder, 2018; Lewis, 1993; Milas, 2000; Yeğen, 2015; Yuval-Davis, 2003). Böylece, Gönenç'in (1979, 2019) kültürleme olarak tanımladığı kültürel süreç aracılığıyla ulusal bilinç ve aidiyet hem politik strateji hemde usamlama ve anlam ile kurulmaktadır. Özellikle, yularıda 3.1.1. Ulus, Ulusçuluk ve Ulus Devlet alt başlığında, Türk ulus inşasında, etnisite ve ulusun kaynaklarını soy ve kan bağı ile

ilişkilendiren ilkçil yaklaşım ya da ortak toplumsal tarih, ortak mit, ortak dil ve din ile ilişkilendiren etno-sembolik yaklaşımların birlikte kullanıldığı açıklanmıştı. Bu bağlamda, söylem aygıtlarından anlam, usamlama, politik strateji ve retorik kullanılarak Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele ile birlikte Cumhuriyet döneminde, Türk milletinin üstün özellikleri ve kahramanlıkları, tarihsel kökenleri ve tarihteki Türk Devletleri, kazandığı büyük savaşlar ve galibiyetler, İstiklâl Marşı, 10. Yıl Marşı, ulusal bayramlar kültürlenme süreçleriyle birlikte coşkulu söylemsel örneklerdir.

Bu süreçten farklı olan ise, Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler dışında, Türk soyundan olanlara yönelik Türk kültürünü ve Türkçeyi öğretme ve yaygınlaştırma ve nitelikli insan gücü yetiştirme amacı ile kültürlenme sürecine geçilmesidir. Bunun örneği, 1992 yılında uygulanmaya başlayan BÖP'tür. BÖP'ün giriş kısmında:

“Türk ve akraba topluluklarının yetişmiş insan gücünü karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek, Türk dünyası ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak, Türkçeyi ve Türk kültürünü tanıtmak, Türk dünyasında yer alan ülkeleri bu ülkelerin kendi aralarındaki ilişkileri geliştirerek büyük bir şemsiye oluşturmak” (Kılıçlar, Sarı ve Seçilmiş, 2012: 158) denmektedir.

Kuruluşundan günümüze kültürlenme ile ulusal bilinç ve aidiyet süreçlerinin kanı birliği, ders olarak tarih, örnek/örneklerle açıklama, olumsal kendini sunma ve ulusal övünç söylemsel kategorileriyle, politik strateji, anlam, usamlama, retorik olarak söylemsel stratejiler aracılığıyla gerçekleşmiştir.

5.3. SURIYELİLERİN EĞİTİMİ: POLİTİKA, MEVZUAT VE UYGULAMALARIN SÖYLEMSEL ANALİZİ

Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerle gelen yabancı uyrukluların eğitimi üzerine mevzuatın 2011'deki Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'ye kitlesel olarak giriş yapan Suriyelilerin eğitimi ile başladığı yukarıda “4. Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimi” bölümünde açıklanmıştı. Bu alt başlıkta, 2011'deki Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'ye kitlesel olarak giriş yapan Suriyelilerin eğitime yönelik söylemsel strateji ve kategoriler bu alt başlıkta analiz edilmiştir. Suriyelilerin eğitimi konusu da söylemsel olarak, yukarıda” 5.1.3. Biz ve Onlar/Öteki, Ev Sahibi ve Misafir” alt başlığında açıklandığı gibi, misafirlik üzerinden kurulmuş ve sunulmuştur. Bu konuda bir okul açılışında meb düzeyinde yapılan yapılan ve Türkiye'nin zor bir süreçten geçtiğini, her şeyin düzeleceğini ve umutlarını kaybetmediklerini dile getiren konuşma şu şekildedir: *“Türkiye bu coğrafyada daima ‘muhacir’lere ‘ensar’ oldu. Coğrafyamız özel bir coğrafya, dünyada başka bir Anadolu yok. Türkiye, ana kucacı gibi. Sıkışan gelir, güvenle bekler. Ya geri döner ya da burada yaşar. Bu yüzyıllardır*

böyle oldu.” Bu konuşmada da görüldüğü gibi kullanılan ifadeler, Suriyelilerin eğitimi söyleminde, politik strateji, uslamlama, anlam ve retorik söylemsel stratejilere ve insancılık, savaş mağdurları ile “ensar” yoluyla dramatikleştirme ve kurbanlaştırma ile birlikte etkileşim ve bağlam gibi söylemsel kategorilerin kullanıldığını göstermektedir.⁴⁵ Buna ek olarak bugün Türkiye’de 18 yaş altında okul çağında bulunan toplam çocuk sayısı 1.772.705 ve Hatay’daki okul çağındaki çocuk sayısı 71.998’dir. Suriyeli çocukların okula erişim sağlayanların sayısı 730.806’dır.⁴⁶

5.3.1. Suriyelilerin Eğitimi: Toplumsal İşbirliği

2011’de Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle, Türkiye’ye kitlesel göç ile gelen Suriyelilere yönelik, 2012/24 sayılı “Suriyeli Sığınmacılara Yardım Kampanyası Genelgesi”nde Türkiye’deki tüm kamu ve sivil toplum kuruluşları yardım ve işbirliğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Suriye’deki olaylar sebebiyle yurtlarını terk ederek komşu ülkelere sığınmaya çalışan yüzbinlerce insan, can güvenliği, açlık, susuzluk, barınma ve salgın hastalık sorunları ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bir insanlık borcu olarak, muhtaç ve mağdur durumda bulunan dost ve kardeş Suriye halkına insani yardım için vakit kaybetmeden ve süratle harekete geçme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, yardımlaşma ve dayanışma duygusuyla, halkımızın da beklentileri doğrultusunda; muhtaç ve mağdur durumda bulunan Suriyeli sığınmacılara yardım için her türlü desteği sağlayacaktır. Bu amaçla, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) koordinasyonunda; insani yardım kuruluşları, vakıflar, dernekler, meslek kuruluşları, medya kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla bir yardım kampanyası başlatılmıştır. Başlatılan bu yardım kampanyasında;

- 1. Valiliklerimiz, belediyelerimiz ve tüm kamu kurum ve kuruluşlarımızca toplanan yardımlar ekte belirtilen hesap numaralarına aktarılacaktır.*
- 2. Gerçek ve tüzel kişiler bu hesaplara doğrudan bağış yapabileceklerdir.*
- 3. Sivil toplum kuruluşlarımızdan istekli olanlar, topladıkları yardımı bölgeye ulaştırmak üzere bu hesaplara aktarabileceklerdir.*
- 4. Tüm yardım toplama faaliyetleri, 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu hükümleri çerçevesinde yapılacaktır.”⁴⁷*

Bu genelgenin sonunda, tüm Türkiye halkı, ulusal ve yerel basın, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte her düzeydeki kamu görevlileri, meslek odaları ve birlikleri insanlık görevi gereği gönüllü olarak yardım kampanyasında işbirliğine çağrılmaktadır. Bu noktada Suriyeli bir görüşmecinin içinde bulundukları durumla ilgili açıklamaları ulusal ve uluslararası düzeyde toplumsal ve insancıl işbirliğinin zorunluluğunu göstermektedir:

⁴⁵ <https://www.meb.gov.tr/erdem-turkiye-ana-kucagi-gibi/haber/12605/tr>, Erişim Tarihi: 05.03.2021.

⁴⁶ http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/26165737_goc2022sunu.pdf, Erişim Tarihi: 03.11.2021.

⁴⁷ <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/bhm/suriye27ara2012.pdf>, Erişim Tarihi: 05.03.2021.

“Biz ülkemizdeki savaş sebebiyle Türkiye’ye sığındık. Burada güvendesiz, 14 çocuğum var ve hepsi okula, üniversiteye gidiyorlar. Hizmetlere erişebiliyoruz ama çok ağır geçim sıkıntısı yaşıyoruz. Ülkemizde çok rahat edeceğimiz para burada bize yetmiyor, her şey çok pahalı. 2 çocuğum üniversite öğrencisi ama onlara para gönderemediğim için eğitimlerini bırakmak zorundalar. 18 yaşın üzerinde oldukları için Kızılay yardımları da kesildi. Bu konuda mağduru ve yardım bekliyoruz.”⁴⁸

Türkiye’de Suriyeli 18 yaş altında okul çağındaki çocukların tümünün farklı nedenlerle okula erişim sağlayamadığı ve bu nedenle çocukların eğitiminin öncelikli konulardan biri olduğu farklı kaynaklarda ve zamanlarda yapılan açıklamalara konu olmuştur. 2011’de Geçici Koruma Merkezleri/Kamplarda kalan çocuklar için Arapça eğitim merkezleri olan GEM’lerin açılması ilk uygulamalardan biridir. Ancak, Suriyelilerin kısa süre sonra Geçici Koruma Merkezleri/Kampları dışında yaşamaya başlaması nedeniyle çocukların okullaşma sorunu gündeme gelmiştir. Bu nedenle, 2016 yılında Suriyelilerin eğitimi için son 5 yılda 10 milyar lira harcandığı, 133 bin Suriyelinin meslek edinmesi için uğraşıldığı belirtilmektedir. Savaşın ilk gününden itibaren ayırım gözetmeksizin tüm Suriyelilere kucak açan Türkiye’nin, Suriyelilerin her türlü hakkını koruyacak çalışmalar yaptığı belirtilmektedir. Temel insan haklarından olan eğitime erişimin Suriyelilerin hakkı olduğu ve Suriyelilerin eğitimi için sivil toplum örgütleri, belediyeler ve toplumun tüm unsurlarına iş düştüğü belirtilmektedir.⁴⁹ Suriyeli çocukların okullara devam edebilmesi için önemli kaynak gerektiği ve bunlar için farklı fonlardan destek geldiği belirtilirken bu fonların gereken bütçenin sadece yüzde 15-20’sini oluşturduğu ifade edilmektedir. Suriyeli çocuklar için özellikle 2014 yılından itibaren çok hızlı bir karar alma mekanizması yürütüldüğü ve 2014 ile 2016 eğitim öğretim süreci arasında yatırım masrafları hariç olmak üzere Suriyeli öğrenciler için yaklaşık 1,5 milyar dolar civarında harcama yapıldığını belirtilmektedir.⁵⁰ Oluşturulan bütçe ile Türkiye’deki Suriyeli çocukların % 65’inin okullaştırıldığı ve yeni örnek okullarla Suriyeli çocukların dil ve meslek eğitimi almalarının sağlanacağı bildirilmektedir. Savaş mağduru olarak “yerinden yurdundan edilen yaklaşık 7 milyon Suriyelinin yarısı Türkiye’de misafir ediliyor. Bu da

⁴⁸ Kaynak Kişi: A19, Suriyeli, 1972 İdlib doğumlu, İlkokul mezunu, Reyhanlı’da ikamet etmekte, Görüşme Tarihi: 13.03.2021.

⁴⁹ <https://www.meb.gov.tr/erdem-turkiye-ana-kucagi-gibi/haber/12605/tr>, Erişim Tarihi: 03.09.2021.

⁵⁰ <http://www.meb.gov.tr/mustesar-tekin-turkiyede-509-bin-suriyeli-ogrenci-egitim-aliyor/haber/12258/tr>, Erişim Tarihi: 03.09.2021.

Türkiye'nin misafirperverliğinin en güzel örneğidir.”^{51, 52} şeklinde yapılan açıklama ile hem Suriyelilerin ülkedeki sayısı hem de 18 yaş altı çocukların okullaşma oranı ve mesleki eğitime erişimleri söylemsel kategori olarak ulusal övünç ile politik strateji, usamlama ve anlam stratejileri kullanarak ifade edilmektedir.

Ayrıca, Suriyeli çocukların eğitime yönelik işbirliği çağrısı uluslararası kurumları da kapsamaktadır. Bu bağlamda, bu çağrıya Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Başkanı Christian Berger de, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan savaşlar nedeniyle bazı nesillerin kaybolduğunu belirterek şu şekilde yanıt vermiştir:

“Suriye’de kayıp bir neslin olmasını istemiyoruz. Birçok ülkede bu kayıplar oldu. Bizler Suriyeli çocukların geleceklerini kaybetmelerini göze alamayız. Burada okula gidecek çocuklar, geleceklerini kurtaracakları gibi Suriye’nin de geleceğini kurtaracaktır. Burada 3 bin Suriyeli çocuk okullu olacak. Özellikle buradan üniversiteye kadar uzanan bir hikayenin olmasını istiyoruz. Türkiye gibi bir ülkenin Suriyelilere kollarını açması gerçekten takdir edilecek bir durum. Şimdi bu okulların açılışını yapıyoruz ama inşallah savaş bittiğinde hep birlikte kapanışlarını da yapacağız.”⁵³

Özetlersek Suriyelilerin Türkiye’de bulunmaları ve 18 yaş altı çocukların eğitime erişimleri hem bir hak hem de bir toplumsal sorumluluk olarak görülmekte ve bu nedenle tüm halk, kamu ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte uluslararası kuruluşlar politik strateji, usamlama, anlam ve retorik stratejileri kullanılarak işbirliğine çağrılmaktadır. Otorite, kanı birliği, insancılık, dramatikleştirme ve kurbanlaştırma söylemsel kategoriler olarak kullanılmaktadır.

5.3.2. Suriyelilerin Eğitimi ile Övünme

2014’te Suriyeli mültecilerin, 2011’den sonra 11 ilde kurulan Geçici Koruma Merkezleri/Kamplarında okullarda eğitimlerini sürdürdükleri şu şekilde ifade edilmiştir:

“Söz konusu çocuklardan 71 bin 500’ünün ise değişik kentlerde belediye, valilik, sivil toplum kuruluşları tarafından organize edilen okullarda eğitimlerini sürdürüyorlar. Demek ki 150 bin civarında Suriye’li öğrenci şu anda Türkiye’de eğitim görüyor. Bizim hesaplarımıza göre bunun dışında 200 bine yakın eğitime alınamamış çocuk olduğunu tahmin ediyoruz. Ancak yapacak epey bir işimiz var. Bu eğitim gören çocuklara, kamplarda eğitim gören çocuklara, Suriye’den gelen öğretmenler, Suriye müfredatına göre eğitim veriyorlar. Bunlar 12’inci sınıfta bitirip, olgunluk sınavını başardıktan sonra lise mezunu sayılıyor ve kontenjan dahilinde üniversitelerimize kabul ediliyorlar. Onun dışında 1’inci sınıftan itibaren de bu okulların hepsinde hafta da 5 saat zorunlu Türkçe dersi veriliyor. Dolayısıyla bu çocuklara, aynı zamanda Türkçe de öğretmiş oluyoruz. Yeterli mi?”

⁵¹ <https://www.meb.gov.tr/erdem-turkiye-ana-kucagi-gibi/haber/12605/tr>, Erişim Tarihi: 03.09.2021.

⁵² <http://meb.gov.tr/tekin-suriyeli-cocuklar-icin-gaziantep-te-yapimi-tamamlanan-okul-acilisina-katildi/haber/16463/tr>, Erişim Tarihi: 03.09.2021.

⁵³ <http://meb.gov.tr/tekin-suriyeli-cocuklar-icin-gaziantep-te-yapimi-tamamlanan-okul-acilisina-katildi/haber/16463/tr>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

Yeterli değil ama Türkiye kendi şartlarında yapılabileceklerin en iyisini yapıyor. 150 bin yeni öğrenciyi kendi standartlarına uyarak eğitiyoruz.”⁵⁴

Burada belirtilen en önemli unsur, Geçici Koruma Merkezleri/Kamplarında bulunan öğrencilerin eğitime erişimlerinin sağlanması ile ilgili ulusal övünç ve olumlu kendini sunma söylemsel kategorisi ve politik strateji, usamlama ve anlam stratejileri kullanılarak “övgü ana fikriyle” sunulmaktadır.

Bununla birlikte, bir önceki başlıkta ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliğini gerektiren Suriyeli mültecilerin eğitiminin, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu’nun (UNICEF) sınırlı katkılarının dışında uluslararası kurumlardan destek alınmadan yapılması da bir ulusal övünç olmaktadır.⁵⁵ Türkiye’nin Suriyeli mülteci çocukların eğitimi konusundaki başarısı Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları Konferansı’nda “*Millet yüksünmeden, şikâyet etmeden okulunu bölüşüyor. Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz!*” şeklinde dile getirilmiştir.⁵⁶ Ayrıca, “*Finlandiya’daki öğrenci sayısı kadar Suriyeliyi biz ayrıca eğitim sistemimize dahil etmiş durumdayız.*” şeklindeki ifade de kullanılan söylemsel kategori otorite, kanı birliği ve ulusal övünçtür.

5.3.3. Suriyelilere Türkçe Öğretimi

Türkiye’ye yönelik kitlesel göçlerin 2011 yılına kadar Türkçe bilen Müslüman soydaş Türklerden oluştuğu ve bunun istisnasının 1982’te Afganistan’dan gelen Özbek, Tacik ve Kırgız kökenli Afganlar ve 1988-1991 yılları arasında Kuzey Irak’tan gelen Kürtler’den oluştuğu belirtilmişti. Afgan kökenli yabancı uyrukluların Türkçe bilmemelerine rağmen ayrı bir Türkçe dil eğitimine tabi olmadıklarını; Kuzey Iraktan gelen Kürtlerin de Geçici Koruma Merkezleri/Kamplarında misafir olarak bir süre kaldıktan sonra da ülkelerine dönmeleri nedeniyle Kamplar dışında bir Türkçe okullaşma sürecine dahil olmadıkları yukarıda ilgili altbaşlıklarda belirtilmişti. Türkiye’deki yabancı uyrukluların Türkçe dil eğitimleri 2019/15 sayılı Yabancı Öğrencilerin Uyum Sınıfları Genelgesi⁵⁷ ile 2011 yılından itibaren yaşanan yoğun göçle gelen yabancı öğrencilerin öğretim ihtiyaçları detaylı bir şekilde düzenlenmiştir.

⁵⁴<http://www.meb.gov.tr/bakan-avci-150-bin-civarinda-suriyeli-ogrenci-su-anda-turkiyede-egitimgoruyor/haber/7278/tr>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

⁵⁵ <http://www.meb.gov.tr/bakan-avci-150-bin-civarinda-suriyeli-ogrenci-su-anda-turkiyede-egitimgoruyor/haber/7278/tr>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

⁵⁶ <http://www.meb.gov.tr/bakan-avci-gundemdeki-konulari-tgrt-habere-degerlendirdi/haber/11137/tr>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

⁵⁷ http://carsamba.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/10094222_genelge-2019-15_yabancy_oyrenciler_uyum_synyflary_06.09.2019.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

Böylece, yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim-öğretimi Uyum sınıfları ile Türkçe dilinde eğitim almaları üzerinden düzenlenmiştir. Bu Genelge'nin çıkmasından sonra tüm dünyayı etkisi altına alan Covid 19 pandemisi nedeniyle Türkiye'nin de eğitimde uzaktan eğitime geçmesiyle beraber 2020/7 sayılı Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları Genelgesi⁵⁸ ile durum güncellenmiş ve böylece Suriyelilerin eğitimi ile ilgili mevzuat son haline ulaşmıştır. Yabancı uyrukluların Türk dili ile eğitim öğretime devamı otorite, kural ifadesi, kanı birliği ile birlikte erişim ve bağlam söylemsel kategorileri ve politik strateji, usamlama, anlam ve açıklama söylemsel stratejileri ile gerçekleştirilmektedir. Türkçe dil eğitimi ile ilgili olan uyum sınıfları uygulaması öğrenci velisi olan iki görüşmeci tarafından şu şekilde yorumlanmıştır:

*“Türkiye’de eğitim çok iyi, çocuklarımız çok önemli bilgiler öğreniyorlar ama dersler hep Türkçe, anadilimiz Arapça ile ilgili hiçbir çalışma yok. Çocuğum evde benimle bile Arapça konuşmuyor, öğretmenleri Türkçeyi iyi öğrenebilmesi için hep Türkçe konuşması gerektiğini söylemiş”*⁵⁹

*“Ben de öğretmenim, savaştan önce ülkemde görev yapıyordum. Şimdi ailemle Türkiye’de yaşıyoruz, çocuklarım buradaki okullara gidiyorlar. Ancak dil ile ilgili sıkıntılarımız var, çocuğuma ödevlerinde yardımcı olamıyorum çünkü benim Türkçem onun da Arapçası yeterli değil.”*⁶⁰

Burada öğrenci velilerinin eğitim-öğretimden memnun oldukları ancak anadilleri Arapçanın öğretilmemesinden kaynaklı kültürel anlamda endişelendikleri görülmüştür.

5.3.4. Ulusal Güvenlik ve Risk

2011 yılından itibaren Suriye’den Türkiye’ye yönelik kitlesel göçlerle gelenlerin Geçici Koruma Merkezleri/Kamplarında ve bu merkezler dışında açılan GEM’lere ve sonra da MEB’e bağlı eğitim öğretim kayıt kabul şartları, yukarıda 4. Türkiye’deki Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitimi Mevzuatı bölümünde detaylı bir şekilde açıklanmıştı. 4. bölümde açıklanan kayıt-kabul şartlarının açık ifadesi, aynı zamanda Suriyelilerin eğitim öğretime kabulünü Geçici Koruma Kimliği ile ilişkili olarak tanımlamaktadır. Geçici Koruma Kimliği sahipliğine bağlanan eğitime erişim, yabancı uyrukluların eğitiminin ulusal güvenlik açısından resmî olarak kayıtlı olmaya ve ikamet temelli bir esasa dayandırılmaktadır. Bu şekilde bir erişim koşulu, otorite,

⁵⁸ https://karayazi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/02112907_bylgy_yazısı_ust_yazı.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

⁵⁹ Kaynak Kişi: A13, Suriyeli, 1986 Halep doğumlu, Üniversite mezunu, Antakya’da ikamet etmekte, Görüşme Tarihi: 24.02.2021.

⁶⁰ Kaynak Kişi: A20, Suriyeli, 1984 İdlib doğumlu, Üniversite mezunu, Reyhanlı’da ikamet etmekte, Görüşme Tarihi: 13.03.2021.

kural ifadesi, durum tanımlaması olarak söylemsel kategoriye denk gelmektedir. Bununla birlikte özellikle okul çağındaki yabancı uyrukluların eğitime erişemedikleri için kayıp nesiller olmaması ifadeleri de belirsizlik söylem kategorisi ile ifade edilmektedir. Böylece okul çağındaki Suriyeli çocuklar, politik strateji, uslamlama, açıklama, anlam ve retorik söylemsel stratejilerinin kullanımıyla da ulusal güvenliğe bir tehdit ve risk olmaktan çıkarılmaktadır. Konuyla ilgili Reyhanlı ilçesindeki bir görüşmecinin çarpıcı ifadeleri yer almaktadır:

“Biz tarım işçisiyiz, mevsimlere göre nerede iş varsa oralara gidiyoruz, bu sebeple resmîyette görünen ikamet adresimizde bulunamıyoruz, çocuklarımız da bizimle olduğu için okula gönderemiyoruz. Devlet yetkilileri bana ulaştılar ve uyardılar. Adresimde ve iletişime açık durumda kalmam gerektiğini, çocuklarımı da kesinlikle okula göndermemi aksi halde ağır cezalar alabileceğimi söylediler.”⁶¹

Bu ifadeye görüleceği üzere, kayıp nesilleri önlemek adına okullaşma konusu ağırlık verilen bir durumdur. Ancak bununla birlikte Suriyelilerin kontrol altında, ulaşılabilir ve şeffaf yaşamaları konusunda da hassasiyet bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti göç ve eğitim mevzuatının Suriyelilerin eğitimi üzerinden eleştirel bir söylem analizi ile çözümlendiği bu bölümde, bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin göç ve eğitim mevzuatının ulus, ulusçuluk ideolojisi ve ulusal bilinç, milli birlik ve bütünlük temelinde söylemsel olarak şekillendiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, hem göç hem de eğitim mevzuatının oluşumunun tarihsel olarak karşılaşılan toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylara yönelik reaksiyon olarak oluşturulduğu görülmektedir. Özellikle Suriyelilerin eğitime erişimi, ilk yıllarda karşılaşılan aksaklıklar karşısında geliştirilen uygulamalarla yönlendirilmiş, 2014’ten itibaren GEM’ler ve Uyum Sınıfları genelgeleriyle yasal düzenlemelere tabi hale getirilmiştir.

⁶¹ Kaynak Kişi: A22, Suriyeli, 1978 Humus doğumlu, İlkokul mezunu, Reyhanlı’da ikamet etmekte, Görüşme Tarihi: 13.03.2021.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkiye'nin göç mevzuatı ve yabancı uyruklu öğrencilere yönelik eğitim ve politikaların eleştirel bir söylem analizi yapılmıştır. Yapılan analizler, sahada Suriyeli öğrencilerin velileriyle yapılan görüşmelerle ilişkilendirilerek bütünlüklü olarak açıklanmıştır.

Türkiye'nin göç mevzuatı ve bu mevzuata bağlı olarak uygulanan politikalar incelendiğinde, ülkeye girişine ve daimi olarak ikamet etmesine onay verilen kitlesel göçlerin, soydaş ya da İslam dinine mensup olma durumuna göre kabul edildikleri görülmüştür. Bu göçlerin yaşandığı dönemlerde kullanılan söylemler de farklılık göstermektedir. Cumhuriyet'in kurulduğu dönemlerde nüfusun dengelenmesi ve güçlü bir ulus devletleşme sürecinde kullanılan Türklük, ulusçuluk, ulusal bilinç, milli birlik ve bütünlük ve din kardeşliği söylemleri hakimdir. Ulus ve ulusal bilinçle şekillenen kitlesel göçler Büyük Mübadele ve Balkanlardan gelen göçlerde görülmektedir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ve SSCB ve Doğu blokunun çözülmesi döneminde farklı coğrafyalardan kitlesel göçlerle gelenlerin kabulünde söylem değişmiş ve dönüşmüştür. Bu anlamda, söylemdeki değişim ve dönüşüm, Mançurya Tatarları'nın (1949-1959), Afganistan uyruklu Tacik, Özbek ve Kırgızların göçü (1982), Kuzey Irak Kürtleri (1988-1991) ve son olarak Ahıska Türkleri'nin (1992) kitlesel göçünde görülmektedir. Belirtilen bu söylemsel değişim ve dönüşüm, Türkiye'ye yönelen son kitlesel göç olarak 2011 yılında başlayan Suriye'den Türkiye'ye kitlesel göçtür. Suriye'deki savaşın kısa sürede biteceği düşünülerek Suriyeliler “ misafir” olarak ülkeye kabul edilmiştir. 2013 yılına kadar yasal temellere bağlanmayan bu göç hareketinde “misafir” ifadesinin bir hukuki statü gibi kullanıldığı görülmüştür. 2013 yılı itibarıyla de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Suriyelilere “Geçici Koruma Statüsü” ve buna dair kimlik belgesi verilmiştir. Ancak yasal statüleri tanımlamasına rağmen politik, medya ve kişisel söylemlerde misafir kavramının kullanılmaya devam ettiği, geçici vurgusunun etkisini yitirmediği tespit edilmiştir.

Türkiye'nin yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili uyguladığı mevzuat analiz edilmiştir. Buna göre bu konuda yürürlüğe giren mevzuat ve uygulamaların tamamının Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasa ve temel eğitim kanunlarına dayandırılarak hazırlandığı anlaşılmıştır. Eğitim içeriğinin Türk ulus bilincini ve Türk milli kimliğini bilen, benimseyen, geliştiren bireyler yetiştirmek; vatanına ve milletine bağlı, tarih bilincine sahip insanlar olarak hayata devam etmelerini sağlamak amacıyla

oluşturulduğu görülmüştür. 1983 yılı itibariyle düzenlenen kanunun da ülkenin uluslararası düzeydeki saygınlığını arttırmaya yönelik olduğu yorumu yapılabilmektedir. Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başladığı 2011 yılına kadarki süreçte yabancıların eğitimi ile ilgili politikaların kayıt kabul şartlarını ulusal güvenlik amaçlı maddelerle oluşturulduğu sonucuna varılmıştır.

Ancak Suriye'de devam eden iç savaş nedeniyle, Suriye kökenli okul çağındaki sığınmacıların eğitime yönelik somut kararlar almayı ve uygulamayı gerekli kılmıştır. Bu konudaki gelişmeler geçicilikten kalıcılığa doğru ilerlemiş ve yaşanan aksaklıklara göre yeni adımlar atılmıştır. Öyle ki göçün ilk yıllarında kamplarda kurulan GEM'lerde Suriye müfredatına göre eğitim görmekte iken, günümüzde tamamı devlet okullarındadır ve Türk eğitim sisteminin müfredatını Türkçe olarak okumaktadırlar. Bu da tezin 5. başlığında da vurgusu yapıldığı üzere kültürleme ile bilinç ve aidiyet tespitini yapmamızı sağlamıştır.

Bununla birlikte, eğitim politikalarının da misafirlik tanımlamasına paralel biçimde şekillendiği görülmüştür. Ancak daha kırılgan bir grup olan çocukların eğitimi, uluslararası sözleşmeler kapsamında değerlendirilmekte ve takip edilmektedir. Bu doğrultuda, Suriyeli öğrencilere yönelik politikaların, ülkede kaldıkları süre, karşılaşılan sorunlar ve oluşan ihtiyaçlar doğrultusunda belirli aralıklarla güncellendiği ve yeni kapsamlar eklendiği görülmüştür.

Sonuç olarak, Türkiye'nin kuruluşundan kitlesel göç kabullerinde soydaş ya da dini referanslara göre dönemsel karar verdiği ve her kitlesel göç kabulünde kurulan söylemin zamanla değiştiği ve dönüştüğü tespit edilmiştir. Ulusçuluk ideolojisi temelinde oluşan göç mevzuatı ve Türkiye'nin kitlesel göç politikaları aynı zamanda ulusal bilinç, milli birlik ve bütünlük söylemlerini içeren uygulamalarla paralellik taşır. Suriyelilerin ülkeye kabulünde ise politik strateji, usamlama, anlam, retorik stratejilerinin "karşı-söyleme" dönüştüğü; okul çağındaki gelen yabancı uyrukluların eğitime yönelik mevzuat ve uygulamalarının ise Suriyelilerin eğitiminde karşılaşılan sorunlara göre şekillendiği tespit edilmiştir. Bu noktada belirtilmelidir ki; okul çağındaki Suriyelilerin eğitimi konusu sadece eğitim kurumu olarak okul ya da sınıf, öğretmen ve öğrenci ile ilgili değil, daha bütüncül bir bakış ile toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik boyutlarıyla birlikte değerlendirilmeli ve buna yönelik bir eğitim politikası geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (2018). *Üç tarz-ı siyaset ve tartışmalar*. A. Tekin (Ed.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Akçura, Y. (2019). *Üç tarz-ı siyaset*. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Akis, Y. (2018). Uluslararası zorunlu göç literatüründe toplumsal cinsiyet: Başlıca yaklaşımlar ve eleştiriler. İhlamur-Öner, G. ve Öner, A. (Der.). *Küreselleşme çağında göç: kavramlar, tartışmalar* (4. Baskı) içinde (379-398). İstanbul: İletişim.
- Akşin, S. (2017). *Jön Türkler ve İttihat ve Terrakki*. (8. Baskı). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Aktar, A. (2000a). Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan Türkleştirme politikaları. *Varlık Vergisi ve Türkleştirme politikaları*. İstanbul: İletişim.
- Aktar, A. (2000b). Nüfusun homojenleştirilmesinde ve ekonominin Türkleştirilmesi sürecinde bir aşama: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, 1923-1924, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme politikaları*, İstanbul: İletişim.
- Alım, M., Doğanay, S. ve Şimşek, O. (2006). Ülkemize yönelik göçlere bir örnek: Ahıska Türkleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15, 303-322.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (4. Baskı). (Çev. Y. Alp ve M. Özışık). İstanbul: İletişim.
- Arslan, A. (2014). Atatürk döneminde Romanya'dan Türk göçleri ve göçmenlerin Türkiye'de iskânları. *Turkish Studies*, 9/4, 31-50.
- Arslan, Z. (2001). *Televizyonda suç söylemi: İdeoloji, hegemonya ve iktidar ilişkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, Z., Can, Ş. ve Wilson, T. M. (2020). Do border walls work?: Security, insecurity and everyday economy in the Turkish-Syrian borderlands, *Turkish Studies*, 1-29. DOI: 10.1080/14683849.2020.1841642
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2018). Düzensiz göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. İhlamur-Öner, G. ve Öner, A. (Der.). *Küreselleşme çağında göç: kavramlar, tartışmalar* (4. Baskı) içinde (501-509). İstanbul: İletişim.
- Avar, A. (2000). *A Sociological analysis of the discursive formation of life sciences and the nation building project in Turkey (Türkiye'de yaşam bilimlerinin*

- söylemsel oluşumu ve uluslaşma projesinin sosyolojik analizi*).
(Yayınlanmamış doktora tezi). ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydoğdu, E. (2005). İdeoloji. *Kavram sözlüğü söylem ve gerçek*, F. Başkaya (Ed.) içinde (211-218). Ankara: Maki Basın Yayın.
- Babuş, F. (2006) *Osmanlı'dan günümüze etnik-sosyal politikalar çerçevesinde göç ve iskân*. İstanbul: Ozan Yay.
- Batır, K. (2017). Avrupa Birliği'nin geri kabul anlaşmaları: Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşması çerçevesinde hukuki bir değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15/30. 585-604.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. A. Arı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bıyıklıoğlu, T. (1987). *Trakya'da milli mücadele*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1. Cilt, 2. Baskı.
- Bora, T. (2007). *Türk sağının üç hali*. İstanbul: Birikim.
- Bulut, R. (2016). Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Türkiye'ye legal ve illegal işgücü göçleri. *2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment -UUBK'2016*, 70-76.
- Collins, R. (2015). *Sosyolojide dört ana gelenek*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Cornell, S. ve Hartmann, D. (2006). *Ethnicity and race: Making identities in a changing world*. Pine Forge Press: Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Coşkun, E. (2017). Türkiye'de kağıtsız göçmen kadınlar ve sosyal hizmetler. *Çalışma ve Toplum*, 54/3.
- Coşkun, V., Derince, M. Ş. ve Uçarlar, N. (2019). *Türkiye'de eğitimde anadilinin kullanılmaması sorunu ve Kürt öğrencilerin deneyimleri: Dil yarası*. Diyarbakır: Disa Yayınları.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research* (2. Baskı). London: Sage Publications Ltd.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research : Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4. Baskı). USA: Pearson Education Inc.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2014). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Çev. Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Creswell, J. W. (2015). *A concise introduction to mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Creswell, J.W. (2016). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (2. Baskı), (Çev. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J.W. (2017). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (Çev. H. Ekşi). İstanbul: EDAM.
- Creswell, J.W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. (Çev. M. Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi.
- Çavuşoğlu, H. (2014). Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 kitlesel göçü ve Bursa'daki göçmen kesimi. *Mülkiye Dergisi*, 30/251, 151-184.
- Çiçekli, B. (2008). Yabancılar ve yabancı olmayanlar: Almanya'da ve Türkiye'de hukuki statü. *Göç ve entegrasyon-Almanya ve Türkiye'de azınlık-çoğunluk ilişkileri* (189-210). Ankara: Konrad Adenauer Stiftung Yayınları.
- Danış, D. (2004). Yeni göç hareketleri ve Türkiye. *Birikim*, 184/185, 216-224.
- Deniz, A. ve Özgür, E. M. (2010). "Rusya'dan Türkiye'ye ulus aşırı göç: Antalya'daki Rus göçmenler", *Ege Coğrafya Dergisi*, 19/1, 13-30.
- Doğanay, F. (1997). Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi. *Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (94-205). Ankara: Sosyoloji Derneği-Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Dündar, F. (2000). *Türkiye nüfus sayımlarında azınlıklar* (3. Baskı). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Emerson, R.M., Fretz, R.I. ve Shaw, L.L. (2015). *Alan çalışması: Etnografik alan notları yazımı* (2. Baskı). (Çev. E. Koca). Ankara: Atıf Yayınları.
- Ergil, D. (2000). Identity crises and political instability in Turkey. *Journal of International Affairs*. 54/1, 43-62.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ersanlı Behar, B. ve Özdoğan, G. G. (1992). Çevirmenlerin Önsözü. E. Gellner içinde *Ulus ve ulusçuluk* içinde (7-13). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gellner, E. (1992). *Ulus ve ulusçuluk*. (Çev. B. Ersanlı Behar ve G. G. Özdoğan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gökarp, Z. (2006). *Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

- Gönç Savran, T. (2009). Sosyolojide nicel ve nitel araştırma yöntemleri. *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri* N. Suğur (Ed.) içinde (78-96), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset. 78-96.
- Halaçoğlu, Y. (2006). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyaseti ve aşiretlerin yerleştirilmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (1983). Introduction: Inventing traditions. E. J. Hobsbawm & Terence Ranger (Ed.) içinde *The invitation of tradition*. s. 1-15. Cambridge, London, New York: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E. J. (1990). *Nations and nationalism since 1790: Programme, myth, reality*. New York: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E. J. (1995). *1790'den günümüze milletler ve milliyetçilik: Program, mit, gerçeklik*. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı.
- İçduygu, A. (1996). *Transit migrants and Turkey*. Bogazici Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies, 10/1-2.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. O. Baydar (Ed.), *75 yılda köylerden şehirlere* içinde (249-276). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. 249-276.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: *Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi, Göç Araştırma Merkezi, MİREKOÇ Proje Raporları, Rapor No: 1.
- İnan, C. (2016). Türkiye'de göç politikaları: İskân kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3, 10-33.
- Kadioğlu, A. (1998). "The paradox of Turkish nationalism and the construction of official identity". S. Kedourie (Ed.). *Turkey: Identity, Democracy, Politics*. London, Portland: Frank Cass.
- Kalaycı, İ. (2014). *Ortadoğu'dan Türkiye'ye yapılan göçler 1923-2000 (Irak ve Suriye göçleri)*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı nüfusu (1830-1914) demografik ve sosyal özellikleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Karpat, K. (2011). *Osmanlıdan günümüze Ortadoğu'da millet, milliyet, milliyetçilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kılıçlar, A., Sarı, Y., ve Seçilmiş, C. (2012). “Türk dünyasından gelen öğrencilerin yaşadıkları sorunların akademik başarılarına etkisi: Turizm öğrencileri örneği”. *Bilig* 61, 157-172.
- Kırımlı, H. (1996). *Kırım Tatarlarında milli kimlik ve milli hareketler (1905-1916)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel araştırmalarda analiz*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (5. Baskı). (Çev. M. Kırımlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mardin, Ş. (1995). *Türkiye'de toplum ve siyaset* (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). *İdeoloji*. (19. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- McCarthy, J. (2006). *Kırım Tatarlarının göçü*.
<http://www.vatankirim.net/yazi.asp?YaziNo=56> Erişim Tarihi: 08.12.2019.
- MEB. (2010). Yabancı Uyruklu Öğrenciler - 2010/48 Sayılı Genelgesi.
<http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/967.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- MEB. (2013). Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi Genelgesi.
<http://www.memurlar.net/common/news/documents/416126/26092013-2693370.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- MEB. (2014). Yabancılar Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri – 2014/21 Sayılı Genelgesi. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- MEB. (2016). Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi – 2016/5 Sayılı Genelgesi.
https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/28043457_genelge.pdf Erişim Tarihi: 08.12.2019.
- MEB. (2019). Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları – 2019/15 Sayılı Genelgesi.
<http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2022.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- MEB. (2020). Yabancı Öğrenciler Uyum Sınıfları – 2020/7 Sayılı Genelgesi.
https://tsekillkokulu.meb.k12.tr/icerikler/yabanci-ogrenciler-uyum-siniflari-ile-ilgili-genelge_10149680.html Erişim Tarihi: 05.12.2020.

- Nalçacı, E. (Ed.). (2017). *Tarihselci yöntem ve bilim tarihi*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Nakhoul, T.E. ve Kartal, F. (2014). *Uluslararası işgücü göçü ve Türkiye*. (Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Oran, B. (2018). *Türkiye' de azınlıklar: Kavramlar, teori, Lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oskay, Ü. (2015). Önsöz. *Söylem ve ideoloji içinde* (11-13). B. Çoban ve Z. Özarslan (Haz.). İstanbul: Su Yayınları.
- Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A., ve Ateşok, Z. Ö. (2016). "Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37, 185-215.
- Özkırımlı, U. (2009). *Milliyetçilik kuramları: eleştirel bir bakış*. Ankara: Doğu Batı.
- Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik üzerine güncel tartışmalar: eleştirel bir müdahale*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Parla, T. (1985) *The social and political thoughts of Ziya Gökalp, 1876-1924*. Leiden: E.J. Brill.
- Poggi, G. (1991). *Çağdaş devletin gelişimi: Sosyolojik bir yaklaşım*. (Çev. Ş. Kut, B. Toprak). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Sancar, S. (2005). Söylem. *Kavram sözlüğü söylem ve gerçek*, F. Başkaya (Ed.) içinde (579-586). Ankara: Maki Basın Yayın.
- Sancar, S. (2020). İdeolojinin serüveni: *Yanlı bilinç ve hegemonyadan söyleme* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sariteke, İ., Kahraman, Ö. F. ve Aydın, A. (2018). Türkiye'deki Suriyeli nüfusun hukuki statüsü ile ilgili bir analiz. *TurkishStudies-International Periodical For TheLanguages, Literature and History of TurkishorTurkic* 13/7, 383-396.Doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13042>
- Say, Ö. (1998). *Millî devlet kültürü*. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas göçleri (1856-1876)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Sepetçioğlu, T. (2014). İki tarihsel “eski” kavram, bir sosyo-kültürel “yeni” kimlik: mübadele nedir, mübadiller kimlerdir? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 49-84.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31. 267-305.

- Soysüren, İ. (2018). Göç politikasının aracı olarak geri kabul anlaşmaları: Hayaller, gerçekler, sınırlar. *Teorik Bakış*, 10, 63-75.
- Soysüren, İ. ve Danış, D. (2014). Giriş. Danış, D. ve Soysüren, İ. (Ed.) *Sınır ve sınır dışı: Türkiye’de yabancılar, göç ve devlete disiplinlerarası bakışlar* içinde (15-38). Ankara: Notabene.
- TBMM. (1983). Türkiye’de öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanundmc066/kanundmc06602922.pdf Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- T.C. Resmi Gazete. (1985). Türkiye’de öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18740.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- T.C. Resmi Gazete. (1994). Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- T.C. Resmî Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- T.C. Resmî Gazete. (2014). Geçici Koruma Yönetmeliği.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> Erişim Tarihi: 15.11.2019.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, B. (1981). *Islam and political development in Turkey*. Leiden: E.J. Brill.
- Üstel, F. (2005). “*Makbul Vatandaş*”ın peşinde (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- van Dijk, A. T. (2003). Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım. (Çev. N. Ateş). *Söylem ve ideoloji* içinde (13-112). B. Çoban ve Z. Özarslan (Haz.). İstanbul: Su Yayınları.
- van Dijk, A. T. (2015). Söylem ve ideoloji çok alanlı bir yaklaşım. (2. Baskı), (Çev. N. Ateş). *Söylem ve ideoloji* içinde (15-100). B. Çoban ve Z. Özarslan (Haz.). İstanbul: Su Yayınları.

- van Dijk, A. T. (2018a). Discourse and migration. R. Zapata-Barrero and E. Yalaz (Ed.) *Qualitative research in European migration studies* içinde (45-227). Springer Open.
- van Dijk, A. T. (2018b). Söylem ve göç. *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* içinde (266-287). Gar Kitap Serisi. İstanbul: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Yıldırım, O. (2006). *Diplomasi ve göç: Türk Yunan mübadelesinin öteki yüzü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yeğen, M. (2008). Yeni anayasa eski vatandaşlık. *Liberal Düşünce*, 55-65.
- Yeğen, M. (2015). Devlet söyleminde Kürt sorunu (7. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, S. (2016). Cumhuriyet dönemi nüfus politikaları çerçevesinde göç ve göç politikaları (1921-1960). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 273-301.
- Yıldız, A. (2001). *Ne mutlu Türküm diyebilene: Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim.
- Yönlü, K. Y. (2018). *Göç sosyolojisi: Batı eksenli dünya düzeni ve Türkiye'ye gelen dış göç dinamiği*. İstanbul: Doğu Kitabevi.